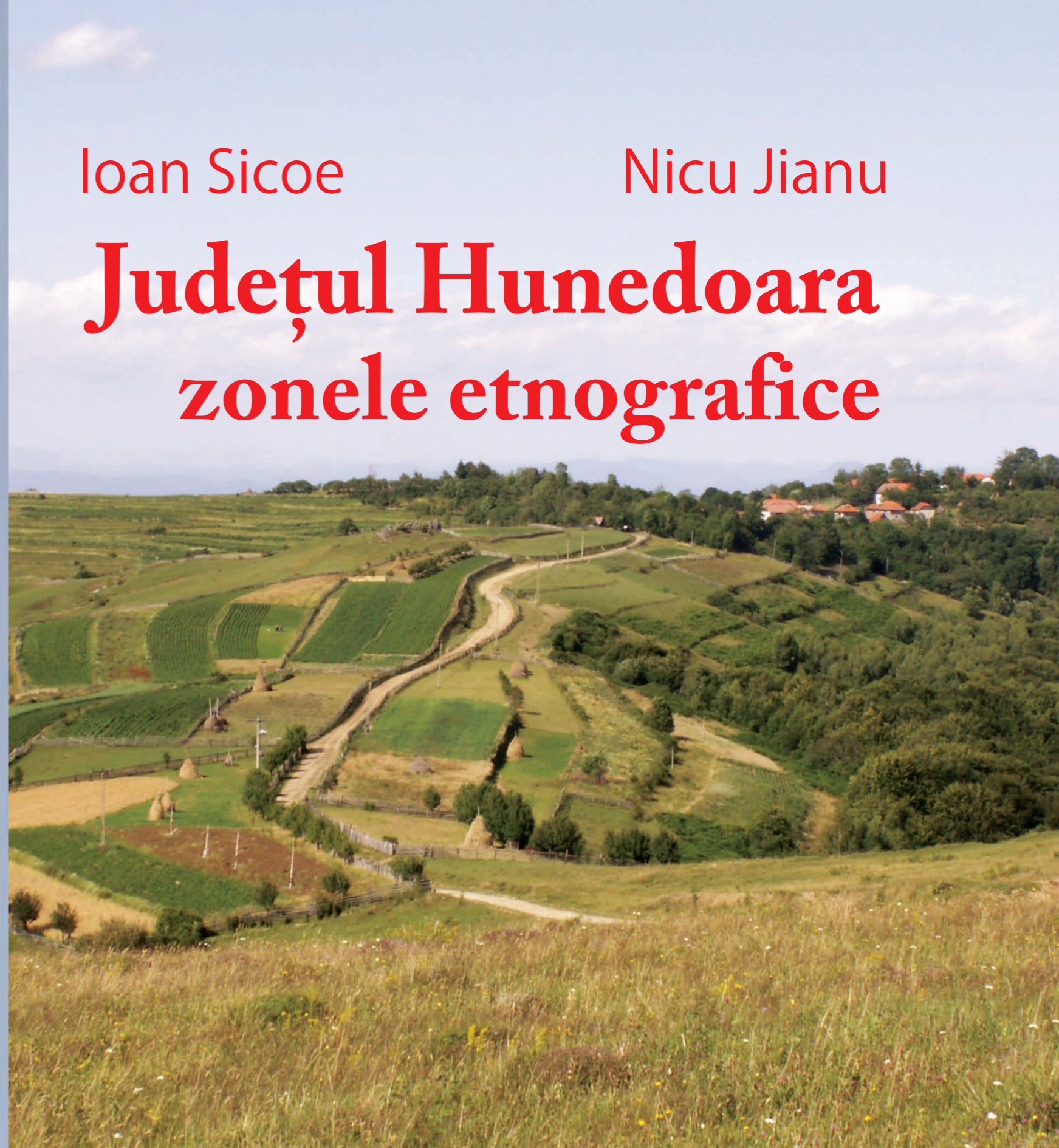

Deva - 2008

Ioan Sicoe Nicu Jianu Județul Hunedoara - zonele etnografice

Ioan Sicoe

Nicu Jianu

Județul Hunedoara zonele etnografice

Ioan Sicoe

Nicu Jianu

Județul Hunedoara zonele etnografice

Editat de
Societatea Culturală "Avram Iancu" din România - Filiala Deva

Județul
Hunedoara

JUDEȚUL HUNEDOARA

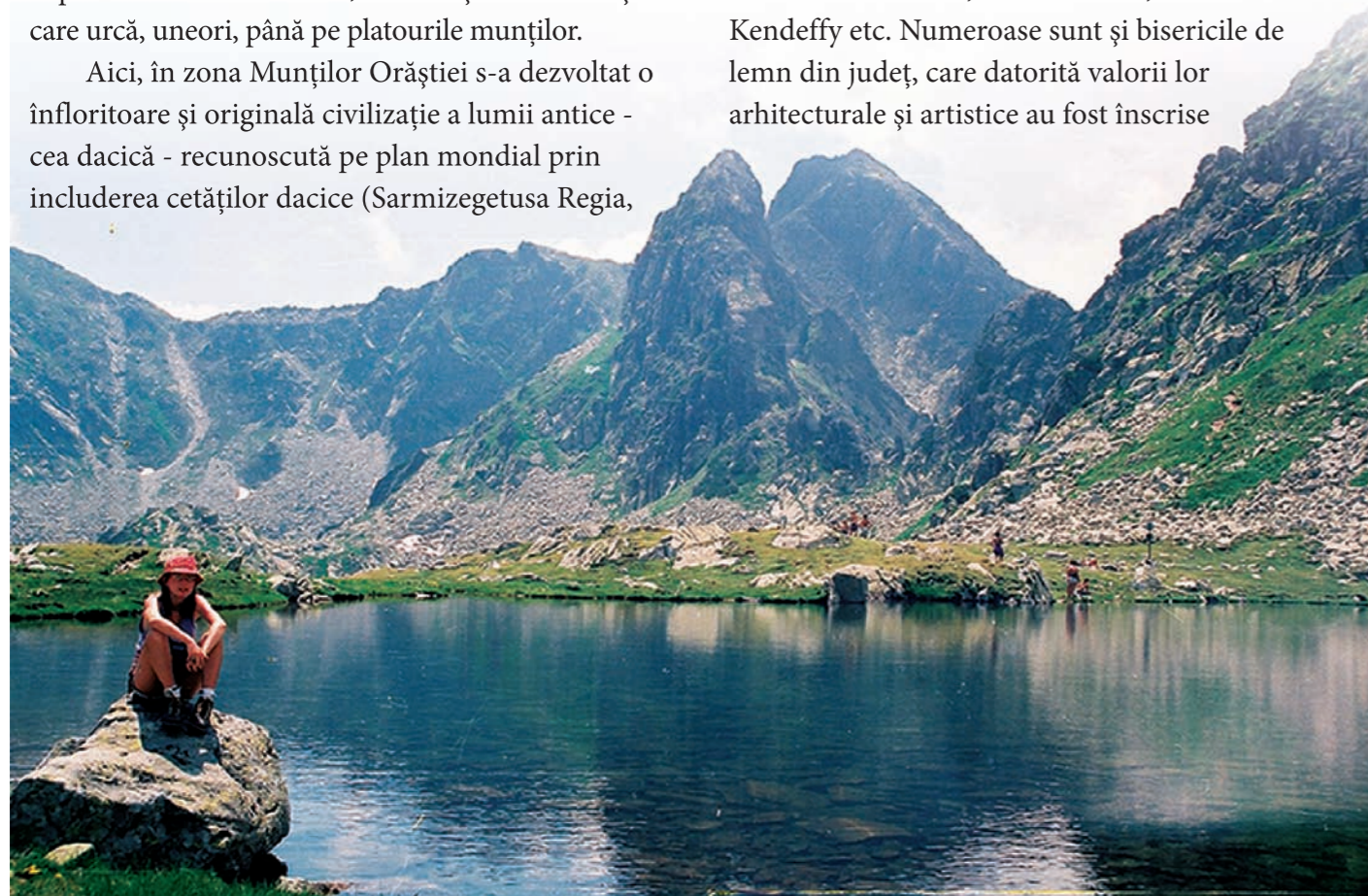
Județul Hunedoara este situat în partea de sud-vest a Transilvaniei, având un relief predominant muntos, de unde și denumirea de “ținutul dintre munți”, o adevărată cetate naturală legată de Banat, Crișana, Oltenia, centrul Transilvaniei și Țara Moților prin șapte porți.

Cursurile râurilor Mureș, Strei, Crișul Alb, Râul Mare, Cerna, precum și bazinul superior al Jiului, au oferit condiții prielnice dezvoltării în depresiunile intramontane, a unor așezări omenești care urcă, uneori, până pe platourile munților.

Aici, în zona Munților Orăștiei s-a dezvoltat o înfloritoare și originală civilizație a lumii antice - cea dacică - recunoscută pe plan mondial prin includerea cetăților dacice (Sarmizegetusa Regia,

Costești, Blidaru, Piatra Roșie și Bănița) din anul 1999, pe Lista Patrimoniului Mondial (UNESCO). Valoroase vestigii arheologice romane se păstrează la Ulpia Traiana Sarmizegetusa, Micia, Germisara, Cigmău, Băile Aquae (Călan).

Perioada medievală este reprezentată prin cunoscutele monumente de arhitectură de la Densuș, Strei, Streisângeorgiu, Sântămărie-Orlea, Gurasada, Leșnic, Ribița, Crișcior, Ostrov, Colț, Castelul Corvinilor, Cetatea Deva, Castelul Kendeffy etc. Numeroase sunt și bisericile de lemn din județ, care datorită valorii lor arhitecturale și artistice au fost înscrise

2

HUNEDOARA COUNTY

Hunedoara county is situated to the South-West part of Transylvania with a predominantly mountaineering relief and this explains the name of “the county between the mountains”; it is a really natural fortress connected to Banat, Crisana, Oltenia, central Transylvania and Țara Moților counties through seven gates.

Mureș, Strei, Crișul Alb, Râul Mare, Cerna rivers as well as the upper basin of Jiu river provided

the suitable conditions for the development of human settlements within the intra-mountaineering depressions and sometimes they go up to the mountains plateaus.

In Orăștie Mountains area there developed a flourishing and original civilization of the Ancient world - namely the Dacian civilization - which was recognized worldwide by mentioning the Dacian fortresses (Sarmizegetusa Regia, Costești, Blidaru,

3

în Lista Monumentelor Istorice din România, aceste monumente încadrându-se, din punct de vedere cronologic între sec. XVII-XIX.

Ținutul hunedorean prezintă un excepțional interes, nu doar din punct de vedere istoric ci și etnografic, aici existând mai multe zone, unele îndelung cercetate și precis delimitate (Ținutul Pădurenilor, Țara Hațegului, Valea Jiului), altele mai puțin studiate și cu limitele mai puțin fixate (Țara Zarandului, Zona Orăștie, Valea Mureșului). Fiecare zonă prezintă caracteristici etnografice unitare, determinate de tradiția istorico-socială, cristalizate în tipul așezărilor, locuinței, bisericilor, ocupațiilor, portului, artei populare, folclorului, obiceiurilor și bucătăriei tradiționale.

4

Județul Hunedoara este cunoscut pe plan mondial nu numai pentru cetățile dacice din Munții Orăștiei, ci și pentru „Obiceiul Călușerului”, care în cadrul Sesiunii UNESCO din 25 noiembrie 2005 a fost înscris alături de alte 42 capodopere ale Patrimoniului Imaterial al Omenirii, pe Lista Patrimoniului Mondial Intangibil.

Acest album se vrea o invitație adresată iubitorilor de frumos, de oameni și natură, pentru a cunoaște o parte dintre valorile ancestrale ale satului hunedorean, care se mai păstrează încă, creații ale oamenilor din acest spațiu, care și-au adus o contribuție esențială la zestrea culturală a României. Printre aceste valori merită a fi văzute șurile cu paie din Țara

Piatra Roșie and Bănița) on the World Heritage List (UNESCO) in 1999. There were kept valuable Roman archaeological vestiges at Ulpia Traiana Sarmizegetusa, Micia, Germisara, Cigmau, Băile Aquae (Călan).

The Medieval Age is represented by the famous architectural monuments from Densus, Strei, Streisângeorgiu, Sântămărie-Orlea, Gurasada, Leșnic, Ribița, Crișcior, Ostrov, Colț, Corvin Castle Deva Fortress, Kendeffy Castle etc. There are also numerous wooden churches in the county and they were mentioned on the Romanian Historical Monuments List due to their

5

architectural and artistic values and they were dated during the XVII-XIX century.

The Hunedoara county is particularly interesting not only from historical point of view, but also from ethnographical point of view as there exist several zones among which some were investigated in details and clearly defined (Țara Hațegului, Ținutul Pădurenilor, Valea Jiului), others were less

investigated and their boundaries were less accurately established (Țara Zarandului, Orăștie area, Valea Mureșului). Each zone shows unitary

Zarandului și Ținutul Pădurenilor, casele de lemn din Clopotiva (com. Râu de Mori), Voia (com. Balșa), Blăjeni, Bulzești, Bunila sau de pe Platforma Luncanilor, ansamblurile rurale din Romos, Turdaș, Dobra, Pui, Rapoltu Mare, olarii din Obârșa și dogarii din Dobroț, complexul de instalații tehnice populare din Ludeștii de Jos, stănele de oi din Retezat, Parâng sau Munții Șureanu, nedeile de pe munți (Târgul de pe Muntele Găina) sau din sate, călușerii din Ținutul Orăștiei, dubașii de pe Valea Mureșului,

6

dansatorii din Pădureni, tulnicăresele din Blăjeni, Buceș și Bulzești, fluierașii din Ciungii Romoșelului și Grădiștea de Munte și, nu în ultimul rând, numeroasele biserici din piatră și lemn, mănăstiri și cetăți, adevărate perle ale patrimoniului cultural național din România.

ethnographical features determined by the historical and social traditions and indicated by the type of the settlements, dwelling, churches, jobs, clothes, folklore, traditional art, traditional food and customs.

Hunedoara county is known worldwide also due to the “Călușerul” habit which, together with other 42 masterpieces of the Immaterial World Heritage was mentioned on the Intangible World Heritage List on the occasion of the UNESCO session of 25th November 2005.

This album wants to be an invitation addressed to all the people who love beauty, mankind, and nature to know a part of the ancestral values of the Hunedoara villages and the creations of the locals who essentially contributed to the Romanian cultural wealth. Among these values, mention should be made on the straw sheds from Țara Zarandului and Ținutul Pădurenilor, the wooden houses of Clopotiva (Râu de Mori commune) Voia (Balșa commune)

Blăjeni, Bulzești, Bunila or the Luncani Platform, the rural assemblies of Romos, Turdaș, Dobra, Pui, Rapoltu Mare, the potters of Obârșa and the coopers of Dobroț, the group of rural technical installations of Ludeștii de Jos, the sheepfold of Retezat, Parâng or Șurianu Mountains, the Romanian pastoral festivals from the mountains zones (Maiden Fair of Muntele Găina) or the villages, the “călușerii” dancers from Ținutul Orăștiei, the drummers of Valea Mureșului, the dancers of Pădureni county, the alpen horn women players of Blăjeni, Buceș and Bulzești, the whistle players of Ciungii Romoșelului and Grădiștea de Munte and last but not least, the numerous stone and wooden churches, monasteries and fortresses, real pearls of the national cultural heritage of Romania.

7

Țara Zarandului

ȚARA ZARANDULUI

Ca zonă etnografică, Țara Zarandului este situată pe Crișul Alb, cuprinzând satele de la Gurahonț în amonte până la poalele Muntelui Găina, fiind mărginită de Munții Codru-Moma și Munții Bihorului, la nord și Munții Zarandului și cei Metaliferi, la sud, zona cuprinzând partea nordică a județului Hunedoara și estul județului Arad. Locuitorii satelor din această zonă sunt cunoscuți cu numele de moți crișeni.

Scriitorul Nichifor Crainic, care a locuit în anul 1945 în satul Grosuri (com. Blăjeni), în vol. "Memorii", descrie această frumoasă zonă: "Cu fața

în lumina răsăritului, ai la dreapta, nu prea departe, muntele Vulcan, într-o curioasă izolare, proiectat pe cer. E o stâncă de formă cubică, vântată-închis, impresionantă prin mărimea ei. Pare masa de altar a cine-știe cărui templu nimicit de un cataclism geologic. În stânga, la distanță de 25 km, dominând celelalte culmi, se ridică Muntele Găina, faimosul munte al moților, unde suie o dată pe an blondele strănepoate ale geților, mlădioase ca lujerele de crin, ca să le vadă viitorii miri, pe care altfel nu-i pot zări de desetul codrilor. Muntele, alb și strălucitor în soare, are forma unui cort revărsat în lături, sub care

165

110

ZARAND COUNTRYSIDE

As an ethnographical zone, Țara Zarandului is situated along Crișul Alb river and flows through the villages upstream Gurahonț and to the bottom of Muntele Găina and is bordered to the North, by the Codru-Moma and Bihorului Mountains, to the South by the Zarandului and Metaliferi Mountains, and the zone comprises the Northern part of Hunedoara county and the East side of Arad county. The inhabitants of the villages from this zone are called "moți crișeni".

Nichifor Crainic, a writer who lived in 1945 at Grosuri (Blăjeni commune) described in his volume "Memories" this beautiful zone: "Facing the East light, to the right, not very far, there is Vulcan Mountain which is strangely isolated and

projected in the sky. It is a cubic shaped dark blue rock impressive due to its sizes. It looks like an altar table of whatever temple destroyed by a geological disaster. To the left, at about 25 km there is Găina Mountain which towers the other peaks; this is the famous mountain of the "moți" where once a year, the slim fair haired great grand-daughters of the Gets climb the mountain so that they are seen by the future grooms who otherwise cannot see them because of the forest thicket. The mountains shining and white in the sunlight has the shape of a reversed tent which could have sheltered the whole Trajan's army who conquered Dacia. Between Vulcan and Găina mountains there are two

166

111

ar fi încăput toată oștirea lui Traian, cu care a cucerit Dacia. Între Vulcan și Găina, mereu în față, două mormane împădurite, Plotunul și Strâmba, parcă înadins lăsate mai jos ca să nu-ți închidă orizontul, departe, spre frumoasa câmpie a Transilvaniei”.

Așezările din această zonă sunt fie de tip risipit (cătune și crânguri), cu colibe și șuri răspândite pe înălțimi, fie de tip răsfirat situate de-a lungul drumurilor ce merg paralel cu văile și râurile.

Arhitectura veche este cea comună Munților Apuseni, materialul de construcție dominant fiind lemnul. Casele erau odinioară construite din bârne cioplite și încheiate la capete prin îmbinări. O notă specifică a arhitecturii lemnului din această zonă este tencuirea și văruirea bârnelor. Acoperișul, la început din paie și apoi din șindrilă, era foarte înalt, întrecând de trei ori înălțimea pereților. Începând de la mijlocul sec. XX, cărămida ia locul lemnului, iar țigla înlocuiește șindrila. În ultima perioadă, noile materiale de construcție pătrund tot mai mult și în această zonă.

Planul arhaic al locuinței era compus din “casă” (cameră de locuit) și cămara alăturată, retrasă. Datorită acestei retrageri ia naștere târnațul (prispa) cu supralărgire pe porțiunea cămării. O variantă importantă a acestui plan este aceea în care dispăre peretele despărțitor dintre cămară și casă, toată casa reducându-se la o încăpere unică.

Un al doilea plan vechi de casă era acela cu două camere și cu o singură intrare. În cazul acestui plan, prima încăpere prin care se face și intrarea, se numește “conie”, în această încăpere fiind instalată și vatra cu camniță sau cuptorul.

112

113

afforested piles, always in front, that is Plotunul and Strâmba which seem to have been willingly lowered so that they do not block the view, far away to the beautiful fields of Transylvania”.

The settlements of this zone are either dissipated (hamlets and groves) with huts and sheds spread over the peaks or situated along the roads going parallel to the valleys and river courses.

The old architecture of Apuseni Mountains includes the wood as prevailing construction material. The houses were built of carved beams and with joined ends. The wood beams were painted and plastered which is a specific architectural feature of the zone. The roof, at the early stages was made of straw and tiles of wood, it was very high, that is three times the wall height. Since the mid-XX century brick replaced the wood and the tiles replaced the wood tiles. Lately, the new construction materials penetrated more and more on the local market.

The old architecture plan of the dwelling comprised a “house” (living room) and the adjoining retreated pantry. Because of this retreat, the porch occurred and it became larger in the front of the pantry. An important variant of this plan refers to the removal of the separating wall between the pantry and house and the whole dwelling consists only of one room.

A second old layout of the dwelling refers to the house with two rooms and one entry. In this case, the first room is called “conie” and this is the room where the fireplace or the oven are placed. From the conie one can enter the room.

Din conie se intră în casă, camera de locuit.

Casele mai noi au planul compus din două încăperi, așezate de o parte și alta a unei tinde centrale. Uneori această tindă este împărțită în două, în partea din fund fiind instalat cuptorul.

Un plan care se întâlnește și la casele vechi și la cele noi este cel cu două încăperi, cu două intrări separate. Este planul hunedorean, foarte frecvent întâlnit cu deosebire în Țara Hațegului. Casa cu două camere cuprindea “casa de locuit” și “casa frumoasă”, cea din urmă fiind înzestrată cu cele mai valoroase piese de mobilier, țesături, ceramică, icoane pictate.

De multe ori casele erau construite pe două nivele. Nivelul superior cuprinde pivnița și o încăpere de locuit, adeseori casa cu două nivele apărând în terenul accidentat.

Fațada caselor are aproape întotdeauna târnaț, închisă de multe ori cu balustradă. Multe case aveau și “filigorie”, denumire locală a unui foișor cu acoperiș în două ape. Casele noi din Țara Zarandului au mai multe camere și 2-3 nivele.

Principalele ocupații ale moșilor crișeni au fost și în parte au rămas agricultura, creșterea vitelor, minieritul, pomicultura, meșteșugurile țărănești, prelucrarea pietrei, cărbunăritul, vărăritul. Nicăieri ca în Munții Apuseni nu a fost mai dură lupta omului cu natura pentru găsirea celor mai diferite surse ale existenței. Lemnul fiind cea mai abundentă bogăție i-a transformat în bărdași, dulgheri, tâmplari, văsari, spătari, rotari etc.

Cei mai cunoscuți dulgheri (constructori de case) erau din satele Bulzești de Sus, Tomnatec,

The newer house layout provides two rooms disposed on both sides of the central porch. Sometimes this porch is divided in two parts, the oven being placed at the back side.

A common layout of both the new and old houses provided two separate rooms with separate entrances. It is a specific Hunedoara layout used very often to build the houses of Țara Hațegului.

Stănița, Dumbrava, Curechiu, Mihăileni, Mesteacă. Vărăritul se practica în special la Dupăpiatră, Buceș, Blăjeni, Mihăileni, Vața. Cioplitori în piatră găsim în satele Stănița și Dupăpiatră. Obiecte de mobilier confecționau meșterii din Blăjeni și Bulzești, iar cele mai frumoase juguri de boi, pirogravate se făceau de meșterii din Bulzeștii de Sus.

Remarcabile rămân în peisajul etnografic românesc, satele specializate în întregime în meșteșuguri populare. În satul Rișculița se practica meșteșugul spătăritului. Cu excepția preotului, a dascălului și a cârciumarului, întreaga populație a satului se ocupa cu spătăritul, de la copii până la cei mai în vârstă. Dacă la începutul sec. XX producția anuală de spete se ridica la peste 20.000 bucăți, care erau vândute până în Peninsula Balcanică și Valea Timocului, astăzi acest străvechi meșteșug mai este cunoscut doar de 4-5 familii.

Satul Leauț era cunoscut pentru rotărit, locuitorii din Dobroț pentru dogărit, iar cei din Junc (astăzi Dumbrava de Jos și Dumbrava de Sus) confecționau fluiere. În satul Dumbrava de Sus, doar trei meșteri mai știu să facă fluiere.

Olăritul era practicat de întreaga suflare a satului Obârșă, la fel ca și în satele vecine Hălmăgel și Tărnăvița, care aparțin de județul Arad. Olarii erau prezenți cu produsele lor la cele mai importante târguri de la Brad, Deva, Abrud, Cămpeni, Hălmăgiu, Arad, Caransebeș, Muntele Găina. Astăzi, în satul Obârșă, acest meșteșug mai este practicat doar de 8-9 meșteri.

180

to fight tougher to control the nature to find the best living sources.

As wood was the biggest wealth of these places, the locals jobs were carpentry, pottery, joinery, wheel making, etc.

The most famous joiners (house builders) were from Bulzeștii de Sus, Tomnatec, Stănița, Dumbrava, Curechiu, Mihăileni, Mesteacă. Lime production was developed particularly at Dupăpiatră, Buceș, Blăjeni, Mihăileni, Vața. The stone carvers lived in Stănița and Dupăpiatră villages. The furniture pieces were manufactured by the people of Blăjeni and Bulzești and the most beautiful pyrographed yokes were made by the artisans of Bulzeștii de Sus.

The villages where the whole living was based on the popular trades were remarkable for the Romanian life. In Rișculița village the reed manufacturing was the most common trade. Except for the priest, school master and bar tender, the entire population of the village, regardless they were children or aged people, practised the reed manufacturing.

At the beginning of the XX century the annual production of reeds amounted to 20.000 pieces which were sold in the Balkans and Timok Valley, while today this old trade is still practised but only by 4-5 families.

Leaut village is known for its wheel manufacturers, Dobroț village inhabitants practised the coopery and those of Junc village (today called Dumbrava de Jos and Dumbrava de Sus) manufactured whistles. There are only three

artisans who still know the whistle manufacturing trade.

Pottery was a specific trade for Obârșă locals as well as for those of the neighbouring villages Hălmăgel and Tărnăvița which are situated in Arad county. The potters participated and sold their pots at the fairs organized at Brad, Deva, Abrud, Cămpeni, Hălmăgiu, Arad, Caransebeș, Găina Mountains. Today, this trade is still practised by only 8-9 artisans of Obârșă.

The technical skills of Țara Zarandului locals and in general of Hunedoara county inhabitants are famous in the whole country as valuable popular technical installations and peasant's workshops are exhibited at the open ethnographical museums of Sibiu, Bucharest, Cluj-Napoca, Golești Slobozia etc.

In 1957, according to the statistics, the following popular technical installations still existed in this zone:

- Along Crișul Alb river: Blăjeni - 4 mills;*
- Criș - 6 mills; Grosuri - 3 mills and 1 saw mill*
- Along Bulzești stream: Ribița - 1 mill and 2 saw mills; Grohoț - 4 mills; Bulzeștii de Jos - 2 mills and 3 felting machines; Bulzeștii de Sus - 6 mills, 1 felting machine and 1 carding comb.*
- Along Valea Juncului stream: Juncu - 9 mills;*
- Along Plaiului stream (Blăjeni commune):*
- Vulcan - 10 mills;*
- Along Dupăpiatră stream: Dupăpiatră - 7 mills and 2 saw mills;*

Ingeniozitatea tehnică a locuitorilor Țării Zarandului și în general a hunedorenilor, este cunoscută în toată țara, prin prezența unor valoroase instalații tehnice populare și ateliere țărănești aflate în patrimoniul muzeelor etnografice în aer liber din Sibiu, București, Cluj-Napoca, Golești, Slobozia etc.

În anul 1957, conform unei statistici, în această zonă erau următoarele instalații tehnice populare:

Pe Crișul Alb: Blăjeni - 4 mori;
Criș - 6 mori; Grosuri - 3 mori și 1 joagăr;
Pe Valea Bulzeștilor: Ribîța - 1 moară și 2 joagăre; Grohot - 4 mori;
Bulzeștii de Jos - 2 mori și 3 pive; Bulzeștii de Sus - 6 mori, 1 piuă și 1 darac;
Pe Valea Juncului: Juncu - 9 mori;
Pe pârâul Plaiului (com Blăjeni): Vulcan - 10 mori;
Pe apa Dupăpiatră: Dupăpiatră - 7 mori și 2 joagăre;
Pe Valea Stănița: Stănița - 6 mori și 1 darac;
Pe Valea Ponorului: Vața de Sus - 4 mori;
Căzănești - 6 mori;
Pe Valea Ciunganilor: Prăvăleni - 5 mori;
Ciungani - 5 mori.

Din această bogată zestre etnografică a Țării Zarandului, astăzi mai sunt în stare de funcționare câteva mori, pive (vâltori), teacuri, olonițe, ateliere de olărit, fierărit, dogărit.

În portul popular din Țara Zarandului există

unele influențe din zonele învecinate: pantalonii largi împodobiți cu broderii albe, din portul bărbătesc dinspre Câmpia Aradului, catrințele de pe Valea Mureșului sau cusătura buciumănească la cămăși. Femeile au cămașa ornamentată cu “pui” peste cot sau “brazi” peste umăr, și “curelușe” peste crețuri (ciupag în jurul gâtului), catrința roșie foarte îngustă cu vârgi orizontale la spate și șorț încrețit sau zadie în față.

Arta populară din Țara Zarandului, pe lângă piesele de ceramică și din lemn amintite, este completată cu furci de tors, fuse, căuce, teocuri de coasă, juguri, codoriști de bici, linguri, cupe, împletituri din paie și nuiele, la care se adaugă țesăturile de interior cergi, covoare, chindeie, fețe de masă, desagi, straițe, păretare, lăicere.

Folclorul muzical și coregrafic este reprezentat prin numeroasele variante ale “țarinei” (“țarina este tipul cel mai rafinat al jocului de perechi” - Ovidiu Bârlea), colindele de

118

Along Stănița stream: Stănița - 6mills and 1 carding comb;
Along Ponor stream: Vața de Sus - 4 mills;
Căzănești - 6 mills
Along Ciunganilor stream: Prăvăleni - 5mills;
Ciungani - 5 mills.

Today there are only several mills, felting machines, wine presses, pottery workshops, blacksmith's shops and cooperies which are still running in Țara Zarandului.

The popular costumes of Țara Zarandului show the influence of the neighbouring zones:

The large trousers are decorated with white pieces of embroidery inspired by the male costumes of Câmpia Aradului, the peasant woman's skirts of Valea Mureșului and Bucium seams of the shirts. The women costumes consists of a blouse decorated with “pui” (chickens) at the elbow, “brazi” (fir trees) at the shoulder and “curelușe” (thin belts) on the folds, the red peasant woman's skirts with horizontal stripes at the back and a folded apron in front.

The popular art of Țara Zarandului includes, besides the ceramic and wooden objects, distaff, spindles, yokes, spoons, cups, straw and wickerworks, as well as the carpets, table cloths, textile handbags, stripe of carpets etc.

The folklore music and dances included numerous variants of “țarina” dance (“țarina” is the finest type of couple dances - Ovidiu Bârlea), Christmas carols, birth, wedding, death customs, occupations and popular habits practised all over the year.

119

Crăciun, obiceiurile de naștere, botez, nuntă și înmormântare, cele legate de ocupații sau obiceiurile populare de peste an.

Renumit în zonă, dar și în țară este cunoscutul taraf din Vața de Jos, condus de vestitul taragotist Pera Bulz. Valoroase prin păstrarea unei ancestrale tradiții sunt și tulnicăresele din Blăjeni, Bulzeștii de Sus și Buceș.

Dar cea mai importantă sărbătoare tradițională în aer liber din Munții Apuseni, considerată ca cea mai mare de acest gen din România este "Târgul de fete" de pe Muntele Găina, care se ține în fiecare an în cea mai apropiată duminică de Sf. Ilie (20 iulie). Pe acest munte, situat la 1486 m înălțime se adună zeci de mii de participanți de pe toate culmile și văile Apusenilor, dar și din țară și străinătate. Până de curând, pe acest munte aveau loc stabil de târg aproximativ 80 de sate, unde aduceau spre vânzare

185

187

120

The famous popular band of Vața is known not only in the zone but also in the whole country and it is conducted by the well - known bass clarinet player, Pera Bulz. The alpen horn woman players of Blăjeni, Bulzeștii de Sus and Buceș are also valuable as they kept this old tradition.

But the most important traditional fest is organized in open space in Apuseni Mountains and is the biggest of this type in Romania, namely the "The Maid Fair" of Găina Mountain which is organized every year on Sunday which is closest to Saint Ilie celebration (20th July). Ten thousands of participants gather on the mountain, at 1.486 m altitude and they came from all the surrounding areas, from Apuseni valleys and from the whole country and even from abroad.

188

Until recently, the artisans of 80 villages came here and there was a stable fair place where to sell their products such as whistles, alpen horns, wooden pots, reeds, ceramic pots, pitchforks, honey, and the famous cherry brandy ("țuica") of Blăjeni and Bulzești as well as other food products. The night between Saturday and Sunday the whole mountain is lightened by the fires and the moți danced and enjoyed themselves as each village was represented by its own fiddlers. According to the tradition, when the sun rises, one should be on top of the mountain so that he has luck for the rest of the year. The party is resumed on Sunday morning, on top of the mountain, the young people make new friends and many times they found their brides there. Even if the old tradition symbols have been partly forgotten, the fair is still organized every year and there are a lot of participants.

One of the valuable heritages of the Țara Zarandului consists of the stone and wooden churches which are important monuments of the Romanian historical architecture and for instance the stone churches of Ribița and Crișcior are unique monuments of the Middle Ages.

The "Saint Nicholas" church of Ribița was dated at the end of the XIV century and its mural painting, except for the vaults, remained as such under the wall painting. On the South wall of the nave, there was preserved the votive table with the founders and there also partly preserved the rotive

121

vase din lemn, fluiere, tulnice, greble, furci, spete, vase din lut, sumane, cojoace, miere și cunoscuta țuică de cireșe de la Blăjeni și Bulzești, alte produse alimentare. În noaptea de sâmbătă spre duminică, întregul munte era luminat de focurile în jurul cărora moșii își petreceau, aproape fiecare sat ducându-și și “ceterași”. Conform tradiției, răsăritul Soarelui trebuie să te găsească sus pe vârful muntelui, la cruce, pentru ca tot restul anului să-ți meargă bine. Petrecera se relua duminică sus pe munte, tinerii legând prietenii, care de multe se încheiau cu căsătorii. Chiar dacă și-a pierdut o parte dintre simbolurile de odinioară, tradiția târgului se păstrează, dovadă fiind numărul foarte mare de participanți prezenți în fiecare an.

189

O valoroasă zestre a Țării Zarandului o constituie bisericile din piatră și lemn, importante monumente ale arhitecturii românești, unele dintre acestea, cum sunt bisericile de piatră de la Ribița și Crișcior, fiind unicate ale artei medievale românești.

Biserica “Sf. Nicolae” din Ribița datează de la sfârșitul sec. XIV, pictura murală, cu excepția bolților, păstrându-se sub zugrăveală pe toată suprafața pereților. Pe peretele sudic al naosului se conservă tabloul votiv cu ctitorii, având păstrată parțial pisania ce datează valorosul ansamblu mural în anul 1417. Pictura murală de pe pereții interiori ai bisericii din Ribița se înscrie între cele mai valoroase realizări artistice ale perioadei din întreg spațiul românesc.

122

190

191

in the church porch which date the valuable mural group in 1417. The mural painting from the inside walls of Ribița church is among the most valuable artistic achievements of Romania in the said period.

“Adormirea Maicii Domnului” church of Crișcior was dated at the beginning of the XV century and was built by the contribution of Romanian local nobles, namely Balea family. The original mural painting has been preserved on the whole West side of the church, and it decorated the South, west and North walls and was dated in 1411 according to the inscription. The specialists appreciate that the painting of the two churches of Valea Crișului Alb are made by the same painter.

In Bulzeștii de Sus, Ribița, Baia de Criș, București, Băița and Vața de Jos localities there are important wooden churches which are mentioned on the List of Historical Monuments and most of them are painted.

Ribița commune

The “Cuvioasa Paraschiva” wooden church of Ribicioara village was dated back in 1763 and the altar and iconostasis are from the XVIII century. In the XIX century it was renovated and extended and in 1865 Ioan Cuc of Valea Lușii was mentioned as being the painter.

“Adormirea Maicii Domnului” church of Dumbrava de Jos: It is a vast edifice and dates back in the XIX century and there is a porch at each entrance. It was plastered at the inside but not painted. The parish house shelter a small museum exhibiting church objects.

123

Biserica “Adormirea Maicii Domnului” din Crișcior, datează de la începutul sec.XV, fiind ridicată de familia Bălea, cnezi români ai locului. Pictura murală orginară se păstrează în întreaga parte vestică a bisericii, decorând pereții de sud,vest și nord și conform inscripției, a fost realizată în 1411. Specialiștii apreciază că pictura celor două biserici de pe Valea Crișului Alb, aparține aceluiași autor.

Importante biserici de lemn aflate pe Lista Monumentelor Istorice, majoritatea dintre acestea fiind pictate, se găsesc în comunele Bulzeștii de Sus, Ribița, Baia de Criș, București, Băița, Vața de Jos.

Comuna Ribița

Biserica de lemn “Cuvioasa Paraschiva” - satul Ribicioara: Datează din anul 1763, iar pictura tâmplei și cea din altar sunt din sec. XVIII. În sec. XIX a fost renovată și extinsă, la 1865 fiind menționat zugravul Ioan Cuc din Valea Lupșii.

Biserica de lemn “Adormirea Maicii Domnului” - satul Dumbrava de Jos: Edificiu de dimensiuni ample, biserica datează din sec.XIX având câte un pridvor în dreptul celor două intrări. A fost tencuită la interior, fără a fi pictată. În casa parohială este amenajat un mic muzeu cu obiecte bisericești.

Biserica de lemn “Sf. Nicolae” - satul Dumbrava de Sus: A fost construită în anul 1848, de atunci păstrându-se ușile împărătești cu chipurile Evangheliștilor și registrul împărătesc. În interior biserica a fost tencuită, fără a fi pictată.

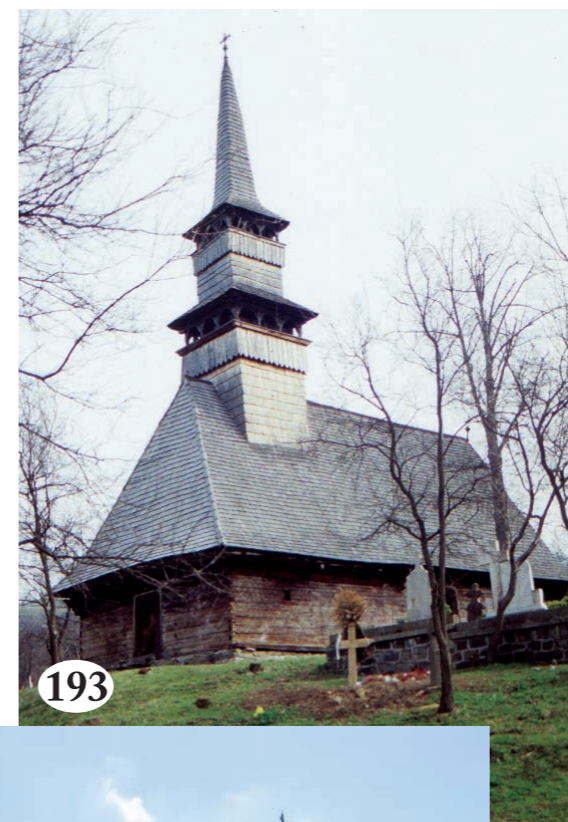
Comuna Bulzeștii de Sus

Biserica de lemn “Sf. Arhangheli” - satul Bulzeștii de Jos: Datează din sec. XIX, ulterior, pe latura de vest fiind adăugată o prispă, iar pe cea sudică un pridvor. A fost zugrăvită în exterior și interior, ascunzând probabil o pictură murală.

Biserica de lemn “Buna Vestire” - satul Tomnatecul de Sus: Datează din sec. XVIII. Potrivit pisaniei de pe peretele sudic al altarului, biserica a fost zugrăvită în anul 1807. În anul 1848 a fost pictată din nou de către “zugravul Selagescu Simeon din Abrud și Moțoc Caroli de la Abrud”.

Comuna Baia de Criș

Biserica de lemn “Sf. Nicolae” - satul Căraci: Datează din sec. XVII, cu unele adăugiri ulterioare. Pictura murală este opera meșterilor

“Saint Nicholas” wooden church of Dumbrava de Sus village: It was built in 1848 and the Imperial doors with the faces of the evangelists and the Emperor register were preserved. The inside part of the church was plastered but not painted.

Bulzeștii de Sus commune

The “Sf. Arhangheli” wooden church - Bulzeștii de Jos village: It dates back in the XIX century and later there was added a porch on the west side and a veranda to the Southern side. It was painted both at the outside and inside parts and probably a mural painting was hidden there.

“Buna Vestire” wooden church - Tomnatecul de Sus village: dated in the XVIII century. According to the rotive in the church porch from the altar Southern wall the church was painted in 1807. In 1848, it was painted again by the “painters Selăgescu Simeon from Abrud and Moțoc Caroli from Abrud”.

Baia de Criș commune

“Saint Nicholas” wooden church dated in the XVII century and later on there were added other constructions. The mural painting was carried out by the painters, Silaghi Simion of Abrud and Dimitrie of Țara Românească (Wallachia).

“Adormirea Maicii Domnului” wooden church of Lunca village: Built at the end of the XVII century the church was moved in 1820 from Țebea village. The mural painting dated in 1829 was carried out by the painters, Simion Silaghi from Abrud and Nicolae Bădău from Lupșa.

zugravi Silaghi Simion din Abrud și Dimitrie din Țara Românească.

Biserica de lemn "Adormirea Maicii Domnului" - satul Lunca: Construită la sfârșitul sec. XVII, biserica a fost mutată în anul 1820 din satul Țebea. Pictura murală datează de la 1829, fiind opera pictorilor Simion Silaghi din Abrud și Nicolae Bădău din Lupșa.

Comuna București

Biserica de lemn "Sf. Nicolae" - satul Curechiu: Considerată ca una dintre cele mai frumoase biserici monument istoric din Țara Zarandului, începuturile sale sunt legate de

126

Răscoala lui Horea. Pictura tâmplei, inclusiv a registrului împărătesc, a fost realizată în anul 1788 de către zugravul Popa Ioan din Deva.

Biserica de lemn "Înălțarea Sf. Cruci" - satul Rovina: Situată pe dealul "Postata românească", de unde domină așezarea, biserica datează din anul 1780. Pictura murală, fragmentată, datează din sec. XIX, realizată de zugravul Ioan Cuc din Lupșa, cu intervențiile din 1919 ale pictorului George Z. Pop.

Comuna Băița

Biserica de lemn "Buna Vestire" - satul Hărțăgani: în 1760-1762, la Hărțăgani este atestată

București commune

"Saint Nicholas" wooden church - Curechiu village: It is considered one of the most beautiful historical monument churches of Țara Zarandului and its beginning is related to Horea's riot. The iconostasis painting including the Emperor's register were carried out in 1788 by Popa Ioan of Deva.

"Înălțarea Sf. Cruci" wooden church of Rovina village: Situated on "Postata Românească" hill it is towering the settlement and dates back in 1780. The mural painting dates back in the XIX century and was carried out by Ioan Cuc of Lupșa and in 1919 the painter George Z. Pop made some interventions.

127

Băița commune

"Buna Vestire" wooden church - Hărțăgani village: between 1760-1762 at Hartagani, according to the certification, there was an old orthodox church; by the end of the XVIII century the present church was erected at the place of the old one. In 1793 the works were completed. The church iconostasis of Hărțăgani represent a remarkable Baroque style master piece and the baroque elements are found at the steeple too.

o veche biserică ortodoxă, în locul căreia, la sfârșitul sec. XVIII, se înalță cea actuală. La 1793 au fost terminate lucrările. Tâmpla bisericii de la Hărțăgani este o remarcabilă operă de artă barocă, elemente ale stilului baroc regăsindu-se și la turnul clopotniță.

Comuna Vața de Jos

Biserica de lemn "Sf. Nicolae" - satul Basarabasa: Construită la sfârșitul sec. XVII din

bârne late de stejar, biserica a fost renovată de câteva ori. Inițial a fost pictată la sfârșitul sec. XVII de către Constantin Zugravul, iar la 1810 de către zugravul Mihai Borșoș.

Biserica de lemn "Buna Vestire" - satul Birtin: Atestată la 1690, este construită din bârne masive așezate direct pe pământ. În interior se păstrează un valoros ansamblu de pictură murală, care datează de la sfârșitul sec. XVIII.

Biserica de lemn "Adormirea Maicii Domnului" - satul Ocișor: Construită în sec. XVII, biserica are un plan dreptunghiular, remarcându-se turnul clopotniță de inspirație barocă, realizat printr-o înșiruire de bulbi. Monumentul conservă un valoros ansamblu mural care, potrivit inscripției, datează din anul 1804.

Biserica de lemn "Buna Vestire" - satul Ciungani: Conform tradiției păstrată în sat, biserica datează din jurul anului 1600. În naos, lângă altar, s-au păstrat fragmente de pictură din 1792, atribuite zugravului Iosif. Biserica va fi repictată în sec. XIX de zugravii Mihai Borșoș și Ioan.

Biserica de lemn "Pogorârea Duhului Sfânt" - satul Căzănești: Datează din sec. XVII, în anul 1828 adăugându-se actualul pronaos, cu clopotnița înaltă și impunătoare. Tot atunci biserica a fost pictată de către zugravul Ioan.

Vața de Jos commune

"Saint Nicholas" wooden church - Basarabasa village: It was built in the XVII century and is made of oak wide beams; the church was renovated several time. Initially, it was painted at the end of the XVII century by Constantin Zugravul and in 1810 by Mihail Borșoș the painter.

"Buna Vestire" wooden church - Birtin village: Certified in 1690 it was built of massive beams placed directly on the ground. A valuable mural painting has been preserved inside the church and it dates back at the end of the XVIII century.

"Adormirea Maicii Domnului" wooden church - Ocișor village: It was built in the XVII century and the church construction has a rectangular shape and the steeple is constructed using baroque elements. There was preserved a valuable group of mural paintings which are dated in 1804 according to the inscription.

"Buna Vestire" wooden church - Ciungani village: According to the tradition preserved in this village, the church was dated around the year 1600. In the nave, near the altar there were preserved fragments of the painting since 1792 and they were carried out by Iosif, the painter. The church will be re-painted in the XIX century by Mihai Borșoș and Ioan.

"Pogorarea Duhului Sfânt" wooden church - Căzănești village: It was dated back in the XVII century, and in 1828 the present pronaos was added as well as the high and imposing steeple. It was always then that the church was painted by Ioan the painter.

"Sfinții Arhangheli" wooden church - Ociu village: Erected in the second half of the XVIII century the church was extended to the West by the end of the XIX century. The valuable mural painting group was dated in 1821 according to the rotive in the church porch and the painter was Nicolae Bădău.

In Ribîța commune namely in Crișan village, there are two important architectural objectives of the zone: Monastery ruins and Memorial House where Crișan was born.

Crișan Monastery: It was built at the end of the XVI century and the early the XVII. The Vaca Monastery (Crișan) history is almost 200 years old. In 1759, it was repaired further to the order given by the archbishop Petru Pavel Aron and under the supervision of Varlaam of Prislop, the ecumenical. The latest list drawn up in 1772 mention this monastery as real estate heritage. The ruins of the old monastery were found further to the archaeological works conducted at the end of the '90.

Crișan Memorial House: In this village, which older name was Vaca, it was born Crișan who together with Horea and Cloșca are known as the leaders of the Riot of the Romanian Transylvanian Peasants of 1784. Crișan was born in 1732 in a house which lasted until 1935. Based on the photos and tradition, in 1979, the house was rebuilt and arranged as memorial house.

Biserica de lemn "Sfinții Arhangheli" - satul Ociu: Ridicată în a doua jumătate a sec. XVIII, biserica a fost extinsă spre vest la sfârșitul sec. XIX. Valorosul ansamblul mural este datat, coform pisaniei în anul 1821, autor fiind Nicolae Bădău.

În comuna Ribița, în satul Crișan se găsesc două importante obiective, semnificative pentru arhitectura din zonă: Ruinele Mănăstirii și Casa Memorială în care s-a născut Crișan.

Mănăstirea Crișan: A fost construită la sfârșitul sec. XVI și începutul celui următor. Mănăstirea de la Vaca(Crișan) are o istorie de aproape două secole. În anul 1759 a fost reparată din ordinul episcopului Petru Pavel Aron și grija egumenului Varlaam de la Prislop. Ultima mențiune din 1772 o amintește doar ca obiect de patrimoniu imobiliar. Ruinele vechii mănăstiri au

200

130

fost dezvelite în urma săpăturilor arheologice de la începutul anilor 1990.

Casa Memorială Crișan: în acest sat, care odinioară se numea Vaca, s-a născut Crișan, cel care împreună cu Horea și Cloșca sunt cunoscuți în istorie drept conducătorii Răscoalei țaranilor români din Transilvania, din anul 1784. Crișan s-a născut în anul 1732 în casa care a dăinuit până în anul 1935. Pe baza unor fotografii și a tradiției, în anul 1979 casa a fost reconstruită, fiind amenajată ca și casă memorială.

În localitatea Crișcior este amenajat un interesant Muzeu etnografic privat, prin eforturile Domnei Pleșa, care a adunat numeroase și valoroase obiecte și documente din comuna Crișcior și din zonă. Exponatele sunt etalate în cele trei săli ale muzelui.

In Crișcior locality there was organized an interesting private ethnographical museum due to Mrs. Pleșa who gathered numerous and valuable objects and documents of Crișcior commune and zone. The exhibits are exhibited in the three rooms of the museum.

201

131

LISTA ILUSTRĂȚIILOR

1	Satul Silvașu de Sus. The village Silvașu de Sus.	33	Biserica din Streisângeorgiu. The church from Streisângeorgiu.	61	Artă populară (țesături, furci și bătă ciobănească), din Jieț. Popular art from Jieț.	89	Port popular din Lăpugiu de Sus. Traditional vesture from Lăpugiu de Sus.
2	Casă veche din Clopotiva. Old house from Clopotiva.	34	Ruinele cetății din Mălăiești. The ruins of the stronghold from Mălăiești.	62	Gospodărie cu ocol întărit, din Merișor. Household from Merișor.	90	port popular din Almaș Săliște. Traditional vesture from Almaș Săliște.
3	Munții Retezat - Stâna din Râu.	35	Ruinele cetății din Răchitova. The ruins of the stronghold from Răchitova.	63	Uliță în Dealu Babii. Smal street in Dealu Babii.	91	Port popular femeiesc, din Lăpugiu. Traditional women vesture, from Lăpugiu.
4	Poartă cu porumbar, din Băiești. Port from Băiești.	36	Munții Retezat. Retezat mountains.	64	Colibe și fânețe pe muntele Parângul Mic. Cobins and greens from Parângul Mic.	92	Port popular bărbătesc, din Rădulești. Tradițional male vesture, from Rădulești.
5	Stradă din Sălașu de Sus. Street from Sălașu de Sus.	37	Biserica mănăstirii Prislop. The monastery church from Prislop.	65	Colibe la poalele Parângului. Cobins at the foot of Parâng mountains.	93	Dubașii în fața bisericii din Rădulești. Ministrels from Rădulești.
6	Casă din Băiești. House from Băiești.	38	Pășuni și colibe în munții Parâng. Greens and cobins in Parâng mountains.	66	Biserica din Jieț. The church from Jieț.	94	Dubași pe ulițele satului. Ministrels in the small street from Rădulești.
7	Casă cu foișor de scară, din Ștei. House with threshold, from Ștei.	39	Satul Cimpa. Cimpa village.	67	Cruce momârlănească, din Jieț. Cross from Jieț.	95	Biserica din Leșnic. The church from Leșnic.
8	Gospodărie tradițională, din Coroiеști. Traditional house, from Coroiеști.	40	Casă veche din lemn, satul Rășcoala. Old wooden house, from Rășcoala village.	68	Biserica de lemn, din Maleia, Petroșani. The wooden church, from Maleia, Petroșani.	96	Biserica din Furcșoara. The church from Furcșoara.
9	Vâltoare din Coroiеști. Wirlpool from Coroiеști.	41	Gospodărie cu ocol întărit, din Merișor. Household from Merișor.	69	Biserica de lemn, din Sălătruc, Petroșani. The wooden church, from Sălătruc, Petroșani.	97	Biserica din Boz. The church from Boz.
10	Gospodărie din Răchitova. Household from Răchitova.	42	Casă din Cimpa. House from Cimpa.	70	Biserica „Sânonilor”, din Petroșani. The church „Sânonilor”, from Petroșani	98	Biserica din Bretea Mureșană. The church from Bretea Mureșană.
11-16	Port tradițional din Țara Hațegului. Traditional vesture from Țara Hațegului.	43	Pășune din munții Tulișa. Green from Tulișa mountains.	71	Cruci momârlănești. Cross.	99	Biserica din Căbești. The church from Căbești.
17	Străiți și desagi din Țara Hațegului. Bags and knapsacks from Țara Hațegului.	44	Caș la stors, la stână în Tulișa. Cheese manufacturing.	72	Satul Tisa. Tisa village.	100	Biserica din Tătăraști. The church from Tătăraști.
18	Linguri de lemn. Wooden spoons.	45	Ocol la Stâna din Râu, din munții Retezat. Corral at Stâna din Râu, from Retezat mountains.	73	Uliță în Sălciva. Small street in Sălciva.	101	Biserica din Brădățel. The church from Brădățel.
19	Chindee (ștergare). Towels.	46	Stâne în muntele Scurtu - Parâng. Folds in Scurtu mountains - Parâng.	74	Casă din Furcșoara. House from Furcșoara.	102	Biserica din Tisa. The church from Tisa.
20	Furci de tors. Distoff.	47	Stână în munții Șureanu. Fold in Șureanu mountains.	75	Casă din Petrești, Burjuc. House from Petrești, Burjuc.	103	Biserica din Gurasada. The church from Gurasada.
21	Meșterul popular Grecu Simu, din Hațeg. The old craftsman Grecu Simu, from Hațeg.	48	Modelul și opera, pictură de Petru Birău. The model and the painting.	76	Casă veche din Sulighete. Old house from Sulighete.	104	Biserica din Lăpugiu. The church from Lăpugiu.
22	Biserica din Densuș. The church from Densuș.	49	Prânz la stână. Lunch at the fold.	77	Casă din Tisa. House from Tisa.	105	Biserica din Abucea. The church from Abucea.
23	Biserica „Pârveștilor” din Baru Mare. The church „Pârveștilor” from Baru Mare.	50	Nea Nicolae Răscolean, din Cimpa. Nicolae Răscolean from Cimpa.	78	Casă din Lăsău. House from Lăsău.	106	Biserica din Cerbia. The church from Cerbia.
24	Biserica din Peșteana. The church from Peșteana.	51	Port femeiesc de sărbătoare, din Valea Jiului (după E. Secoșan - P. Petrescu, Portul popular de sărbătoare din România, 1984). Women glad rogs, from Valea Jiului.	79	Casă din Tisa. House from Tisa.	107	Biserica din Zam. The church from Zam.
25	Biserica mănăstirii Colț - Suseni - Râul de Mori. The monastery church Colț.	52-55	Port popular din Valea Jiului (fotografii din colecția Petru Birău). Glad rogs, from Valea Jiului.	80-81	Case din Lăsău. Houses from Lăsău.	108	Biserica din Pogănești. The church from pogănești.
26	Biserica reformată, din Sântămărie-Orlea. The reformed church from Sântămărie-Orlea.	56	Pieptar femeiesc, din Jieț (colecția doctor D. Gălățan, Jieț). Women bodice, from Jieț.	82	Decorații în tencuială cu motive vegetale, din Tisa. Ornaments in plaster with vegetal model, from Tisa.	109	Pictură din biserica din Zam. Painting from church from Zam.
27	Biserica din Ostrov. The church from Ostrov.	57	Pieptar bărbătesc, din Jieț. Male bodice, from Jieț.	83	Casă din Săcămaș. House from Săcămaș.	110	Biserica din Micănești. The church from Micănești.
28	Biserica din Sânpetru. The church from Sânpetru.	58-59	Obiecte specifice păstoritului, din Jieț. Shepherd tools, from Jieț.	84	Poartă cu decorații în tencuială, din Sălciva. Ornamented port from Sălciva.	111	Pictură din biserica din Almaș Săliște. Painting from church from Almaș Săliște.
29	Castelul Kendeffy din Sântămărie-Orlea. The castle from Sântămărie-Orlea.	60	Steagul cetei de pițărăi, din Jieț. The flag of the young	85	Poartă cu traforuri, din Tătăraști. Ornamented port from Tătăraști.	112	Biserica din Almaș Săliște. The church from Almaș Săliște.
30	Biserica din Nucșoara. The church from Nucșoara.			86	Cruce din fier forjat, biserica Brădățel. Iron cross from Brădățel church.	113	Pictură din biserica din Micănești. Painting from church from Micănești.
31	Biserica din Sălașu de Sus. The church from Sălașu de Sus.			87	Elemente de construcție - casă din Micănești. House of Micănești.	114	Satul Costești Deal. Costești Deal village.
32	Biserica din Strei. The church from Strei.			88	Portalul bisericii din Șoimuș. The porch of the church from Șoimuș.	115	Satul Ciungii Romoșelului. Ciungii Romoșelului village.
						116	Gospodărie din Prihodiște. Household from Prihodiște.

117	Soarele de andezit, din Grădiștea Muncelului. Andezit Sun, from Grădiștea Muncelului.	141	Platforma Luncanilor.
118	Stradă din Romos. Street from Romos.	142	Satul Poienița Voinii. Poienița Voinii village.
119	Casă din Voia. House from Voia.	143	Agricultură în terase, la Poienița Tomii. Agriculture in the Poienița Tomii.
120	Moară, gater și darac, din Ludeștii de Jos. Mill and carding comb from Ludeștii de Jos.	144	Iarna în Cerișor. Winter in Cerișor village.
121	Târsa - Platforma Luncanilor.	145	Agricultură în terase. Agriculture.
122	Oi țurcane din Ursici. Sheeps from Ursici.	146	Holdă de grâu în Socet. Agriculture in Socet.
123	Bocșă de mangal, pe Valea Grădiștei. Chorroal quarry on the Valea Grădiștei.	147	Pășune in Bunila. Green in Bunila.
124	Port popular din Ținutul Orăștiei, 1894 (colecția preot Badea Ioan). Traditional vesture from Ținutul Orăștiei, 1894.	148	Casă în Vadu Dobrii. House in Vadu Dobrii
125	Port popular din Ținutul Orăștiei (după E. Secoșan și P. Petrescu, op. cit.). Traditional vesture from Ținutul Orăștiei.	149	Uliță în Ghelari. Small street in Ghelari.
126	Port popular din Ținutul Orăștiei, 1913 (colecția preot Badea Ioan). Traditional vesture from Ținutul Orăștiei, 1913.	150	Casă în Bunila. House in Bunila.
127	Fluierași din Romos și Târsa. Wistlers from Romos and Târsa.	151	Casă din Runcu Mare. House from Runcu Mare.
128	Ansamblul folcloric din Orăștioara de Sus, Costești. Folk ensemble from Orăștioara de Sus, Costești.	152	Port pădurenesc. Traditional vesture from Pădureni.
129	Port popular săsesc și românesc, din Romos și Voia. Traditional vesture from Romos and Voia.	153	Nunțași din Hășdău și Dăbâca.
130	Călușeri din Romos. Dancers from Romos.	154	Podoabe pădurenești. Guels from Pădureni.
131	Artă populară. Traditional art.	155	Nănașă și vornic din Hășdău.
132	Poiana Omului de pe vârful Rotunda, loc de ținere a nedeii. Poiana Omului from Rotunda mountain.	156	Troiță din Ulm. Cross from Ulm.
133	Biserica din Bozeș, the church from Bozeș.	157	Detaliu de cămașă pădurenească. Traditional vesture from Pădureni. Detail.
134	Biserica de lemn din Vălișoara. The wooden church from Vălișoara.	158	Biserica din Ruda. The church from Ruda.
135	Capela romanică, din Geoagiu. Romanic church from Geoagiu.	159-160	Biserica din Vălari. The church from Vălari.
136	Biserica evanghelică din Romos. Evangelical church from Romos.	161	Bisericile din Ghelari. The churches from Ghelari.
137	Ceată de călușeri. Dancer ensemble.	162	Furnalul de la Govâjdia. Iron factory from Govâjdia.
138	Biserica de lemn din Almașu Mic de Munte. The wooden church from Almașu Mic de Munte.	163	Troiță din Cerișor. Cross from Cerișor.
139	Loc de popas în Târsa.	164	Biserica din Muncelu Mare. The church from Muncelu Mare.
140	Ocoale pe Platforma Luncanilor. Coralls in the	165	Pădureni din Feregi. Pădureni from Feregi.
		166	Grosuri - sat risipit. Grosuri village.
		167	Obârșă - sat adunat. Obârșă village.
		168	Casă acoperita cu paie, cu o cameră, din Grosuri. House from Grosuri.
		169	Casă cu prispă din Prăvăleni. House from Prăvăleni.
		170	Casă cu filigorie din Merișor. House from Merișor.
		171	Gospodărie din Birtin. Household from Birtin.
		172	Casă monument de arhitectura, din Căzânești. House from Căzânești.
		173	Casă cu prispă din Rîșca. House from Rîșca.
		174	Casă din Ciungani. House from Ciungani.
		175	Casă din Grosuri. House from Grosuri.
			Interioare de casă din Zarand. House interiors from

134

176	Zarand.
177	Cotarcă pentru porumb din Căzânești. Barn for the corn from Căzânești.
178	Cazan de țuică - Uibărești. Boiler for plumbrand - Uibărești.
179	Unelte și obiecte gospodărești. Household tools and objects.
180	Varniță din Blăjeni - Vulcan. Lime oven from Blăjeni - Vulcan.
181	Meșteșuguri specifice Țării Zarandului - olărit, dogărit, confecționat fluier și spătărit. Craftworks from Țara Zarandului.
182	Moara din Ponor - Vața. The mill from Ponor - Vața.
183	Port popular din Blăjeni. Traditional vesture from Blăjeni.
184	Port popular din Buceș. Traditional vesture from Buceș.
185	Port popular din Prăvăleni. Traditional vesture from Prăvăleni.
186	Cătrințe și zădii. Traditional vesture.
187	Port popular din Prăvăleni. Traditional vesture from Prăvăleni.
188	Târg la Obârșă. Market at Obârșă.
189	Ceramică din Zarand. Ceramic from Zarand.
190	„Târgul de fete” de pe muntele Găina, 2008. „Girls market” on Găina mountain, 2008
191	Biserica din Ribița. The church from Ribița.
192	Biserica din Crișcior. The church from Crișcior.
193	Biserica din Țebea. The church from Țebea.
194	Biserica din Curechiu. The church from Curechiu.
195	Biserica din Lunca Moșilor. The church from Lunca Moșilor.
196	Biserica din Ciungani. The church from Ciungani.
197	Biserica din Căzânești. The church from Căzânești.
198	Biserica din Ocișor. The church from Ocișor.
199	Biserica din Rovina. The church from Rovina.
200	Șortan Iulica, tulnicăreasă din Grosuri. Șortan Iulica, „tulnic” player from Grosuri.
201	Iarna în Țara Zarandului. Winter in Țara Zarandului.
	„Pasărea sufletului”, din Ciungani. The „Soul bird”, from Ciungani.

135

BIBLIOGRAFIE

- Lucia Apolzan**, *Carpații - Tezaur de Istorie. Perenitatea așezărilor risipite pe înălțimi*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1987.
- Ernest Bernea**, *Spațiu, timp și cauzalitate la poporul român*, Editura Humanitas, București 1997.
- Ovidiu Bârlea**, *Eseu despre dansul popular românesc*, Editura Cartea Românească, București, 1982.
- Corneliu Bucur**, și colaboratorii, *Civilizație Milenară Românească în Muzeul “ASTRA”* - Sibiu, Editura “ASTRA MUSEUM”, Sibiu, 1995.
- Valer Butură**, *Etnografia poporului român*, Editura Dacia, Cluj Napoca, 1978. *Străvechi mărturii de civilizație românească*, Editura Științifică și Enciclopedică, București,1989.
- Revista Cibinium**, Sibiu, 1967-1968.
- Ioana Cristache Panait**, *Arhitectura de lemn din județul Hunedoara*, Editura ARC 2000, București, 2000.
- Nicolae Dunăre**, *Arta populară din Munții Apuseni*, Editura Meridiane, București, 1981.
- Nicolae Dunăre**, și colaboratorii, *Arta populară din Valea Jiului*, Editura Academiei R.P.R., București, 1963.
- Ion Ghinoiu**, *Panteonul românesc*. Dicționar, Editura Enciclopedică, București, 2001.
- Doina Ișfănoni**, și colaboratorii, *Bun venit în România: Valea Mureșului, Ținutul Pădurenilor*, Editura Emia, Deva, 2004.
- Rusalin Ișfănoni**, *Pădureni Hunedoarei*, Editura Mirabilis, București, 2006.
- Nicu Jianu, Marcel Lapteș**, *Vechi biserici de lemn din județul Hunedoara*, Editura Corvin, Deva, 2004.
- Cristian Moisescu**, *Arhitectura românească veche*, Editura Meridiane, București, 2001.
- Radu Popa**, *La începutul Evului mediu românesc în Țara Hațegului*, Editura Științifică, București, 1988.
- Marius Porumb**, *Dicționar de pictură veche românească din Transilvania-sec. XIII-XVIII*, Editura Academiei Române, București, 1998.
- Elena Secoșan, Paul Petrescu**, *Portul popular de sărbătoare din Romania*, Editura Meridiane, București, 1984.
- Fl. Stănculescu**, și colaboratorii, *Arhitectura populară românească*. Regiunea Hunedoara, Editura Tehnică, București, 1956.
- Georgeta Stoica, Paul Petrescu**, *Dicționar de artă populară*, Editura Enciclopedică, București, 1997.
- Romulus Vuia**, *Studii de etnografie și folclor, vol. I-II*, București, 1975.

CUPRINS

Județul Hunedoara - prezentare generală	1
Țara Hațegului	8
Valea Jiului	30
Valea Mureșului	50
Ținutul Orăștiei	70
Ținutul Pădurenilor	88
Țara Zarandului	108
Lista ilustrațiilor	132
Bibliografie	135

*Mulțumim și pe această cale domnului Traian Creț,
președintele Filialei Deva a Societății Culturale “Avram Iancu”, din România,
pentru sprijinul acordat în realizarea acestei lucrări.*

Coperta și tehnoredactare: Marius Leonard Olar

Foto coperta 1: Nicu Jianu - Satul Feregi

Foto coperta 4: Nicu Jianu - Biserica din Ciungani

Traducere: Sanda Pescaru

Tipar: SC Grafica Plus SRL

Deva, 2008

**Valea
Jiului**

VALEA JIULUI

Depresiunea intramontană a Petroșanilor cuprinde bazinul superior al Jiului, cu cele două Jiuri de est și de vest, fiind înconjurată de lanțurile Munților Parâng și Vâlcan în partea sudică și de cele ale Munților Retezat și Șureanu în partea nordică.

Prin Pasul Surduc, situat între masivele Vâlcan și Parâng, se face legătura cu Oltenia, iar prin Pasul Merișor, depresiunea se leagă de Țara Hațegului. Drumurile vechi străbăteau depresiunea de la nord la sud, dar peste culmi, fie peste Vâlcan și Pasul Babei, fie peste Parâng și drumurile de culme ale Șureanului.

Depresiunea Petroșani a fost probabil o bună bucată de vreme loc de popas în trecerile peste culmi. Populată nu demult (în documente cele mai vechi atestări sunt din sec. XV - Câmpul lui Neag, Petrila și Maleia), depresiunea se dezvoltă și își conturează așezări permanente începând din sec. XVIII și mai ales după deschiderea minelor de cărbuni.

Cele mai multe așezări existente pe această vale au luat naștere în urma unor emigrări din Țara Hațegului: Râu Bărbat - Bărbăteni, Paroș - Paroșeni, Petros - Petroșani, Uric - Uricani, Valea

38

32

VALEA JIULUI

The intra-mountains depression of Petroșani includes the upper basin of Jiu river and its two tributaries Jiul de est and Jiul de vest and it is surrounded by Parâng and Vâlcan Mountain chains to the South and Retezat and Șureanu Mountains to the North. The Surduc Pass situated between the Parâng and Vâlcan Mountains, make the connection between Transylvania and Oltenia regions while Merișor Pass make the connection between the depression and Țara Hațegului. The old roads crossed over the depression from North to South but over the peaks either over Vâlcan and Pasul Babei or over Parâng Mountains and the high roads of Șureanu Mountains.

Petroșani depression was probably for a while a stop place when passing over the peaks. It is not long since the depression became populated (in the documents the oldest certifications are dated in the XV century - Câmpul lui Neag, Petrila and Maleia) and the depression developed and defined its permanent settlements in the XVIII century particularly after the coal mine opening.

Most of the settlements existing in this valley were the result of some emigration process from Țara Hațegului: Râu Bărbat - Bărbăteni; Paroș - Paroșeni; Petros - Petroșani; Uric - Uricani, Valea Lupului - Lupeni; Livadia - Livezeni etc. The landscape was much

39

33

Lupului - Lupeni, Livadia - Livezeni etc. Peisajul a fost intens umanizat de colibele, stânele, "staurele" (mari adăposturi poligonale pentru vite mari și cai) răspândite pe toate culmile, la care duc și plaiurile ce urcă de pe ambele maluri ale râului, până la 2000 m înălțime.

Satele din această zonă etnografică au fost până nu demult sate exclusiv de păstori, aceștia stăpânind turme de oi și munți întregi de pășune, unde se întâlneau cu păstorii gorjeni și mehedințeni. Oamenii de aici, cunoscuți pentru starea lor de izolare, erau numiți "momârlani" de către gorjeni și hațegani. Modul lor de viață, cultura lor populară păstrează încă unele elemente tradiționale.

Pe lângă păstorit, într-o prorție redusă s-a practicat și agricultura, cultivându-se mei și cartofi, până când a început să se dezvolte mineritul care va ajunge principala ocupație pentru o bună parte a locuitorilor Văii Jiului. Alte ocupații secundare specifice zonei au fost: lucrul la pădure (stânenari, corhănitari, bocșeri, băneși etc.), culesul din natură, albinăritul, vânătoarea, pescuitul.

Așezările, pe lângă nucleele lor adunate pe valea râului, erau răsfirate de-a lungul drumului principal, mergând paralel cu apa, dar urcând și pe coaste, unde se transformau în așezări risipite. Aspectul arhitectonic inițial al zonei, caracterizat prin izloarea așezărilor, a fost schimbat în scurt timp datorită dezvoltării industriale și populației noi sosite aici, astfel că astăzi se întâlnește o mare diversitate de forme arhitecturale, vechi și noi.

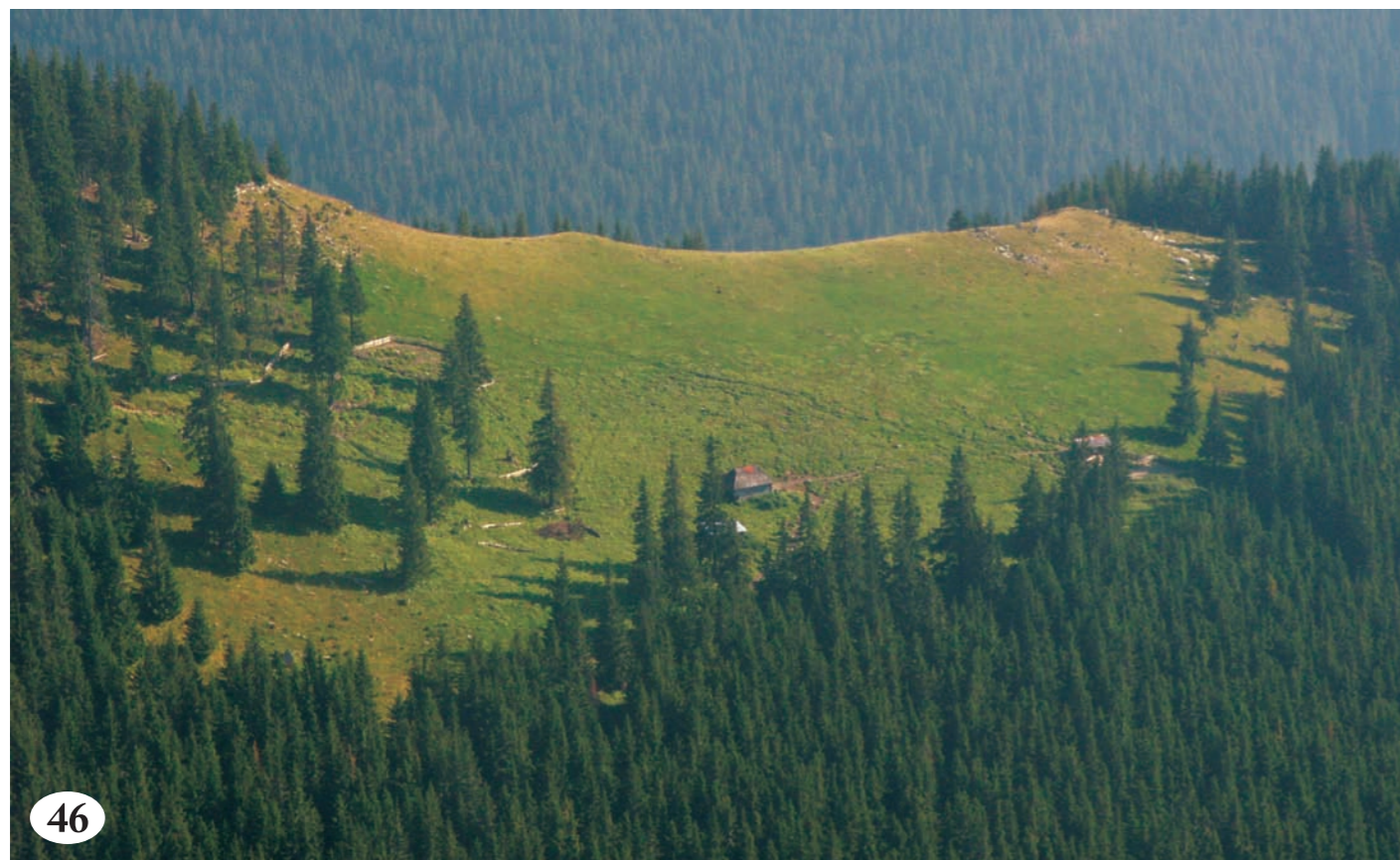
more human after the construction of the shepherds huts, the location of sheepfolds, the "staurele" (big polygonal shelters for the cattle and horses) spread on all the surrounding peaks at 2.000 m asl.

The villages of this ethnographic zone have been until recently inhabited by shepherds and they owned entire flocks of sheep and ruled over the mountain hay lands where they met with the other shepherds from Gorj and Mehedinți regions. People from here are known for their isolated way of life, and the locals from Gorj region and from Țara Hațegului called them "momârlani". Their way of life, their popular culture still preserve some traditional elements.

Besides the pastoral activity, agriculture was another trade but it was less practised here and the farmers grew millet and potatoes until mining was developed and then it became the main job for most of the inhabitants of Valea Jiului zone. Other secondary jobs specific for the zone were forestry works, hunting, fishing, berry cropping and bee keeping.

The settlements, except for their nucleus which was organized along the river, were spread along the main road and following the water course but also on the hillsides where dispersed settlement were established. The initial architecture of the zone changed quite soon because of the industrial development and the new population coming here; thus today the zone architecture is much different and combines the new and old architectural elements.

Felul de viață și tipul așezărilor au determinat prezența unei arhitecturi specifice Văii Jiului, casa cu ocol întărit, născută în condițiile gospodăriilor dominant pastorale, construite din lemn, izolate și de aceea închise. Locuința și toate acareturile, se înșiruie și se deschid în jurul unei curți poligonale, completată parțial cu garduri acoperite și ele. Acest ansamblu arhitectonic, bine închegat, se compune din casă (“căsoană”), adăpostul pentru animale (“colna”), cămara construită deasupra gropii de cartofi, poarta și portița de acces în interiorul ocolului.

46

Transformările din viața economică și-au pus amprenta și asupra arhitecturii locale. Astfel, mai ales între Câmpul lui Neag și Lupeni, au apărut gospodării noi cu “ocol întărit” sub diverse forme, construite din piatră, sau cărămidă și acoperite cu țiglă. Ele prezintă o locuință mai mare, pe două nivele și cu fațada privind în afara curții, spre drum sau spre terenul agricol.

În zona de la Lupeni la est și mai ales între Lupeni și Petroșani, datorită întâlnirii în așezări mai adunate a unor populații venite din Hațeg și din Gorj cu altele de mai departe, s-a născut aici o

47

48

49

The way of life and the settlement types determined the specific architecture of Valea Jiului zone, the house is surrounded by a solid yard which occurred when the household were predominantly pastoral and made of wood, isolated and closed. The dwelling and all the precincts are deployed along and opened around a polygonal yard partly with covered fences. This architectural groups well defined, consist of a house (“căsoana”) the animal shelter (“colna”), the pantry built on top of the potato hole, the gate and the small gate allowing the access inside the yard.

The transformations brought about by the economic developments impacted the local architecture too. Thus, between Câmpul lui Neag and Lupeni there occurred new houses with a “reinforced yard” and made of stone or bricks and covered with tiles. The dwelling are bigger with two storeys and a façade looking out the yard, to the street or the farming land.

In Lupeni zone, to the East and particularly between Lupeni and Petroșani, because of the fact that people from Țara Hațegului and Gorj region came here and settled and together with other populations provided new architectural models which were more robust like the of Țara Hațegului and the proportions of the Gorj fregion houses.

It is about the influence exercised by the Hunedoara houses which were two room houses with separate entrances from the veranda and built on the first level which consisted of a pantry, cave and sometimes a room.

arhitectură de robustețea celei din Hațeg și de proporțiile cele gorjene. Este vorba de casa hunedoreană cu două camere, cu intrări separate din prispă, înălțată pe un prim nivel cu pivnițe și cămări, uneori și cu odăi.

Un tip, de asemenea specific, este cel al casei de plan hunedorean, căreia i se adaugă un foișor, acoperit în două ape având doi stâlpi.

În anul 1957, conform inventarului făcut la nivelul țării privind instalațiile tehnice populare acționate de apă, în Depresiunea Petroșani, pe cele două Jiuri și afluenții lor funcționau un număr de 37 mori (din care 20 cu ciutură), plus 4 pive, 2 darace și 2 joagăre.

Portul popular al “momârlanilor” prezintă pronunțate afinități cu costumul mărginenilor din zonele subcarpatice, dar păstrează și unele elemente străvechi din portul Hațegului, locul de baștină al multor așezări de pe Jiu.

Costumul femeiesc se compune din îmbrăcămintea capului, cămașă, “opreg” (catrința), “șorț”, brăciră și încălțăminte. Femeile se pieptănu cu “pleteri”, cu una sau două cozi împletite, peste care se punea proboda din pânză industrială. Cămașa încrețită la gât, cu mânecile terminate în fodori, este ornamentată cu “umeraș” în sens orizontal, pe umăr, de la care pornesc în sens vertical “rândurile” pe braț. Gulerul păstrează un sistem de cusătură tradițională. Pe Valea Jiului găsim o coloristică mai variată la cămași. Pânza în vărgi roșii și negre este nelipsită la cămașile vechi.

Opregul (catrința) se poartă la spate, iar în față “șorțul”, compus din două sau trei foi de

50

51

Another house model specific for Hunedoara zone is the house with a kiosk covered with a double sloping roof and two pillars.

In 1957, according to the inventory performed at the country level, regarding the popular technical installations driven by water, from Petroșani depression, there were 37 mills along Jiu river and its tributaries, (of which 20 were well bucket mills), 4 felting machines, 2 carding combs and 2 saw mills.

The popular costumes of the “momârlani” show many similarities with the costumes from the Sub-Carpathian zones, namely the “Mărgineni” costumes preserving at the same time the old elements of the Hațeg costumes, the native place of many localities from Jiu river.

The female costume consists of head cover, blouse “opreg” (peasant woman skirt) “șorț” (apron), belt and shoes. The women hair was plaited and they covered their heads with scarves made of industrial cloth. The blouse was folded around the neck and the sleeves were decorated with flounces, and the blouse shoulder were decorated with horizontal “umeraș” (a specific seam) which continued vertically on the sleeves. The collar shows traditional seams. The blouses worn by the women of Valea Jiului are much more colourful. The old blouses were made of red and black striped cloth.

The “opregul” (peasant woman skirt) was buttoned at the back side while the “șorț” was put over the skirt on front side and it was made of several overlapping wool pieces. Some of them are

țesătură din lână. Unele șurțuri sunt ornamentate cu vărgi orizontale, altele au fondul simplu, dar toate au la poală o bordură de alesături într-o bogată policromie.

Costumul bărbătesc se compune din căciulă sau pălărie, cămașă, cioareci, chimir și încălțăminte. Căciula are formă mocănească, cu fundul drept și largit. Pălăria veche avea borul larg, dar a fost înlocuită cu pălăria mică. Un element specific Văii Jiului, la fel ca și la cămășile femeiești, pânza pentru cămașă are vărgi roșii și negre, distingându-se cămașa cu "bărbi".

Pieptarele întregesc costumul din această zonă de munte. Bărbații mai poartă încă pieptarul înfundat, în timp ce femeile au renunțat la pieptarul încheiat pe umeri și preferă pieptarul despicat, de tip poenăresc.

decorated with horizontal stripes and other have a simple background but their bottom is always decorated with special colourful seams.

The man costume consists of cap or hat, shirt, tight trousers, wide belt and shoes. The cap has a flat widened bottom. The old hats had large brims but they were replaced by the smaller hats. A specific feature of Valea Jiului man costumes consists of the red and black striped shirts and the shirt with "bărbi".

The sleeveless coats complete the costume of this mountaineering zone. Men still wear the sleeveless fur coats while the women gave up the sleeveless fur coat buttoned on the shoulders and replaced it by a unbuttoned sleeveless fur coat of Poenari type.

Among the archaic elements of the "momârlani" costumes, it is worth mentioning the "șuba înfundată" (a sort of long fur coat) and the men used to wear the sleeveless fur coat unbuttoned.

The popular art of Valea Jiului is obviously closely related to the jobs practised and the pastoral activity was the most important income source for the inhabitants of the zone. Among the tools and objects used for shepherding there are the shepherd's sticks and scoops decorated with geometric models showing the artistic skills and ingenuity of the momârlani. For milking and milk processing there were used wooden items like for instance the wooden small barrels small troughs, spoons, strainers, mixers. Other wooden items with decorations specific for the zone were the distaff and the spindles, the yokes, the scythe bags, hangers, chairs, salt cellar, saddle, felting

Dintre piesele arhaice ale portului momârlănesc, femeile purtau “șuba înfundată”, iar bărbații pieptarul despicat.

Arta populară din Valea Jiului este evident în strânsă legătură cu ocupațiile, în care păstoritul a fost cea mai importantă sursă de venit pentru locuitorii zonei. Printre uneltele și obiectele legate de păstorit, bătele ciobănești și căucele erau ornamentate cu motive geometrice, care demonstrează ingeniozitatea și simțul artistic al momârlanilor. Pentru mulsul și prelucrarea laptelui se foloseau vase din lemn: șistare, strungărețe, răbojuri, închegătoare, bādâni, trocuțe, linguri, strecurătoare, mestecătoare. Alte obiecte din lemn, cu ornamentații artistice specifice zonei, erau furcile de tors și fusele, jugurile, tiocurile de coasă, lăzile de zestre, cuiere (făgașe), șei (tarnițe), scaune, sărărițe, piauă pentru grâu din lemn de arin, spărgător de alune, fluiere, topriști de coasă, greble etc.

Piesele textile întregesc domeniul artei populare momârlănești: pricoițe, covoare, desagi, țoale, ștergare, fețe de masă, perne.

Sub aspect folcloric, cântecele și dansurile jienești (momârlănești) reflectă un mod specific de viață, fiind detectabile influențe din zonele limitrofe.

Un rol foarte important-economic, social dar mai ales spiritual - în cadrul comunităților din Valea Jiului -, l-au avut nedeile, care se țineau pe munți sau în sate. Cele mai însemnate au fost așa-numitele “nedei de două țări”, nedei de pe înălțimi, ca acelea de pe Parâng de la Poiana Miresii; de pe culmea Galbina din apropierea

machines for wheat, chestnut breaker, whistle, scythe axes, etc.

The textile pieces complete the popular art wealth of the momârlani: carpets, bags, towels, table cloths, pillow covers etc.

As for the folklore, the songs and dances of the momârlani reflect the specific way of life but there were noticed also influence of the surrounding zones.

A very important social - economic and spiritual role for Valea Jiului communities, has been played by the pastoral feasts and fairs organized in the villages or up the mountains. The most important were the feasts of two counties which were organized on the mountain peaks like those of Parâng from Poiana Miresii; on Galbina mountain peak near Jiul river spurces and in the neighbourhood of Câmpul lui Neag; or on Șureanu Mountain. For many years “The feast of Poiana Miresii, two county fair, a pagan feast ... was ranking first among all the other pastoral feasts organized in the zones along the river, along the Danube and up to the Drăgaica Buzăului” (N. Deleanu, Pastoral Feast of Poiana Miresii, vol. I Bucharest 1951).

Beside the economic and social character of the pastoral feasts and fairs, they constituted a real ethnographic exhibition closely related to the artistic life. The costumes and traditional dances formed the most vivid aspect of the feasts. On the first day of the feast and early the next morning, the young ladies and boys danced in groups organized by villages. It was an opportunity for

izvoarelor Jiului Românesc și din vecinătatea satului Câmpul lui Neag; sau de pe muntele Șureanu. Dintre toate, multă vreme “Nedeia din Poiana Miresii, târg de două țări, sărbătoare din păgâni, fără călindar... le întrecea pe toate câte se-ntindeau de-a lungul cumpenei apelor, dintre Dunăre până la Drăgaica Buzăului” (N. Deleanu, Nedeia din Poiana Miresii, vol.I, Buc., 1951).

Pe lângă caracterul economic și social al nedeilor, ele constituiau o adevărată expoziție etnografică, în stânsă legătură cu viața artistică. Portul și horele formau latura artistică cea mai vie a nedeilor. În prima zi a nedeii și la începutul dimineții din ziua a doua, fetele și flăcăii jucau grupați pe sate. Era o ocazie pentru fiecare comunitate sătească de a arăta ce are mai frumos și mai caracteristic: port, podoabe, jocuri, cântece, strigături. Inițial fiecare sat își aducea lăutarii lui. Nota deosebită pentru a doua zi a nedeii o constituia contopirea horelor pe sate într-una singură, în care jucau alături tinerii care se cunoscuseră cu acest prilej. Nu de puține ori, la aceste sărbători cunoștiițele legate duceau la căsătorii.

La aceste nedei veneau locuitori din zonele învecinate Țara Hațegului, Gorj, Țara Loviștei, Mărginimea Sibiului, Munții Șureanu, Munții Apuseni și chiar negustori brașoveni care vindeau lucruri din piele, hamuri și alte produse sau meșterii sași din Sibiu, care aduceau spre vânzare, brăzdare de fier pentru plug, topoare, seceri, coase. Nu lipseau nici șerparele sau chimirele împodobite cu motive stanțate și cu mărgelile. Femeile tinere găseau diverse piese de port popular și de artă populară din Vâlcea și Gorj, din

60

61

each community to show all the beauties and characteristics of the village: costumes, ornaments, songs, dances. Initially each village was represented by its own fiddlers. On the second day of the feast, all the dancers groups merged together and they danced and had fun and made new friends. More often the friendship turned into marriage.

There were participants from the neighbouring zones, such Țara Hațegului, Gorj, Țara Loviștei, Mărginimea Sibiului, Munții Șureanu, Munții Apuseni and even traders from Brașov who sold leather products and others as well as the “sași” (German natives) from Sibiu who sold there iron plough shares, scythe axes, reaping hooks etc. There were also offered male

wide belts decorated with specific traditional models and beads. The young women could find there different pieces of the popular costumes from Țara Hațegului, Gorj, Vâlcea, Țara Zarandului, and fur coats and sleeveless fur coats and hats from Banat, Lugoj.

Unlike the pastoral feasts organized in the mountains, the village pastoral feasts lasted less time and obviously they were at smaller scale and most often they were organized in relation with the celebration of the village church patron.

This old tradition of pastoral feasts has been preserved so far and nowadays, there are organized such feasts even in the small towns of Valea Jiului.

62

Țara Hațegului și Țara Zarandului, iar din Banat, din Lugoj se aduceau cojoace, pieptare și pălării.

Spre deosebire de nedeile de pe munți, nedeile din sat erau mai scurte ca durată și evident mai mici ca amploare, fiind legate de cele mai multe ori, de hramul bisericii din localitate. Acest obicei ancestral al nedeilor, mai ales cel al nedeilor din sat, s-a păstrat până astăzi, asemenea nedei organizându-se chiar și la nivelul orașelor Văii Jiului.

46

Wooden church of Valea Jiului:

“Sf. Arhangheli” (of Sinonilor) - Petroșani: Sânoni was once a small village which later on was annexed to Petroșani locality. Further to the Turkish invasion of 1788 several churches of the Upper Basin of Jiu were burnt. In the fields at the confluence of Maleia stream with Jiul river, in 1795 there was built the “Sf. Arhangheli” new

wooden church which was painted inside and this new church replaced the old burnt one. In 1782 the church was extended with a new pronaos and a steeple and a veranda with carved pillars. Unfortunately, only small fragments of the painting carried out by Simion the Painter in 1795, could be seen a few years ago.

47

Biserici de lemn din Valea Jiului

Biserica de lemn "Sf. Arhangheli" (a Sănonilor) - Petroșani: Sănoni a fost odinioară un cătun sau un sat care s-a contopit cu localitatea Petroșani. În urma invaziei turcești din 1788 în bazinul superior al Jiului, au fost arse multe biserici. Pe locul celei arse, în șesul de la confluența pârâului Maleia cu Jiul, în anul 1795 era terminată noua biserică de lemn cu hramul "Sf. Arhangheli", inclusiv pictura interioară. În anul 1872 biserica s-a extins printr-un nou pronaos cu un turn clopotniță și un pridvor cu stâlpi sculptați. Din păcate, din pictura inițială de la 1795 realizată de Popa Simion zugravul, cu ani în urmă se mai observau doar mici fragmente.

Biserica de lemn "Sf. Mucenic Gheorghe" - Petroșani, cartierul Sălătruc (str. Șoimilor): A fost construită în deceniul IX al sec. XVIII, având dimensiuni modeste. A fost pictată de Popa Simion zugravul, dar în urma lucrărilor din 1981 a fost tencuită la interior și pictată, sacrificând vechea pictură. Din valoroasa pictură inițială se mai păstrează doar icoanele împărătești.

48

49

"Sf. Mucenic Gheorghe" - Petroșani: It is situated in Sălătruc District (Șoimilor str.). It was built during the ninth decade of the XVIII century and it was middle size church. It was painted by Simion the Painter but after the completion of the works in 1981 the inside part of the church was plastered and painted and the old painting was removed. Only the Imperial icons have remained.

*Valea
Mureșului*

VALEA MUREȘULUI

Situată între Simeria, Zam, Dobra și Lăpugiu de Jos, zona Văii Mureșului are unele interferențe cu zonele etnografice învecinate, Țara Zarandului, Ținutul Pădurenilor și Banat.

Satele din acest spațiu sunt așezate pe văile apelor și de-a lungul drumurilor și șoselelor, iar uneori în părțile de nord și de sud urcă spre înălțimi. Așezările de tip adunat sunt dominate în această zonă.

Statutul de “cale comercială” acordat încă din perioada medievală Văii Mureșului, a determinat o sensibilă diferențiere a localităților acestei zone.

Multe dintre satele situate în imediata vecinătate a drumului și a cursului de apă au cunoscut de timpuriu transformări, adoptând facilitățile vieții urbane, atât în privința ocupațiilor, a organizării gospodăriei și amenajării interiorului locuinței, cât și în ceea ce privește vestimentația și practicarea obiceiurilor în satele mai îndepărtate de calea comercială s-au păstrat tradițiile și obiceiurile, precum și specificul local privind tipul așezărilor și a locuințelor. Astăzi, de la stilul arhitectural al construcțiilor ce formează gospodăriile țărănești, la

52

MUREȘ VALLEY

Situated between Simeria, Zam, Dobra and Lăpugiu de Jos, Valea Mureșului zone interferes from ethnographic point of view with the neighbouring zones, such as Țara Zarandului, Pădureni countryside and Banat.

The villages of this zone are spread along the water courses and roads and highways and sometimes, to the North and South go up the mountains. The grouped together settlements are prevailing in this region.

The status of “commercial way” awarded to Valea Mureșului even during the Middle Ages determined the differentiation of the localities from this zone. Many of the villages situated close to the road ways and water courses experienced very early the transformations and adopted the urban life style both in terms of jobs, household organization, and dwelling inside arrangements and in terms of clothes and habits. In the villages situated farther from the commercial ways the traditions and habits have been preserved as well as the local specific features of the settlements and dwellings. Today, there still are preserved several aspects of the typical spiritual and cultural traditional life including the house architecture, the jobs and traditional trades.

The old houses had one or two rooms, a pantry, a veranda supported by pillars. One of the rooms used only on special days was situated at the front side of the house, facing the street while the other precincts were erected inside the yard:

53

76

ocupații și meșteșuguri tradiționale, se pot întâlni încă multe forme de viață materială și spirituală tipice pentru cultura populară tradițională.

Casele vechi aveau una sau două camere, o cămară, un târnaț cu stâlpi, așezat pe lungimea casei. Una dintre camere era de sărbătoare, de obicei cea dinspre drum. Casele erau construite în față, la drum, după care spre interiorul curții se ridicau celelalte construcții anexe: bucătăria de vară (conie), grajdul și șura. Casele foarte vechi, din sec.

78

XIX erau făcute din bârne de lemn, cu împletituri de nuiele și lipite cu pământ argilos amestecat cu pleavă, iar șurile foarte mari, erau construite tot din lemn și acoperite cu paie. Treptat lemnul a fost înlocuit cu cărămida în construcția casei, iar “prăștila” sau “șița” au fost înlocuite cu noile materiale pentru acoperiș, țigla și tabla.

La casele mai noi, prispa se închide către stradă întâi printr-o simplă arcadă, apoi printr-o fereastră la fel cu cele două ale camerei, având

summer kitchen (“cohnie”) stable and shed. The very old houses of the XIX century were made of wood beams with wattles and stuck together with clayous earth mixed with husk; the very big sheds were made also of wood and covered with straws. Gradually the wood was replaced by bricks as construction material, and the “prăștilă” or “șița” (clapboard) was replaced by the tiles and sheet.

In case of new houses, the veranda is closed to the street face by an arcade the a window like the two rooms and sometimes it is provided with a shutters. A characteristic feature of the zone architecture consists of the uniformity and robustness appearance of the elevation and diversity of plans.

The main trades of Valea Mureșului inhabitants were farming and animal breeding. The most important cereals were the wheat, corn, rye, sun flower, barley and oat. Also they used to grow hemp and vegetables. Also they cultivated the wine grapes and different fruit trees because

the land quality suited such crops. Cattle and sheep were the main animal bred by the peasants of this zone. Rafting and bridge toll were among the particular jobs practised by the people from this zone. Hunting and fishing were some very well defined trades practised there.

Ilia and Dobra localities were more developed than the surrounding villages and for a time, they ranked as towns and played a significant role within the economic, social and even cultural life of the zone. Thus, in the two localities at the middle of the XIX century trading, commerce, leasing were bringing profits and the trades were the main jobs (tailor’s shop, bakers, shoe makers).

An important objective which impacted the social and economic life of the zone, was the paper mill of Roșcani one of the few manufacturer of this type built in Transylvania in the XVIII century. This worked since 1752 up to the Revolution of 1848-1849 and the paper produced at Roșcani ensured the paper demand of

77

79

54

80

81

55

uneori, ca și acestea, oblon. O caracteristică a arhitecturii din această zonă este astăzi aspectul de uniformitate și masivitate a elevației, cu toată diversitatea de planuri.

Ocupațiile principale ale locuitorilor Văii Mureșului erau agricultura și creșterea animalelor. Cele mai importante cereale erau grâul, porumbul, orzul, ovăzul, secara și floarea-soarelui. Cultivau de asemenea cânepă și legume. Fiind o zonă propice, se cultivau vița de vie, precum și diverse soiuri de pomi fructiferi, între care un loc important îl ocupa prunul. Dintre animalele pe care le creșteau locuitorii zonei pot fi amintite vitele cornute și oile. Un loc aparte între ocupații, l-a constituit pentru localitățile aflate în imediata vecinătate a Mureșului plutăritul sau podăritul. Vânătoarea și pescuitul ocupau și ele un loc bine definit în cadrul ocupațiilor locuitorilor din zonă.

Localitățile Ilia și Dobra fiind mai dezvoltate decât satele din împrejurimi- au avut într-o anumită perioadă chiar statutul de oraș- au jucat un rol foarte important în evoluția economică, socială și chiar culturală a zonei. Astfel în cele două localități, la mijlocul sec. XIX, erau dezvoltate activitățile aducătoare de profit ca negustoria, comerțul, arendășia, pe primul plan fiind meșteșugurile (croitorie, cizmărie, pantofari, brutari, frânghieri).

Un obiectiv important pentru impactul socio-economic pe care l-a avut în viața satelor de pe Valea Mureșului, a fost moara de hârtie de la Roșcani, una dintre puținele manufacturi de acest gen ridicate în

56

Transylvania and even some amounts were exported, to Banat and Muntenia.

There were numerous popular technical installations by the mid-XX century and they were water driven installations located along the water courses of Mureș basin. Thus there were the installations of Vorța, Visca, Brădățel, Glodghilești, Almaș-Săliște, Dobra, Lăpugiu etc.

The popular costumes of the zone although influenced by the surrounding zones are remarkable due to the uniqueness of the hemp and cotton

57

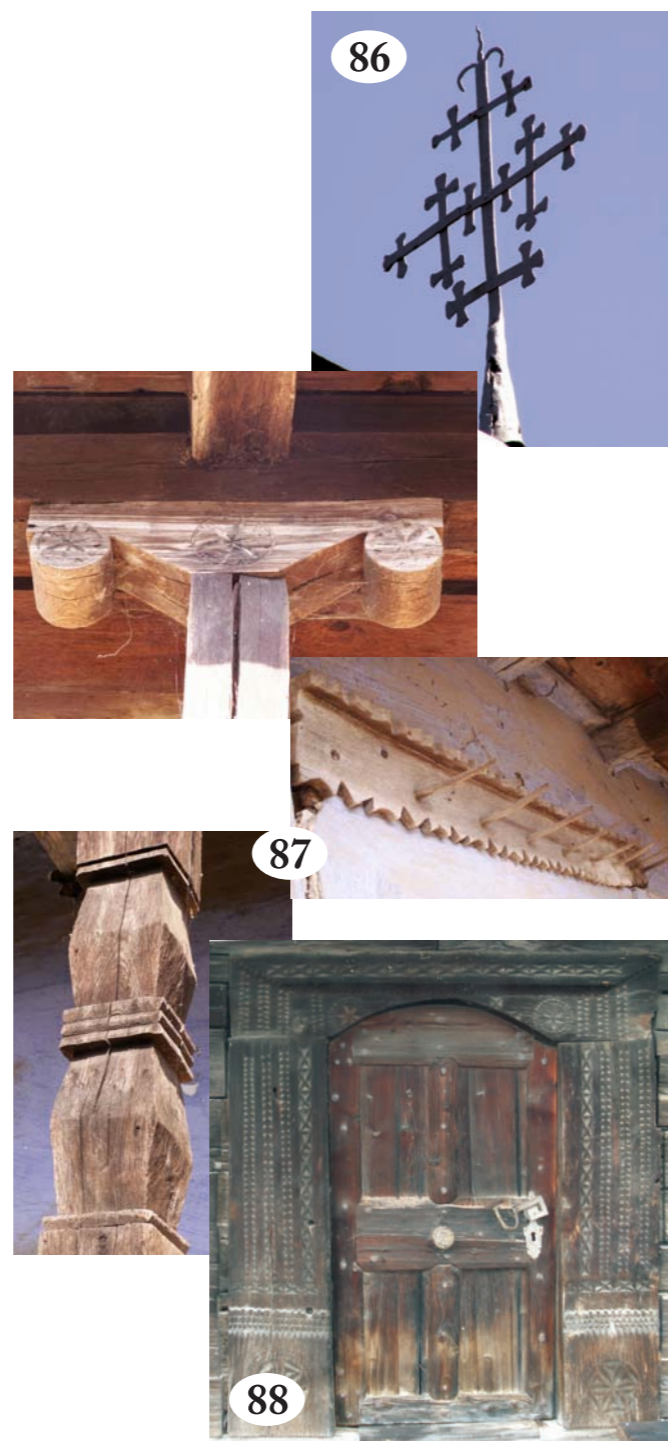
Transilvania sec. XVIII. Aceasta a funcționat din 1752 până în timpul Revoluției de la 1848-1849, hârtia produsă la Roșcani asigurând necesarul de hârtie al Transilvaniei și furnizând chiar unele cantități pentru export, în Muntenia și Banat.

Numeroase erau la mijlocul sec. XX, instalațiile tehnice țărănești acționate de apă, amplasate pe cursurile de apă din bazinul Mureșului. Astfel de instalații erau la Vorța, Visca, Brădățel, Glodghilești, Almaș-Săliște, Dobra, Lăpugiu etc.

Portul popular din zonă, deși a suferit influențe din zonele limitrofe, se remarcă prin ineditul costumelor populare din cânepă și bumbac, cu o bogată ornamentație a mânecilor, în special în Rădulești, Lăpușnic, Săcămaș, Micănești, Almaș-Săliște.

Alături de piesle de port, între care deosebit de valoroasă rămâne gluga (Lăpugiu), arta populară cuprinde diferite piese din lemn, țesături textile, pricoițe (cergi), covoare, desagi, chindeie, fețe de masă, împletituri de nuiele. Dintre meșteșugurile care se mai practică astăzi în această zonă pot fi enumerate următoarele: prelucrarea lemnului (tâmplari, dulgheri, rotari), fierăritul, cojocăritul, țesutul, cioplitori în piatră și marmură, împletituri nuiele.

Zona conservă încă valoroase tradiții și obiceiuri specifice, create de-a lungul timpului. Folclorul muzcal și coregrafic este reprezentat de line și învârtite. Cel mai cunoscut obicei de pe Valea Mureșului, care s-a transmis din generație în generație și se mai practică și astăzi, este “colindatul cu duba” la Crăciun.

costumes richly ornamented, particularly from Rădulești, Lăpușnic, Săcămaș, Micănești Almaș-Săliște.

Besides the costume pieces, among which one of the most valuable pieces is the hood (Lăpugiu) the popular art still comprises different wooden items, textile, carpets, blankets, handbags, towels, table cloths wattles. Among the trades which are still practised today, it is worth mentioning the wood processing (carpenters, joiners, wheel makers), blacksmith's, fur coat making, weaving, stone and marble carvers, wattle makers.

There are preserved valuable traditions and specific habits created throughout the centuries. The musical and choreographic folklore is represented by sprightly Romanian dances and slow Romanian dances.

The most famous tradition of Valea Mureșului which is still practised is the “Colindatul cu duba” (a kind of carols accompanied by drum playing) on Christmas eve.

The most famous groups of “dubași” (drum players) are from Vețel, Ilia, Leșnic, Săcămaș, Bacea, Almaș-Săliște, Godinești, Glodghilești, Micănești, Pojoga, Gothatea, Gurasada, Boiu, Cărmăzănești, Rădulești, Mihăești, Dobra, Panc, Roșcani, Stințești-Ohaba, Brădățel, Tătăraști, Burjuc, Valea Poienii, Lăpugiu, Fintoag villages.

Every group of “dubași” plays its own repertory namely tens of carols. “Before, the drum was made in each village. It was a shame not to have one.” “Veaca” the edge of the drum was made of boiled sycamore maple wood which gives

Cele mai cunoscute cete de dubași din această zonă sunt din Vețel, Leșnic, Ilia, Săcămaș, Bacea, Almaș-Săliște, Godinești, Glodghilești, Micănești, Pojoga, Gothatea, Gurasada, Boiu, Cărmăzânești, Rădulești, Mihăiești, Dobra, Panc, Roșcani, Stâncești-Ohaba, Brădățel, Tătărăști, Burjuc, Valea Poienii, Lăpugiu, Fintoag.

Fiecare ceată de dubași are în repertoriu zeci de colinde. “Înainte vreme, cam fiecare în sat știa să-și construiască duba. Era o rușine să n-ai dubă”. “Veaca”, marginea dubei se făcea din lemn de paltin fiert, care dă o rezonanță deosebită,

fețele din piele de oaie, de capră și, cel mai bine, din piele de câine. Cu duba mergeau prin sat și flăcăii și bărbații însurați și se cânta marșul dubei, însoțit de strigături.

Zona Văii Mureșului este deosebit de bogată în monumente de arhitectură bisericească din piatră sau lemn, marea lor majoritate fiind pictate.

Comuna Vețel

Biserica “Sf. Nicolae” - satul Leșnic: A fost construită din piatră, la sfârșitul sec. XIV, ctitor

a specific resonance, the faces were made of sheep and goat skin and best of all of dog skin. The young bachelors and the married men used to sing carols from one house to another and they played also the “Marșul dubei” accompanied by witty couplets.

Valea Mureșului zone is extremely rich from the point of view of the church architecture monuments made either of stone or of wood and most of the churches were also painted.

Vețel commune

“Sf. Nicolae” church - Leșnic village: It was built of stone by the end of the XIV century and its founder was Dobre Romanul, Ioan’s son. The inside painting group was dated in several stages. In the first half of the XV century the nave was painted and the painter was a Transylvanian native and in the second half of the XVIII century

a new painting layer was added and it was painted by Iona of Deva and Nicolae of Pitești.

“Cuvioasa Paraschiva” wooden church: Vețel village: Erected in the XVIII century the pronaos and the altar preserved painting fragments on the plaster.

fiind Dobre Românul, fiul lui Ioan. Ansamblul pictural interior datează din mai multe etape. În prima jumătate a sec. XV este pictat naosul, autor fiind un transilvănean, iar din a doua jumătate a sec. XVIII datează un nou strat de pictură atribuit pictorilor Ioan din Deva și Nicolae din Pitești.

Biserica de lemn "Cuvioasa Paraschiva" - satul Veșel (Vulcez): Ridicată în sec. XVIII, în pronaos și în altar se păstrează fragmente de pictură, pe tencuială.

Comuna Șoimuș

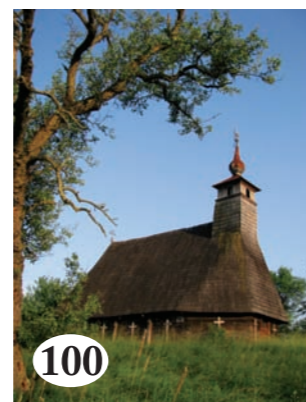
Biserica de lemn "Sf. Nicolae" - satul Șoimuș: Datează din anul 1705, în sec. XIX a fost extinsă spre vest prin adăugarea unui nou pronaos, peste care s-a construit o clopotniță scundă. În sec. XX, peste fragmentele de pictură din interior s-a aplicat placaj. Valoros este ancadramentul intrării de pe latura sudică, bogat ornamentat.

Biserica de lemn "Adormirea Maicii Domnului" - satul Sulighete: Edificiu impunător, biserica a fost construită în sec. XVIII, fiind renovată de mai multe ori. În anul 1890, Dionisie Iuga "cantor și zugrav de Nicula" a pictat tâmpla și cerimea.

Comuna Brănișca

Biserica de lemn "Sf. Gheorghe" - satul Boz: Construită în sec. XVIII, în anul 1868 a fost tencuită în exterior și a fost consolidată clopotnița. Din pictura de sec. XVIII se păstrează registrul icoanelor împărătești.

Biserica de lemn "Pogorârea Sf. Duh" - satul Furcșoara: Ridicată în sec. XVIII, a fost pictată în

Brănișca commune

"Sf. Gheorghe" wooden church - Boz village. It was built in the XVIII century, in 1868 the church outside part was plastered and the steeple was reinforced. The imperial icon paintings carried out in the XVIII century were preserved.

"Pogorârea Sf. Duh" wooden church - Furcșoara village: Erected in the XVIII century the church inside walls were painted in two stages: at the middle of the XVIII century and according to the rotive in the church porch in 1808, mentioning also the names of the painters Simion and Gavril Silaghi of Abrud.

"Întâmpinarea Domnului" wooden church - Bărăștii Iliei

Șoimuș commune

"Sf. Nicolae" wooden church - Șoimuș village: Dated back in 1705, the church was extended in the XIX century by adding a new pronaos and a small steeple being constructed over it. In the XX century, the inside painting fragments were covered with plywood. The Southern side entrance framing is valuable and richly ornamented.

"Adormirea Maicii Domnului" wooden church: - Sulighete village: An imposing construction the church was built in the XVII century and was renovated several times. In 1980, Dionisie Iuga "psalm reader and painter of Nicula" painted the iconostasis and the sky.

interior în două etape: la mijlocul sec. XVIII și coform Pisaniei în anul 1808, fiind amintiți zugravii Simion și Gavril Silaghi din Abrud.

Biserica de lemn “Întâmpinarea Domnului” - satul Bărăștii Iliei: De dimensiuni modeste, a fost edificată în sec. XIX. Biserica a fost tencuită în exterior, dar nu a fost pictată în interior.

Biserica de lemn “Nașterea Maicii Domnului” - satul Căbești: Pe ancadramentul ușii dintre pronaos și naos este dăltuit anul cnstrucției - 1673. A fost tencuită în interior și exterior.

Biserica de lemn “Sf. Nicolae” - satul Târnavă: A fost construită la mijlocul sec. XVII. Pictura murală aflată într-o stare precară de conservare, aparține zugravului Popa Ioan din Deva.

Biserica de lemn “Cuvioasa Paraschiva” - satul Târnavița: Având dimensiuni modeste, a fost ridicată în sec. XVII. Pictura murală a fost realizată în două etape, prima în sec. XVII, iar a doua în sec XVIII de către Constantin Zugravul. Actualmente se mai păstrează doar câteva fragmente din valoroasa pictură.

Comuna Gurasada

Biserica “Sf. Arhanghel Mihail” - satul Gurasada: Este unul dintre cele mai vechi și mai valoroase monumente din piatră ale arhitecturii românești (sec. XIII). Interiorul conservă două straturi de pictură din sec. XIV-XV (naos) și din 1765 (actualul ansamblu mural), autori fiind pictorii Ioan Ierodiamonul din Deva și Nicolae din Pitești.

Biserica de lemn “Intrarea în Ierusalim” - satul Gothatea: Datează din anul 1771 și are

dimensiuni modeste. Se remarcă pictura interioară din altar.

Biserica de lemn “Cuvioasa Paraschiva” - satul Runcșor: Construită din bârne de stejar, impresionează prin înălțimea și suplețea turnului. La sfârșitul sec. XVIII a fost pictată în interior de către zugravul Popa Ioan din Deva.

Biserica de lemn “Sf. Arhangheli” - satul Cărmăzânești: Datează din anul 1725, biserica fiind pictată la 1773 de către Popa Ioan zugravul. Pictura nu s-a mai păstrat.

64

village: Moderate size church erected in the XIX century. The outer walls were plastered but the inside walls were not painted.

“Nașterea Maicii Domnului” wooden church - Căbești village: The framing of the door between the pronaos and the nave there is marked the construction year: 1673. It was plastered both outside and inside.

“Sf. Nicolae” wooden church - Târnavă village: It was built by the middle of the XVII century. The mural painting is poorly preserved and was carried out by Ioan of Deva.

“Cuvioasa Paraschiva” wooden church - Târnavița village: It is a small size church which was erected in the XVII century. The mural

painting was completed in two stages, the first in the XVII century and the second in the XVIII century by Constantin Zugravul. Currently, only some fragments of the valuable painting have been preserved.

Gurasada commune

“Sf. Arhanghel Mihail” church - Gurasada church: It is one of the oldest and most valuable stone monuments of the Romanian architecture (XIII century). Two painting layers were preserved inside the church; the paintings were painted in the XIV - XV centuries (the nave) and in 1765 (mural painting group); the painters were Ioan Ierodiamonul of Deva and Nicolae of Pitești.

“Intrarea în Ierusalim” wooden church - Gothatea village: Dated in 1711 it is a small size church. The altar painting is valuable.

“Cuvioasa Paraschiva” wooden church - Runcșor village: The church was built of oak beams and it is impressive due to its height and supple silhouette of the tower. By the end of the XVIII century its inside walls were painted by Ioan of Deva.

“Sf. Arhangheli” wooden church - Cărmăzânești village: dated in 1725, the church was painted in 1773, by Ioan Zugravul. The painting has not been preserved.

“Sf. Arhangheli” wooden church - Dănulești village: It was erected in the XVII century and it is impressive due to its size harmony and location. It was restored in 2005. The initial mural painting has not been preserved.

65

Biserica de lemn "Sf. Arhangheli" - satul Dănulești: Construită în sec. XVII, impresionează prin armonia proporțiilor și pitorescul locului. A fost restaurată în 2005. Pictura murală inițială nu s-a mai păstrat.

Comuna Dobra

Biserica "Buna Vestire" satul Roșcani: Biserică din piatră, construită în sec. XV de cnezi din familia Caba, a fost transformată și restaurată în sec. XVIII, păstrând însă numeroase elemente originare. Tot atunci, edificiul s-a împodobit cu o nouă pictură murală.

Biserica de lemn "Cuvioasa Paraschiva" - satul Rădulești: Edificată la 1733, prin frumusețea clopotniței este comparabilă cu biserica din Lăpugiu de Jos. În sec. XVIII a suferit adăugiri, iar în 1888 a fost renovată. Pictura interioară realizată de meșteri locali, este deosebit de valoroasă.

Biserica de lemn "Cuvioasa Paraschiva" satul Stâncești: Având dimensiuni modeste, a fost ridicată în sec. XIX. A fost reparată în 1939-1940. Din pictura inițială se mai păstrează fragmente în naos și altar.

Biserica de lemn "Pogorârea Sf. Duh" - Abucea: De dimensiuni modeste, cu pereții din câte cinci bârne de stejar, a fost construită în sec. XVIII. Este interesantă prin arhaismul arhitecturii.

Comuna Burjuc

Biserica de lemn "Adormirea Maicii Domnului" - satul Brădățel: Construită din bârne

de stejar în sec. XIX, biserica are dimensiuni modeste. Pe pereții interiori se păstrează fragmente de pictură.

Biserica de lemn "Pogorârea Sf. Duh" - satul Tisa: Construită inițial în sec. XVIII în satul Celmac din județul Arad, a fost adusă cu plutele pe Mureș, în anul 1815. Pictura interioară în stil baroc, datează din anul 1793, zugravul fiind influențat de Răscoala lui Horea.

Comuna Zam

Biserica de lemn "Sf. Arhangheli" - satul Almaș Săliște: Ridicată în sec. XVIII, are dimensiuni modeste dar pline de armonie. Din pictura interioară realizată la 1819, foarte valoroase și sugestive sunt scenele "Judecății de apoi".

Biserica de lemn "Sf. Apostoli" - Pogănești: Biserica datează din sec. XVIII și conform tradiției ar fi fost adusă de pe un deal din apropiere. Din inventarul interior, este posibil ca

Dobra commune

"Buna Vestire" church - Roșcani village: The church was made of stone in the XV century by Caba noble family and was transformed and renovated in the XVIII century but numerous original elements were preserved. It was always then that the construction was decorated with a new mural painting.

"Cuvioasa Paraschiva" wooden church - Rădulești village: Erected in 1733, the beauty of the steeple is similar to that of Lăpugiu de Jos church. In the XVIII century there were added some annexes and in 1888 it was renovated. The inside painting was painted by some local painters and it is extremely valuable.

"Cuvioasa Paraschiva" wooden church - Stâncești village: It is a small size church which was built in the XIX century. It was repaired between 1939-1940. Only some fragments of the initial painting were preserved in the nave and altar.

"Pogorârea Sf. Duh" wooden church - Abucea: It is a small church which walls are made of five oak beams and was built in the XVIII century. It is interesting because of the archaic architecture.

Burjuc commune

"Adormirea Maicii Domnului" wooden church - Brădățel village: It was built of oak beams in the XIX century and it is a small size church. Fragments of painting have been preserved on the inner walls.

"Pogorârea Sf. Duh" wooden church - Tisa village: Initially it was erected in the XVIII century in Celmac village Arad county and then it was brought there by rafts on Mureș river in 1815. The inside painting was baroque style and dated in the year 1793 the painter being influenced by the riot of Horea.

Zam commune

"Sf. Arhangheli" wooden church - Almaș-Săliște village: Erected in the XVIII century it is a small size church but very harmonious. The "Judgement Day" is a valuable painting painted in 1819.

"Sf. Apostoli" wooden church - Pogănești village: The church was dated in the XVIII

ușile împărătești și unele icoane să aparțină zugravului Nicolae Bădău din Lupșa Mare.

Biserica de lemn “Înălțarea Domnului” - satul Micănești: A fost construită în 1761. Conform pisaniei, tot de atunci datează și pictura, autorul fiind popa Ioan din Deva.

Biserica de lemn “Nașterea Sf. Ioan Botezătorul” - satul Zam: Datează din sec. XVIII (pe un clopot apare anul 1771). Înainte de anul 1793 când a fost renovată, biserica a fost pictată de zugravul Nicolae Bădău din Lupșa Mare.

Biserica de lemn “Adormirea Maicii Domnului” - satul Sălciva: A fost construită în sec. XVIII. În perioada 1807-1811, interiorul a fost pictat de către Nicolae Bădău din Lupșa Mare.

Comuna Ilia

Biserica de lemn “Sf. Dumitru” - Bretea Mureșană: Ctitorită la 1653 de către familia Giurgeștilor. Biserica nu mai păstrează pictura murală inițială.

108

109

110

111

112

century and according to the tradition it was brought from a nearby hill. Based on the inventory it is probable that the doors and some icons were carried out by Nicolae Bădău of Lupșa Mare;

“Înălțarea Domnului” wooden church - Micănești village: It was built in 1761. As per the rotive in the church porch the painting was dated in the same year and the painter was Ioan a priest of Deva;

“Nașterea Sf. Ioan Botezătorul” wooden church - Sălciva church: It was built in the XVIII century. Between 1807-1811 the inside walls were painted by Nicolae Bădău of Lupșa Mare.

Ilia commune

“Sf. Dumitru” wooden church - Bretea Mureșană village: It was founded in 1653 by Giurgești family. The initial mural painting of the church has not been preserved.

113

Tinutul Ōrăștiei

ȚINUTUL ORĂȘTIEI

Ținutul Orăștiei cuprinde satele de pe Valea Grădiștei și Valea Geoagiului, precum și cele de pe Valea Mureșului, de la Șibot până la Simeria.

Așezările din această zonă sunt în majoritate formate din sate adunate, cu străzi și ulițe bine ordonate. Sus pe munte, în zona cetăților dacice, mai ales pe Platforma Luncanilor sunt sate de culme risipite, cu pometuri și pășuni.

Principalele materiale de construcție a gospodăriilor din această zonă sunt piatra, lemnul, cărămida. Cele mai vechi tipuri de case

erau constuite în întregime din piatră, inclusiv acoperișul, ultimele exemplare putând fi văzute și astăzi la Băcăia și Orăștioara, ele constituindu-se ca un important element al continuității înfloritoareii civilizații dacice.

Tipul dominant de casă, atât cel vechi cât și cel mai nou, au planul compus din două încăperi mari locuite, între care se află o tindă, unde se găsește vatra (bucătăria) pentru gătit. Materialul de construcție obișnuit era lemnul, de cele mai multe ori tencuit și apoi vopsit.

114

ORĂȘTIE COUNTRYSIDE

Orăștie Countryside includes the villages of Valea Grădiștei and Valea Geoagiului as well as those of Mureș valley from Șibot to Simeria localities. The localities of this zone mostly consist of villages with well arranged streets and narrow lanes. Up in the mountains, within the Dacian fortresses area and particularly on Luncani Plateau there are small dispersed villages with orchards and pasture lands.

The main construction materials of the households of the area consists of stone, wood and bricks. The oldest house types are entirely made of stones including the roof and the last houses of this type can be seen even today in Băcăia and Orăștioara villages and they constitute an important element showing the continuity of the flourishing Dacian civilization.

115

The prevailing house type both old and new ones, are based on two large room design and between the rooms there is a vestibule where usually is the kitchen for cooking. The usual construction material was the wood and most of the times it was plastered and then painted. The prevailing color of the oldest houses is blue while the newer ones are painted in different colours. Also, the newer houses are made of bricks and tiles particularly the houses placed in along the valleys. These constructions show the impact of the German native architecture from the neighbouring zones and the houses have a small front side facing the street and a big massive wall all around.

The villages where German natives used to live are gathered together, compact and the

Culoarea predominantă la casele mai vechi era albastrul, la cele mai noi folosindu-se culori variate. La clădirile mai noi apar cărămida și țigla ca materiale de construcție, în special la clădirile așezate pe văi. Aceste construcții prezintă influența arhitecturii săsești din satele apropiate, cu front mic la stradă, închis complet cu zid puternic și poartă masivă.

Satele cu populație săsească sunt de tip adunat, compact, locuințele fiind construite din piatră și cărămidă și acoperite cu țiglă. Planul lor

seamănă cu cel românesc: două încăperi mari cu tindă la mijloc și prispă parțială la fațadă, iar la parter pivnița. Casele sunt masive aproape uniforme și au la stradă porți mari, puternice, înalte, făcute tot din zid. Interiorul curților săsești este curat, de cele mai multe ori fiind pietruite. Gospodăria este de multe ori împărțită în două curți, în față casa iar în partea din fund a curții este grajdul.

În **arhitectura tradițională** a gospodăriilor risipite pe înălțimi, în special în Platforma

116

dwelling are made of stone and bricks and covered with tiles. Their design looks like the Romanian one: two large rooms with a vestibule in between and a partial veranda at the faade, and a cave in the basement. The houses are almost uniform constructions, with big high gates facing the street and made of the wall. Inside the German native house yards are clean and most of the times, they are stone paved. The household is often divided in two yards; in the front there is the house and at the back yard there is the stable.

The traditional architecture of the households dissipated on the mountains top, particularly on Luncani Plateau an old concentric shape of construction was preserved, that is the “staurul” with pastoral functions and it has a polygonal asymmetrical design with wooden walls placed on a stone foundation and the roof is made either of straws or shingles. The polygonal nine side “staurul” which remind us of the circular and polygonal constructions of the Dacians, could be also seen on the neighbouring peaks close to the Dacian fortresses and they lasted until the period between the two World Wars.

The traditional trades of the inhabitants of this zone were and still are agriculture, as Lunca Mureșului provided excellent conditions for the growth of different cereal plants, animal breeding within the hilly and mountaineering regions, wine growing, rafting and charcoal production within the forestry zones.

In 1957, The State Committee of water made an inventory of the popular technical machines

driven by water force. According to it, along Grădiștea stream the following popular technical machines existed:

Orăștioara de Jos - 3 mills, 1 felting machine, 1 carding comb, and 1 saw mill;

Bucium - 4 mills;

Costești - 3 mills;

Ludeștii de Jos - 1 mill, 1 felting machine and 1 saw mill.

It is to be noted that all the three installations from Ludești were the property of the same owner and miraculously they are still running. (Gavriloiu family is the owner). Along Valea Luncanilor, in Boșorod village there were 6 vertical wheel mills and 1 felting machine.

A special place is occupied in this zone, by the group of villages situated on the Luncani Plateau which represents the zone of old Romanian continuity at the 900m altitude on the last benches of Orăștie Mountains. Alunu, Cioclovina, Luncani, Prihodiște, Târșsa and Ursici

117

Luncanilor, s-a menținut o formă străveche de construcție concentrică, „staurul” (staulul), cu funcții pastorale, având un plan poligonal asimetric, cu pereții de lemn pe o bază de piatră, cu o învelitoare de paie sau de șindrilă. Staulele poligonale, cu nouă laturi, care ne duc cu gândul la construcțiile circulare și poligonale ale dacilor, mai puteau fi văzute cu zecile, pe culmile din imediata apropiere a cetăților dacice, până în perioada interbelică.

Ocupațiile tradiționale ale locuitorilor din această zonă au fost și în parte au rămas agricultura, Lunca Mureșului oferind condiții excelente pentru diverse culturi cerealiere și plante tehnice, creșterea animalelor în zonele de deal și de munte, viticultura, plutăritul, cărbunăritul în zonele cu păduri.

În anul 1957, Comitetul de Stat al Apelor a făcut un inventar al instalațiilor tehnice populare acționate de apă. Conform acestuia, pe Apa Grădiștei erau următoarele instalații tehnice populare:

118

Orăștioara de Jos - 3 mori, 1 piuă, 1 darac și 1 joagăr;
Bucium - 4 mori;
Costești - 3 mori;
Ludeștii de Jos - 1 moară, 1 piuă și 1 joagăr.

De remarcat că toate cele trei instalații de la Ludești aparțineau aceluiași proprietar și ca un miracol, ele funcționează și astăzi (proprietar fam. Gavriloiu). Pe Valea Luncanilor, la Boșorod funcționau 6 mori cu roată verticală și 1 darac.

Un loc cu totul aparte îl ocupă în această zonă grupul de sate situate în cunoscuta Platformă a Luncanilor, care reprezintă zona așezărilor de veche permanență românească, situată la altitudinea medie de 900 m, pe ultimele trepte ale Munților Orăștie. Din Platforma Luncanilor fac parte satele Alunu, Cioclovina, Luncani, Prihodiște, Târșă și Ursici, aceste șase sate cu terenurile aparținătoare ocupând 215 kmp. Platforma Luncanilor se află într-o zonă de veche

119

120

villages are part of Luncani Plateau and these 6 villages occupy a surface area of 215 sq. km.

The Luncani Plateau is situated in an old civilization zone and the Dacian stone fortresses define a large area: to the East Sarmizegetusa Regia to the North Blidaru and Costești while right in the middle there is Pietra Roșie fortress. The six villages of Luncani Plateau represent a significant historical and ethnographical interest not only for the specialists but also for any visitor who loves nature, history and popular art.

The specific features of the plateau include the shape and structure of the settlements, namely villages with dispersed houses where each household is placed in the middle of the lands and most of the lands are used either for fruit tree growing or pastures and hay lands and less for farming. In accordance with the features of this archaic popular shape of the mountaineering area the prevailing economic activity is related to the cattle breeding. The high settlements constitute major precincts of the villages which occupy most of the flat areas and the sweet sloped zones avoiding the steep slopes of the valleys covered with forests.

The popular costumes of Orăștie zone, namely the woman's costume includes a peasant woman skirt and folded apron.

The female costume included a head cover, blouse, skirt apron, bracelets and shoes. It is to be noted the head cover which is big and the hair is braided forming "cormi" made of three "chici"

civilizație, cetățile de piatră ale dacilor fixând cadrul unei arii largi: în est Sarmizegetusa Regia, în nord Blidaru și Costești, iar în centrul Platformei este cetatea de la Piatra Roșie. Cele șase sate din Platforma Luncanilor prezintă un interes istoric și etnografic deosebit, nu numai pentru specialiști, ci și pentru orice vizitator iubitor de natură, istorie și cultură populară.

Trăsăturile specifice Platformei constă în forma și structura așezărilor, în tipul satelor cu case risipite, în care fiecare gospodărie este plasată în mijlocul terenurilor pe care le lucrează, în majoritate fânețe, livezi cu pomi și pășune și puține arături. Corespunzând acestei forme arhaice de populare a zonei montane, nota dominantă, unitară, o constituie activitatea economică, care – preponderent – este îndreptată spre creșterea vitelor. Așezările de pe înălțime constituie vetre majore, care ocupă toate suprafețele mai netede, coboară pe coame de dealuri cu pante domoale, evitând pantele repezi ale văilor acoperite cu păduri.

Portul popular din zona Orăștie, prin structura costumului femeiesc, se încadrează în tipologia costumului cu catrință la spate și șorț încrețit în față.

Costumul femeiesc se compune din îmbrăcămintea capului, cămașă, șorț, catrință, bete, btrățări și încălțăminte. Se remarcă aspectul voluminos al capului „îmbrobodit”, părul fiind împletit în „cormi” din trei „chici” pe care le îngroșau cu lână ca să fie cât mai mari.

121

122

123

which were supported by wool threads to make the hair look much thicker.

The blouse made of home made cloth is folded around the neck and decorated sleeves. The peasant woman's skirts was made of wool, usually of black colour with thin horizontal stripes. The apron is also made of wool and it is folded at the waist and consists of two pieces: one at the front and the other is worn at the back. Both the skirts and the aprons of Orăștie zone are differently coloured and decorated. The women used to wear some belts which were also decorated with nice linear models.

The male costume consists of hat or caps, shirt, tight trousers, leather wide belt decorated with green stripes and shoes.

Orăștie popular costumes include also the sheepskin coats which are specific for the zone, and they were worn both by men and women during the working days but also during the celebration days. On the occasion of feast day the women used to wear white sleeveless fur coats decorated with green silk embroidery elements. In winter both women and men used to wear long sheepskin coats with many ornaments. The sheepskin coats of Orăștie zone still represent very valuable achievements of the Romanian leather production.

The popular art of the zone included home woven carpets, towels, table cloth and pillow covers, wall carpets, as well as wooden objects, distaff, birch salt cellar, spoons, moulds for sweet sheep's cheese etc. The specialists consider that

the popular art of Orăștie zone represents very good skills and particular refinement.

As for the traditions and habits for the folklore music and dances, Orăștie zone provided many examples. "Învârtitele" and "bătutele" dances and their numerous variants are well known for the Romanian folklore and the popular bands of Căstău and Geoagiu or the whistler bands of Ciungu Mare and Grădiștea de Munte are famous.

Among the specific traditional habits and dances is the "călușerul" which is very important both for the Romanian and world culture. This old habit raised the interest of UNESCO representatives who stated that "călușul" tradition is a masterpiece of the Oral and Immaterial World Heritage, in fact it represents the acknowledgement of our country cultural patrimony in the context of the world culture.

The most famous groups of "călușeri" of this zone are from Romos, Orăștioara de Sus, Beriu, Mărtinești, Balșa, Turdaș, Rapolt, Boșorod, Bretea Română villages and Geoagiu zone. Like in all Transylvania this tradition is specific for Christmas days and in Romos village this is celebrated between Christmas Eve and the 2nd January.

Among the traditional feasts, a special care should be given to the pastoral festivals and fairs ("nedeie") organized either in on top of the mountains or in the village. The mountains pastoral festivals are dedicated to the pastoral events (feast at the sheepfold) or fairs where

Cămașa confecționată din pânză de casă este încrețită la gât și ornamentată pe mâneci. Catrința purtată la spate, țesută din lână, de obicei cu fondul negru, este ornamentată cu dungi mărunte, orizontale. Șorțul din lână, încrețit în talie, se compune din două foi. Atât catrințele cât și șorțurile din Zona Orăștiei se remarcă printr-o mare varietate cromatică și ornamentală. La mijloc femeile se încingeau cu brăul năvădit în ochiuri și alte motive lineare.

Costumul băbătesc se compune din căciulă sau pălărie, cămașă, cioareci, chimir (șerpar) din piele, ornamentat cu șuvițe de culoare verde și încălțăminte.

În cadrul portului de Orăștie, o notă aparte o dau cojoacele specifice zonei, purtate atât de femei cât și de bărbați, în zilele de lucru și mai ales în sărbători. La sărbători femeile îmbrăcau pieptare înfundate din piele albă, ornamentate cu broderie de mătase de culoare verde. Iarna femeile și chiar și bărbații purtau cojoace lungi cu un bogat decor. Cojoacele din zona Orăștie rămân până astăzi printre cele mai valoroase realizări ale cojocăriei din țara noastră.

Arta populară din această zonă, cuprinde țesături de casă, covoare, chindeie, fețe de masă și pernă, păretare, la care se adaugă obiectele de lemn, furci de tors, fuse, căuce, tipare de caș, sărărițe din coajă de mesteacăn, linguri etc. Specialiștii apreciază că arta populară din Ținutul Orăștiei atinge o mare măiestrie și un rafinament deosebit.

În domeniul tradițiilor și obiceiurilor, a folclorului muzical și coregrafic, Zona Orăștiei este

printre cele mai bogate. „învârtitele” și „bătutele”, cu numeroasele lor variante sunt bine-cunoscute în folcloristica românească, renumite fiind tarafurile din Căstău și Geoagiu, sau fluierașii de la Ciungu Mare și Grădiștea de Munte.

Dintre tradițiile și obiceiurile specifice zonei, obiceiul călușerului este un adevărat tezaur pentru cultura populară românească și chiar pentru cea universală. Acest străvechi și valoros obicei a trezit interesul reprezentanților UNESCO, care au proclamat „Tradiția Călușului (Călușerului)” drept Capodoperă a Patrimoniului Oral și Imaterial al Umanității, o recunoaștere a valorilor patrimoniului nostru cultural în peisajul mondial al culturii.

Cele mai cunoscute cete de călușeri din această zonă sunt în comunele Romos, Orăștioara de Sus, Beriu, Mărtinești, Balșa, Turdaș, Rapolt, Boșorod, Bretea Română și în satele care aparțin de orașul Geoagiu. La fel ca în toată Transilvania, și în această zonă acest străvechi obicei se practică la Crăciun, iar în satul Romos din ajunul de Crăciun până în 2 ianuarie.

Dintre sărbătorile tradiționale, o importanță deosebită pentru comunitățile din zonă îl au nedeile, care se organizau pe înălțimi sau în sat. Nedeile de pe munți aveau un caracter pastoral (nedeile de la stâni) sau de târg de produse. În ambele cazuri, nedeia reprezintă o mare sărbătoare, în care nota dominantă o constituie petrecerea cu cântece din fluier și joc pe poienile montane (1500-2000 m), cu o participare largă din mai multe sate.

products are sold. In both cases, the pastoral feast and fair represented a big feast where the whistle song parties and the popular dances danced on top of the mountains were prevailing; many people from several villages attended the feast.

Three - four decades ago, the most well - known feasts of the zone were as followed: Nedeia Luncanilor from Jigorul Mare Mountain where people of the villages situated along Strei river course participated as well as those from Jiu river sources who had sheepfolds situated in the neighbouring mountaineering area; “nedeia” of Bătrâna Mountain where the shepherds of Orăștie, Sebeș Mountains, Mărginimea Sibiului and Valea Jiului met; the pastoral feasts of Steaua, Dobraia, Șureanu, Vârful lui Pătru Mountains and the “nedeia” from Vf. Rotunda from Poiana Omului.

The pastoral feast of Poiana Muierii of Șureanu Mountains and Vârful lui Pătru peak was a specific fair feast where the village inhabitants of Hunedoara, Alba, Sibiu and North Oltenia counties got together.

The pastoral feasts were organized on well established dates, thus the “nedeia” from Jigorul Mare Mountain was organized on the Saint Ilie celebration day, at the middle of the XX century and gathered more than 4.000 participants and 300 of them danced a Romanian circle dance.

Besides the mountaineering pastoral which most of them are not organized any longer, the village feasts are mostly related to the church patron celebration of the respective village. The pastoral feasts of Târșea and Luncani villages

Cele mai cunoscute nedei din zonă, care se organizau până acum 3-4 decenii, (putând fi reluate) erau următoarele: Nedeia Luncanilor de pe Muntele Jigorul Mare, la care participau satele de pe Valea Streiului și de la izvoarele Jiului, care își aveau stânile în munții apropiați; Nedeia de pe Muntele Bătrâna, unde se întâlneau păstori din Munții Orăștiei, Sebeșului, Mărginimea Sibiului și din Valea Jiului; nedeile de pe munții Șteaua, Dobraia, Șureanu, Vârful lui Pătru și Nedeia de pe Vârful Rotunda de la Poiana Omului.

Nedeia de la Poiana Muierii, din Munții Șureanu, de pe culmea Vârful lui Pătru era o nedeie cu specific de târg, unde se adunau săteni din județele Hunedoara, Alba, Sibiu și din Nordul Olteniei.

Nedeile se desfășurau la date clendaristice fixe, astfel Nedeia de pe Muntele Jigorul Mare avea loc de Sf. Ilie, la jumătatea sec. XX adunând peste 4000 de persoane, iar în horă se prindeau peste 300 persoane.

Pe lângă nedeile de pe munte care în mare parte au dispărut, nedeile din sat sunt legate în marea lor majoritate de hramul bisericii din localitate. Nedeile din satele Târșea și Luncani de pe Platforma Luncanilor, aveau loc în a doua zi de Paști, respectiv la Paștile Mici, când participanții luau masa în grupuri, cu fețe de masă așezate pe iarbă, în fața sau în apropierea bisericii, hrana fiind adusă de fiecare familie. După această masă cu caracter ritual, de ofrandă numită „pomana de Paști”, urma jocul care antrena pe localnici dar și pe cei veniți din satele vecine, fiind un bun prilej pentru stabilirea de noi

situated on the Luncani Plateau were organized the second day of Easter, or on Small Easter Day when the participants used to have lunch together, that is a pick-nick and the table cloths were put directly on the grass in front or near the church and each family brought food. After this ritual lunch, called the “Easter alms” the locals and their guests started to dance and it was a good opportunity to establish new relations and make friends and even to arrange marriage. The old tradition of the pastoral feasts and fairs has been preserved so far and in many villages of the zone such popular feasts are still organized.

The church architecture is represented by important stone and wood made churches which are mentioned on the Historical Monument List.

Balșa commune

“Sf. Arhangheli” wooden church - Almașu Mic de Munte village: dated in the XVIII century and it was brought according to the tradition, from “Podeiul Bogatului”; for its reconstruction it was used material resulted at a church from Bucureștii Bradului. Bălan the artisan of Curechiu village made some extension works in 1784 beneath the wall plaster it is possible to exist some mural painting fragments.

“Sf. Arhangheli” wooden church - Vălișoara village: Built in 1878, it is impressive due to its height and the steeple silhouette and the two-level pavilion. In the XVIII century, Ioan the Painter

relații și prietenii și de a pune la cale chiar căsătorii. Străvechiul obicei al nedeilor s-a transmis până astăzi, când în multe sate din zonă se organizează aceste sărbători populare.

Arhitectura bisericească este reprezentată de importante lăcașuri din piatră și lemn, care sunt înscrise în Lista Monumentelor Istorice.

Comuna Balșa

Biserica de lemn „Sf. Arhangheli” - satul Almașu Mic de Munte: Datează din sec.XVIII și potrivit tradiției a fost adusă de la „Podeiul Bogatului”, la reconstruirea acesteia folosindu-se material provenit de la o biserică din Bucureștii Bradului. Meșterul Bălan din Curechiu a executat pe la 1784 lucrări de amplificare. Sub tencuiala pereților interiori este posibil să existe fragmente de pictură.

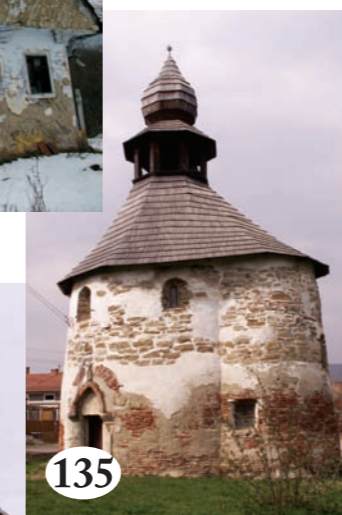

Biserica de lemn „Sf. Arhangheli” - satul Vălișoara: Construită în anul 1878, impresionează prin înălțimea și suplețea clopotniței, cu foișorul pe două nivele. În sec. XVIII, Ioan Zugravul pictează tâmpla, iar în sec. XIX este pictat naosul.

Orașul Geoagiu

Biserica „Sf. Arhangheli” - satul Bozeș: Edificiu din piatră construit în sec. XVI, în stilul specific zonei. Ulterior, pe latura de sud-est din exterior au fost construiți contraforți. În naos și absidă se păstrează pictura murală de la sfârșitul sec. XVIII, realizată de un artist popular.

Capela romanică - Geoagiu: Datând din sec. XI-XII, biserica romanică din Geoagiu este o raritate în cadrul arhitecturii romanice de cult din Transilvania, prin planul circular și materialul de construcție (cărămidă romană refolosită și puțină piatră de râu). În jurul rotondei există o veche necropolă medieval-timpurie.

painted the iconostasis and in the XIX century the nave was painted.

Geoagiu town

“Sf. Arhangheli” church - Bozeș village: Construction made of stone in the XVI century observing the specific style of the zone. Later on, there were provided abutments on the outer South-East side. The mural painting carried out by the end of the XVIII century by a popular artisan, was preserved in the nave and apsis.

“Roman Chapel” - Geoagiu: dated in the XI-XII centuries the Roman church of Geoagiu is a rarity of the Roman architecture of Transylvania because of the circular design and the construction material (Roman bricks re-used and little river stone). Around the rotunda there is an old necropolis of Early Middle Ages.

Romos commune

Evangelist Church - Romos: Built in the XIII century, after the German native colonization, it is made of stone, in the Roman style and its patron is “Saint John the Baptist”; it was documentary certified only in 1332. In the XVI century the church and its believers pass to Lutheranism modifying the church as well. Between 1816-1819 the church was extended and the steeple was built. It was always then that the Gothic entrance from the Southern side was erected. Only the nave and parts of the altar have been preserved so far from the initial construction. The church was

Comuna Romos

Biserica evanghelică- Romos: Construită în sec. XIII din piatră, în stil romanic, cu hramul „Sf. Ioan Botezătorul”, după colonizarea sașilor în Romos (1205-1206), este atestată documentar doar la 1332. În sec. XVI biserica și credincioșii trec la luteranism, modificându-se și biserica. În perioada 1816-1819, biserica se extinde și se construiește turnul clopotniță. Tot acum, intrarea gotică de pe latura sudică se zidește. Din construcția inițială, astăzi se mai păstrează doar nava și părți ale altarului. Biserica a fost înconjurată cu un puternic zid de apărare care, la sfârșitul sec. XIX și începutul sec. XX a fost demolat. În spatele altarului, la 20 m spre est se mai văd urmele șanțurilor de apărare.

137

86

Casa Parohială evanghelică- Romos: este construită în sec XVII din piatră, fiind situată peste drum de biserică, în partea de vest.

138

139

140

surrounded by a big defending wall which by the end of XIX and beginning of the XX centuries was demolished. Behind the altar, at about 20 m to the East there can be seen the traces of the defending trenches.

The Evangelist Parish House - Romos: it is built in the XVII century and is situated across the street, to the West.

87

Țara Hațegului

ȚARA HAȚEGULUI

Țara Hațegului este așezată în una dintre cele mai mari depresiuni intramontane din Carpații României. La sud, de la Strei până la Porțile de Fier ale Transilvaniei, se află Munții Retezatului, la vest, Munții Poiana Ruscăi, iar la est depresiunea este închisă de înălțimile Munților Șureanu. Ca o uriașă cetate, Țara Hațegului are trei porți: spre nord, culoarul Streiului o leagă de lunca largă a Mureșului, spre vest, prin Poarta de Fier a Transilvaniei și Valea Bistrei se face legătura cu Banatul, iar spre sud, prin pasul Merișor se trece spre Depresiunea Petroșani, iar de aici prin pasul Surduc spre Oltenia.

Încântat de acest ținut, folcloristul Ion Pop Reteganul, în lucrarea “Din Țara Hațegului” scria: “În desele mele călătorii întreprinse în lungul și latul scumpului nostru Ardeal, am căutat în câteva rânduri și acea parte a lui care se numește Țara Hațegului. Frumos este Ardealul fără măsură, dar în el mai frumos este tocmai acest colț, care din vechi și până astăzi se cheamă așa: Țara Hațegului... că deși e mică Țara Hațegului, ea întrunește în sine tot ce Ardealul are mai bun și mai frumos. Țara Hațegului se poate numi cu drept cuvânt un Ardeal în miniatură”.

De pe înălțimile care o domină, Țara Hațegului apare ca o câmpie întinsă. Satele se înșiră mai mult pe marginea depresiunii, la zona de contact cu înălțimile dealurilor și cele ale munților. Oamenii se ocupă cu agricultura și creșterea vitelor mari. O mențiune aparte merită

1

2

10

HAȚEG COUNTRYSIDE

Hațegului countryside is situated in one of the biggest intra-mountaineering depressions of Romanian Carpathians. To the South, from Strei to Transylvania Iron Gates there lie Retezat mountains, to the West, Poiana Ruscă Mountains and to the East the depression is closed by Șureanu Mountains, Like a huge fortress, Hațegului Countryside has three entrance gates: to the North, Strei course makes the connection with the wide fields of Mureșului river banks, to the west, through the Transylvania Iron Gate entrance and Valea Bistra the connection with Banat is ensured while to the South, through Merișor pass, the connection with Petroșani

depression and through Surdu pass with Oltenia region is ensured.

As he was delighted by this countryside, Ion Pop Reteganul, the folklore author in his work entitled “From Hațegului Countryside” wrote: During my numerous trips made along and across our dear Ardeal region, I looked for that part of Ardeal which is called Hațegului Countryside. Ardeal is extremely beautiful, but the most beautiful part of Ardeal is that corner which since long time ago was called Hațegului Countryside (Țara Hațegului)... Although it is small, Țara Hațegului contain all the beauty and kindness of Ardeal. It can be really called the Mini-Ardeal.

3

11

pomicultura din Țara Hațegului, care ca bazin pomicol, este zona cu cele mai multe soiuri autohtone de meri, peri, pruni și cireși din Transilvania, obținute prin selecția empirică efectuată de pomicultori de-a lungul veacurilor.

Așezările sunt în general adunate, cu o oarecare tendință de răsfirare în satele de la poalele muntelui, care au și așezări temporare, etajate la nivelul colibelor cu fân și al stânelor pentru vaci și oi. Ulițele alcătuiesc țesături neregulate. Gospodăria s-a organizat cu acareturi și "ocoluri" specializate pentru o producție cerealieră și animalieră, iar vechea arhitectură în lemn, piatră și paie a fost părăsită treptat, rămânând cu întârziere în satele aflate sub munte.

Arhitectura veche se înscrie în cea general românească din frontul occidental al Carpaților, din lemn în cununi orizontale, cu acoperiș de paie înalt. Încă din a doua jumătate a sec. XIX, locul paielor l-au luat țiglele, a căror răspândire a fost favorizată aici de existența fabricii de materiale ceramice de la Baru, ca și de apropierea relativă de fabrica de la Jimbolia. Stratul ceva mai nou de arhitectură îl formează casele de cărămidă cu soclul de piatră, de aspect înalt, Țara Hațegului fiind una dintre puținele zone etnografice românești în care se înregistrează încă din sec. XIX case cu două niveluri, cu arcade de zidărie sprijinite pe coloane sau pilaștrii de piatră ori de cărămidă.

Tipurile vechi de case care formau majoritatea construcțiilor până la începutul sec. XX, erau alcătuite de obicei din două încăperi: fie o odaie și o cămară, fie o odaie și o tindă, în partea din față

locuința având o prispă numită "târnaț". Locuințele noi cu două niveluri, au următoarea dispunere: sus este o încăpere în care dorm oamenii și o a doua încăpere în care își țin hainele curate, mobilată asemănător cu prima; jos, planul este compus tot din două încăperi, o bucatărie ("comnie"), în care pe lângă ustensilele necesare preparării mâncării, apar și mobile unde se poate dormi, și o a doua încăpere, care este de obicei o cămară sau o pivniță.

12

13

From the heights towering it, Țara Hațegului looks like a large field. Most of the villages are situated along the depression edge at the contact zone with the hill and mountains heights. The locals trades are farming and cattle breeding. A special attention should be given to the fruit tree growing in Țara Hațegului which is a traditional region where there are most of the fruit tree types such as apple trees, pear trees, cherry trees, plum trees of Transylvania and they were obtained by means of empirical selection carried out by the fruit growers along the centuries.

The human settlement are grouped together in general, and only the village at the mountains bottom are a little more dispersed; there are also temporary dwelling settlements such as the hay made huts and sheepfolds and cattle sheds. The narrow lanes look like irregular tissues. The household contains precincts and yards specialized for cereal and animal breeding and the old wood, stone and straw architecture was gradually abandoned and only the mountaineering villages remaining a little bit behind the trends.

The old architecture is similar to the general Romanian one of the Western face of the Carpathians, the constructions are made of wood with horizontal coronets and high straw roofs. Even since the second half of the XIX century the straw roofs were replaced by the tiles ones which spread use was due to the presence of a ceramic material factory at Baru nearby, and the relative closeness to the factory of Jimbolia. The newer dwellings include the houses made of bricks on

Din a doua jumătate a sec. XX este de notat răspândirea zugrăvelii colorate a pereților exteriori, de asemenea apar ornamentele în tencuială așezate pe ziduri, deasupra intrărilor.

Porțile curților din Țara Hațegului, în special la gospodăriile nou construite se fac din zid, masive, se tencuiesc, se colorează și sunt împodobite cu ornamente de tencuială.

Specifice părții de vest a zonei, sunt porțile de lemn cu porumbar.

Fiind străbătută de cursuri de apă importante, locuitorii din zonă au folosit forța apei în realizarea unor instalații tehnice țărănești Astfel în anul 1957, conform unei statistici, în Țara Hațegului funcționau următoarele instalații tehnice:

Pe Strei:

Petros - 2 mori; Galați - 3 mori și 1 joagăr;

Pe Valea Muncelului:

Petroasa - 1 moară;

Pe Râul Alb:

Văidei de Munte - 1 moară, 2 pive, 1 joagăr;

9

14

Pe valea Mălăieștilor:

Mălăiești - 1 moară; Paroș - 3 mori;

Pe Râul Mare:

Nălați Vad - 1 moară; Unciuc - 1 moară;

Valea Dâljii - 2 mori; Gureni - 1 moară;

Pe pârâul Cârlete:

Totești și Păclișa câte o moară;

Pe pârâul Odoabașnița:

Clopotiva - 1 moară cu ciutură, 4 mori cu roată verticală, 2 darace;

Pe pârâul Sibișelului:

Sibișel-Ohaba - 3 mori, 3 pive;

Nucșoara - 2 mori;

Pe pârâul Râușor - 1 moară;

Pe Valea Galbenă:

Strei - 1 moară;

Pe pârâul Hobîța:

Sarmizegetusa - 3 mori.

Portul popular arhaic din această zonă prezintă un deosebit interes etnografic, păstrând unele elemente ce, probabil, se leagă de costumele dacice, cum ar fi “șuba înfundată” femeiască, gluga și opincile cu gurgui.

Costumul femeiesc se compune din îmbrăcămintea capului, cămașa, două catrințe, brâu, bete (“brăcira”) și încălțăminte. În zona limitrofă cu Banatul, se purta, în locul celor două catrințe, opregul cu ciucuri, la spate, și catrința de bumbac, în față. Felul în care își acopereau capul, precum și pieptănătura părului la femei constituie unul din elementele străvechi de port din țara noastră. Peste părul cu cărare la mijloc și împărțit în 15 cosițe, care formau conciu, se pune “ceapsa

stone foundation. Țara Hațegului is one of the few Romanian ethnographical zones where two storey houses with masonry arcades supported by stone or brick columns or pillars.

The old type houses which constituted the majority of the constructions until the beginning of the XX century consisted of two rooms: either a room and a pantry or a room and a veranda at the front side of the house existing a porch called “târnaț”. The new two storey houses are arranged as follows: upstairs there is a room where people sleep and a second room where they keep their clean clothes and which furniture is similar to the first one; downstairs there are also two rooms, a kitchen (“comnie”) where besides the hardware necessary to prepare the food, there is some furniture and people can sleep there and a second room which is usually either a pantry or a cave. From the second half of the XX century the colourful painting of the outer walls became very popular and also there occurred the decorations of the plaster placed on the walls above the entrance.

The yard gates of Țara Hațegului, particularly of the newly built households are made of the wall, they are massive, plastered and decorated with plaster decorations. The wooden gates with dovecotes are specific for the West part of the region.

As significant water courses flow through the region, the inhabitants of the zone used the water force to build some technical peasant installations. Thus, in 1957, according to a statistics, the following technical installations were running in Țara Hațegului:

Along Strei river:

Petros - 2 mills;

Galați - 3 mills and 1 saw mill;

Along Valea Muncelului stream: Petroasa 1 mill;

Along Râul Alb stream:

Văidei de Munte - 1 mill, 2 felting machines and 1 saw mill;

Along Mălăiești stream:

Mălăiești - 1 mill; Paros - 3 mills;

Along Râul Mare:

Nălați Vad - 1 mill; Unciuc - 1 mill;

Valea Dâljii - 2 mills; Gureni - 1 mill;

Along Cârlete stream:

Totești - 1 mill and Păclișa - 1 mill;

Along Odoabașnița stream:

Clopotiva - 1 well bucket mill, 4 vertical wheel mill, 2 carding combs;

Along Sibișelului stream:

Sibișel - Ohaba - 3 mills; 3 felting machines

Nucșoara - 2 mills;

Along Râușor stream: 1 mill;

10

15

11

12

13

cu coarne”. În ținuta de sărbătoare și iarna, femeile purtau peste ceapsă “proboadă” din pânză albă.

Cămașa este încrețită la gât, cu mânecile terminate în fodori. Cămașile cele mai vechi erau ornamentate prin cusătură cu lână, apoi cu arnici, în colorit negru, alb și roșu. Cele mai frecvente podoabe pentru femei, erau lățițele din mărgelile care se puneau pe cap.

Costumul bărbătesc se compune din căciulă sau pălărie, cămașă, cioareci, curea și încălțăminte. Căciula mare “căița” se purta cu fundul drept. Pălăria, avea la început boruri mari, la care s-a renunțat în favoarea pălăriei cu boruri mici. Cămașa bărbătească, cu guler mic, are ca specific, cusături cu negru sub forma literei M.

Cojoacele, sub formă de “pieptar cu gură” la bărbați, “pieptar crăpat” la femei sau pieptar înfundat la ambele sexe, sunt brodate cu lână policromă, cele femeiești fiind bogat ornamentate.

În Țara Hațegului s-a prelucrat lutul, renumite fiind centrele ceramice de la Baru Mare, Baru Mic, Livadia de Câmp, Livadia de Coastă, Hațeg și Silvaș care alimentau Țara Hațegului, Valea Jiului și Valea Streiului. Majoritatea produselor erau vase uzuale, nesmălțuite sau numai parțial smălțuite. Perioada de înflorire a olăritului țărănesc din această zonă o constituie sec. XIX. Astfel, pe la 1900, în Baru Mare și Baru Mic activau între 25-30 de olari. Lutul excelent existent în localitatea Baru Mare a oferit

16

*Along Valea Galbenă: Strei - 1 mill;
Along Hobița stream: Sarmizegetusa - 3 mills.*

The archaic costumes of this zone is particularly interesting from ethnographical point of view as it keeps some of the elements which are directly related to the Dacian costumes such as the “fur coat” for women the cap and the peasant sandals.

The women’s costume includes the head cover, blouse, two peasant woman skirts, belt, “brăciră” and shoes. In the zone bordering the Banat region instead of the two peasant woman’s skirt there used to wear the cotton skirt and at the back the tassel apron. The head cover as well as the hair dressing of women constituted one of the

old components of the costumes of our country. The hair was combed with middle parting and there were 15 braids of hair which formed the loop and on top they used to place the “horn embroidery bonnet”. On the occasion of feasts and during winter, the women used to wear a white kerchief on top of the bonnet.

The blouse was folded and the sleeves were decorated with flounces. The oldest blouses were decorated with wool seams, then with red, black and white dyed cotton threads. The most usual ornaments for women were the pearls put on top of the head.

The man costumes included the hat or cap, shirt, tighten trousers belt and shoes. The big cap

14

15

16

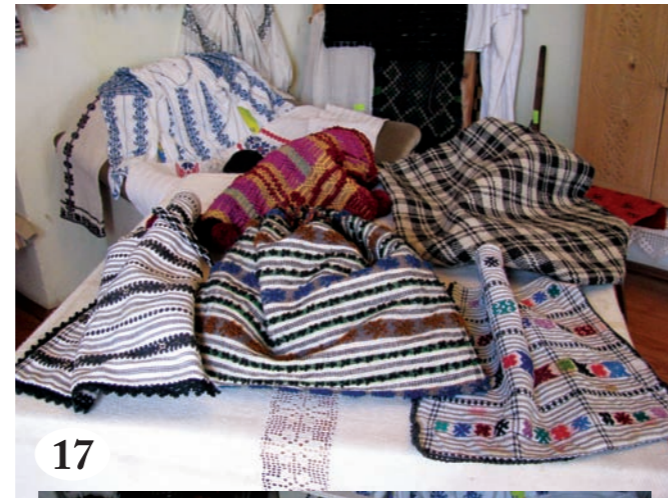
17

posibilitatea întemeierii aici, în anul 1896, a unei fabrici de ceramică care va produce oale, țigla, cărămizi și cahle de o factură simplă.

În anul 1811, în localitatea Batiz, a luat ființă o manufactură de ceramică fină, care producea vase de culoare galbenă, roșie și albă de o calitate superioară, din argilă de Săndulești (localitate de lângă Turda), vase acoperite uneori de smalțuri cu reflex metalic, de obicei de culoare neagră.

Arta populară este întregită de mobilierul confecționat prin dulgherie din lemn de fag: lăzi de zestre, scaune, mese. Inconfundabile rămân furcile de tors din Clopotiva, furci de tors confecționându-se și în localitățile Baru și Râu Bărbat. De asemenea, căucele și bătele ciobănești sunt specifice zonei, la care se adaugă țesăturile de casă: covoare, chindeie, păretare, pricoițe etc.

Folclorul muzical și coregrafic este reprezentat de "hațegane", "line", de obiceiurile de iarnă "călușerul" și "cerbul" (Râu de Mori, Coroiști, Sarmizegetusa, Răchitova), la care se adaugă "strigarea peste sat", ca obicei de primăvară sau "incununarea bouului" (Silvașul de Jos), ca obicei de vară. În satele comunei Densuș se păstrează două interesante obiceiuri de Paști: "împușcarea cocoșului" și "alergatul prescurii". Aproape toate satele din Țara Hațegului au câte o nedeie proprie, legată în cele mai multe cazuri de hramul bisericii. Dintre obiceiurile care s-au transmis până în zilele noastre, amintim "măsuratul oilor" primăvara, înainte de plecarea turmelor spre munte și nedeile de pe înălțimi.

17

18

19

18

was called "căița" and was bottom flatted. At the beginning the hat was provided with big brims and then the small brim hat was preferred. The man shirt with small collar is decorated with black threads forming the letter M.

The fur coats, made as "sleeveless fur coat with an orifice" for men and "split fur coats" for women are decorated with colourful wool embroidery and the female ones were much decorated.

In Țara Hațegului, clay was processed and thus there were famous the ceramic factories of Baru Mare, Baru Mic, Livadia de Câmp, Livadia de

20

Coastă, Hațeg and Silvaș which delivered their products to Țara Hațegului, Valea Jiului and Valea Streiului regions. Most of the products were usual pots without or partly glazed. The flourishing period of the peasant pottery manufacture of this zone was achieved in the XIX century. Thus, around the year 1900, in Baru Mare and Baru Mic there were working 25 up to 30 potters. The excellent clay existing in the Baru Mare locality gave the possibility to establish here, in 1896 a ceramic factory manufacturing pots, tiles, bricks and simple store tiles.

21

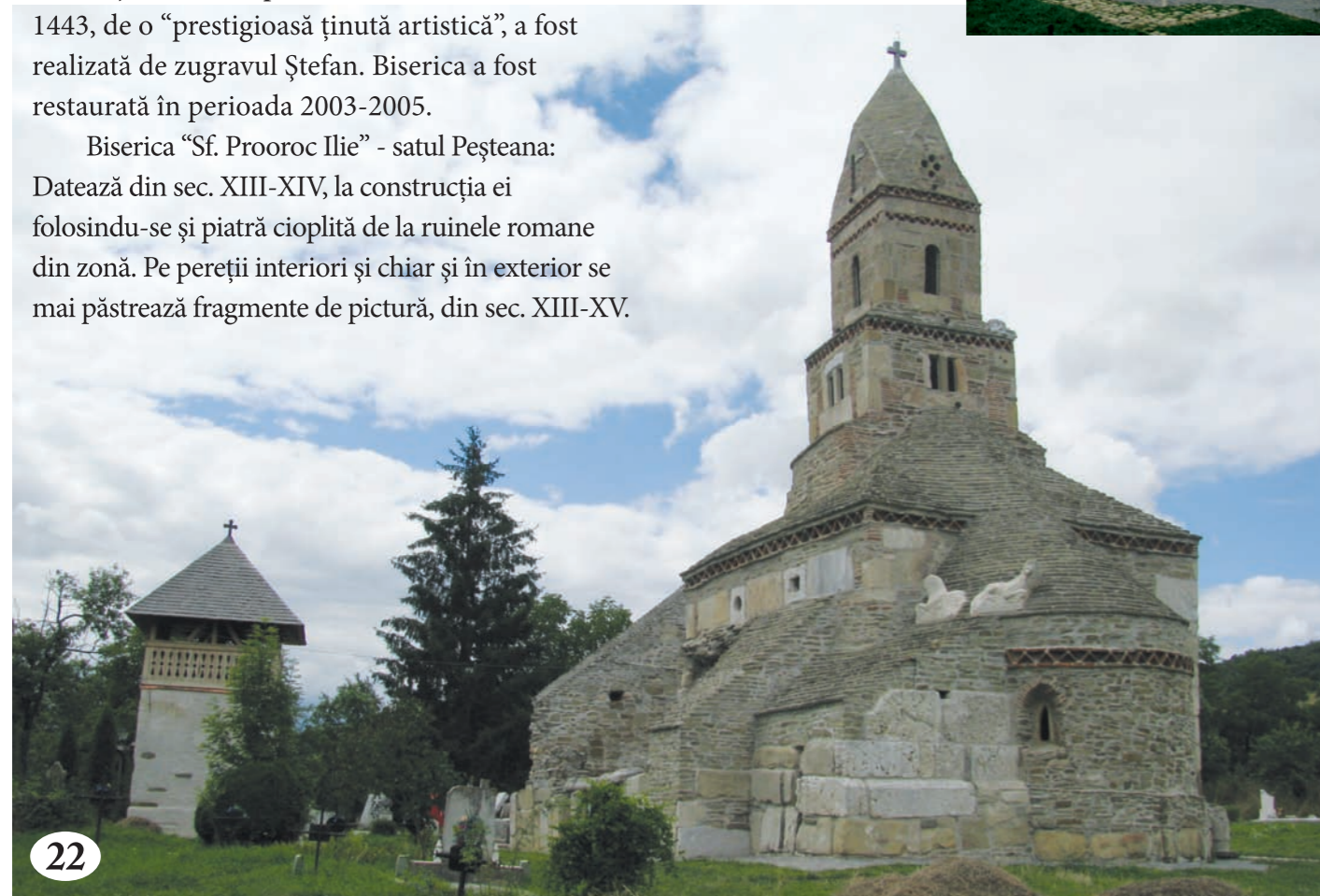
19

Țara Hațegului conservă importante monumente de arhitectură medievală, valori ale patrimoniului cultural național.

Comuna Densuș

Biserica “Sf. Nicolae” - Densuș: Monument de excepțională valoare, datează din sec. XIII, la construcția bisericii folosindu-se și pietre romane de la Ulpia Traiana Sarmizegetusa. În sec. XIV-XV au fost adăugate încăperi anexe pe latura sudică și o tindă în partea vestică. Pictura din 1443, de o “prestigioasă ținută artistică”, a fost realizată de zugravul Ștefan. Biserica a fost restaurată în perioada 2003-2005.

Biserica “Sf. Prooroc Ilie” - satul Peșteana: Datează din sec. XIII-XIV, la construcția ei folosindu-se și piatră cioplită de la ruinele romane din zonă. Pe pereții interiori și chiar și în exterior se mai păstrează fragmente de pictură, din sec. XIII-XV.

22

20

24

At Batiz in 1811, there was established a fine ceramic manufacture which produced yellow, red and white high quality pots of Săndulești clays (locality near Turda) pots glazed with metal shining glaze, usually black coloured.

The popular art is completed by the furniture made of beech wood: chairs, tables, and hope chests. The distaff of Clopotiva, are remarkable and they also existed at Baru and Râu Bărbat. Also, the shepherd's sticks and the home woven towels, blankets, wall caprets, etc.

The folklore music and dances are represented by the “Hațegane”, “line” and the winter traditional habits such as “călușerul” and “cerbul” (Râul de Mori, Coroiești, Sarmizegetusa, Răchitova etc.) and the “Call over the village (strigarea peste sat)” which is a spring tradition as well as the “Ox crowning” (Silvașu de Jos) which is a summer traditional habit. In the villages of Densuș commune, two interesting Easter habits were preserved: “Cock shooting (împușcarea cocoșului)” and “Communion bread race” (alergatul prescurii). In almost all the villages of Țara Hațegului pastoral feasts and fair are organized and most of them are organized as a feast in the honour of the village church patron. Among the traditions existing even today it is worth mentioning the “sheep measurement” in spring prior to the flocks travel to the mountains as well as the pastoral feasts held on top of the mountains.

Țara Hațegului has preserved very important medieval architecture monuments which represent real values of the national heritage.

21

Comuna Râu de Mori

Biserica de piatră “Duminica Tuturor Sfinților” - satul Suseni: Construită în sec. XIV ca reședință cnezială a Căndeștilor, monumentul este unic în arhitectura românească, cu un turn de apărare pe altar, cu rol de fortăreață. Pe pereții interiori se păstrează fresce din valorosul ansamblu mural.

Cetatea cnezială a Căndeștilor (Castelul Colț) - Suseni: Ridicată pe un colț stâncos (720 m), de către cnezii Căndea, din cetatea-castel de odinioară, au mai rămas ruinele incintei fortificate și ale turnului locuință. Aici și în împrejurimi și-a plasat scriitorul Jules Verne acțiunea romanului “Castelul din Carpați”. Curtea nobiliară a Căndeștilor - satul Râu de Mori: Curtea nobiliară cuprindea Curia Căndeștilor (sec. XV-XVII), capela (sec. XV) și zidul de incintă (sec. XV-XVII). La sfârșitul sec. XV, familia Căndeștilor stăpânea peste 30 de sate din Țara Hațegului.

Biserica “Pogorârea Sf. Duh” - satul Ostrov: Construită în sec. XIV, din piatră de râu și monumente romane, conservă o valoroasă pictură murală, în interior și pe fațada sudică (sec. XIV). Curtea bisericii este împrejmuită cu un gard din piatră, în care sunt incluse 208 monumente romane.

Comuna Sântămărie-Orlea

Biserica reformată din Sântămărie-Orlea: Biserica “Sf. Fecioară”, fostă catolică, apoi ortodoxă și actualmente reformată, a fost înălțată în a doua jumătate a sec. XIII. Construită din piatră, în interiorul bisericii se conservă un vast ansamblu mural, de o valoare excepțională, picturile datând din mai multe etape.

22

23

Densuș commune

“Sf. Nicholas” church - Densuș. Exceptionally valuable monument dated in the XIII century and for the church construction there were also used Roman stones from Ulpia Traiana Sarmizegetusa. During the XIV and XV centuries there were added some rooms to the Southern side and a veranda to the West side. The painting of 1443, which is “a special artistic piece of art” was painted by Ștefan, the painter. The church was restored between 2003-2005.

“Sf. Prooroc Ilie” church - Peșteana village: Dated in the XIII-XIV centuries it was built using carved stone from the Roman ruins of the area. The inside walls and even the outer ones preserve fragments of painting dated in the XIII-XV centuries.

Râu de Mori commune

“Duminica Tuturor Sfinților” church - Suseni village: It was built in the XIV century as residence of the Căndești noble family, the monument is a unique example of the Romanian architecture, provided with a defending tower on the altar and playing the role of a fortress. There still exist the valuable frescoes of the mural groups on the inside walls.

Căndești Noble Castle (Colț Castle) - Suseni village: Erected on a rocky peak (720 m asl) by Căndea nobles, the castle of old days, is now only a ruin of the reinforced yard and the dwelling tower.

Jules Verne used this landscape as background of the novel “The Castle of Carpathians”.

The Căndești Noble Court - Râu de Mori

Biserica “Sf. Gheorghe” - satul Sânpetru:
Ctitorie cnezială din piatră, de dimensiuni mici, a fost construită în sec. XIV. Sub tencuiala altarului se află picturi murale din sec. XIV-XV.

Comuna Sălașu de Sus

Biserica “Sf. Atanasie și Chiril” - satul Sălașu de Sus: Construită din piatră, datează din sec. XV-XVI. În interior se păstrează fragmente de pictură care aparțin pictorului Popa Simion din Pitești, datând probabil din anul 1791, când este menționată restaurarea bisericii.

Curtea cnezilor Căndreș-satul Sălașu de Sus: Astăzi se mai păstrează ruinele unei curți fortificate. Zidită din piatră, având un plan dreptunghiular și întărită cu turnuri pătrate la colțuri, incinta adăpostea casa cneazului și biserica-paraclis.

Biserica “Pogorârea SF. Duh” - satul Paroș:
Construită din piatră în sec. XV.

Biserica “Înălțarea Domnului” - satul Nușoara: Monument istoric din piatră, este ridicat la sfârșitul sec. XIII sau începutul sec. XIV, de către cnezii locali. Interiorul este acoperit în întregime cu pictură murală, realizată la sfârșitul sec. XVIII, autor fiind pictorul Simion din Pitești.

Cetatea de la Mălăiești: Situată pe un platou dintre două văi la marginea nordică a satului, spre munte, fortificația a fost construită în jurul anului 1400 și cuprindea inițial un turn-locuință, care avea latura de 7,20 m și o înălțime de 14-15 m (parter și patru etaje). În jurul turnului-locuință, s-a executat la mijlocul sec. XV o curtină de plan circular.

24

25

village: The noble court included the Căndești Curia (XV-XVII centuries), the chapel (XV century) and the precincts wall (XV-XVII centuries). By the end of the XV century the Căndești Family ruled over more than 30 villages of Țara Hațegului.

“Pogorarea Sf. Duh” church - Ostrov village: Built in the XIV century and made of river stone and Roman monument stone it preserved a valuable mural painting inside the church and at the Southern façade (XIV century). The church yard is surrounded by a fence made of stone and it shelters 208 Roman monuments.

Sântămărie-Orlea commune

Unitarian Church of Sântămărie-Orlea: “Sf. Fecioara” church, ex-Catholic church, then it became orthodox and presently it belongs to the Unitarians was erected in the second half of the XIII century. It was made of stone and a vast mural paintings group is found on the inside walls, the painting is of an exceptional value and were dated during several stages.

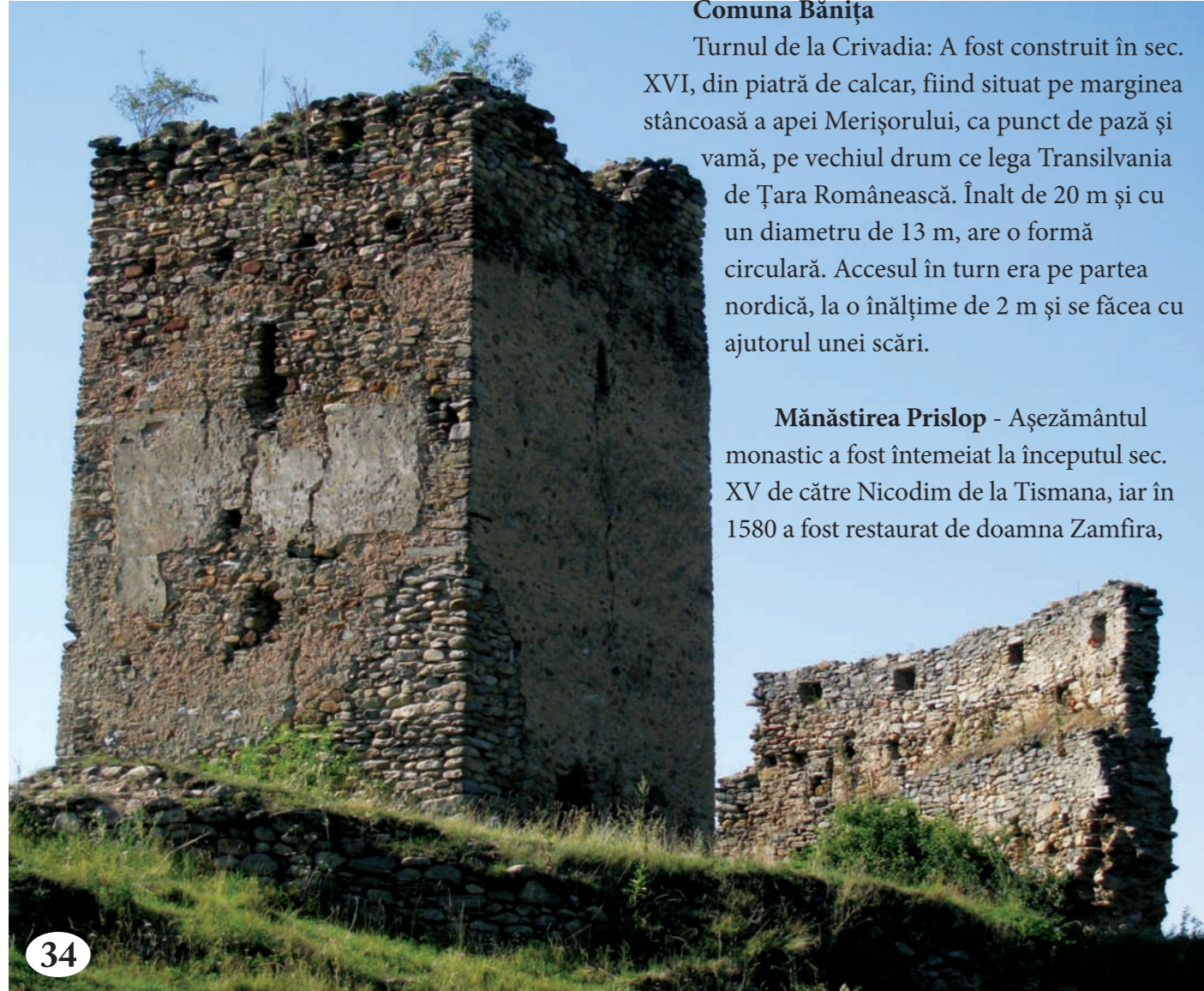
“Sf. Gheorghe” church of Sânpetru village: Construction founded by the nobles it is made small size stones, erected in the XIV century. Beneath the altar plaster there are mural paintings of the XIV-XV centuries.

Sălașu de Sus commune

“Sf. Anastasie și Chiril” church - Sălașu de Sus village: dated back in the XV-XVI centuries the church was made of stones. Inside there were

Comuna Răchitova

Cetatea Răchitova: Cetatea constă dintr-un turn aproximativ pătrat cu latura de 8,50 m și ziduri groase de 1,80 m, având 4 nivele. Ridicat inițial din piatră, a fost amplificat prin construcții de lemn și pământ și avea un rol de refugiu.

34

Comuna Baru

Biserica "Pogorârea Sf. Duh" - satul Baru: Cunoscută și sub numele de Biserica Pârveștilor, a fost construită în sec XVIII, din piatră masivă. A fost zugrăvită la 1785 de Popa Simion din Pitești.

Comuna Bănița

Turnul de la Crivadia: A fost construit în sec. XVI, din piatră de calcar, fiind situat pe marginea stâncoasă a apei Merișorului, ca punct de pază și vamă, pe vechiul drum ce lega Transilvania de Țara Românească. Înalt de 20 m și cu un diametru de 13 m, are o formă circulară. Accesul în turn era pe partea nordică, la o înălțime de 2 m și se făcea cu ajutorul unei scări.

Mănăstirea Prislop - Așezământul monastic a fost întemeiat la începutul sec. XV de către Nicodim de la Tismana, iar în 1580 a fost restaurat de doamna Zamfira,

26

preserved fragments of paintings carried out by Popa Simion of Pitești and dated back probably in 1791 when the church restoration was mentioned.

Cândreș nobles Court - Sălașu de Sus village: Today there are still kept the ruins of the fortified yard. Made of stone and of rectangular shape reinforced with square corner towers the yard sheltered the noble house and the church.

"Pogorârea Sf. Duh" - Paroș village: Made of stone in the XV century.

"Înălțarea Domnului" church - Nucșoara village: Historical monument made of stone and erected by the end of the XIII century or the beginning of the XIV century by the local nobles. The inside walls are completely painted with mural paintings carried out by the end of the XVIII century and the painter was Simion of Pitești.

Fortress of Mălăiești: Situated on a plateau between two valleys at the Northern border of the village to the mountains, the fortress was erected by the year 1400 and initially it included a dwelling tower with a 7,20 m side and 14-15 m high (ground floor and 4 storeys). A round the dwelling tower there was provided a circular curtain by the mid XV century.

35

Răchitova commune

Răchitova fortress: The fortress consists of an almost square tower with 8,50 m side and 1,80 m thick walls with four storeys. It was initially made of stone and was reinforced with wooden and earth constructions and was used as a retreat place.

27

fica lui Moise Vodă (1529-1530), Domnul Țării Românești. A fost pictată la o dată anterioară sec. XVIII de către pictorul Simion din Pitești.

Biserica “Adormirea Maicii Domnului” - satul Strei: în sec. XIII, aici sunt atestate o curte cnezială și biserica de curte din piatră. Foarte valoroasă este pictura care datează din sec. XIV, operă a lui Grozie. Fragmente de pictură se păstrează și pe pereții exteriori.

28

Biserica “Sf. Gheorghe” - satul Streisângeorgiu: Precedată de un edificiu de lemn (sec. XI), actuala biserică (sec. XII) a fost construită din piatră, în stil romanic. A fost reparată la 1409, iar în sec. XVIII au fost efectuate unele adăugiri. Are trei straturi de pictură: 1313-1314; 1408; 1743.

Baru commune

“Pogorârea Sf. Duh” church - Baru village: it was also known as the Church of Pârvești Family, it was built in the XVIII century and was made of stone. It was painted in 1785 by Simion of Pitești.

Bănița commune

Crivadia Tower: It was built in the XVI century and was made of lime stone; it is located on the rocky banks of Merșorului river and functioned as a customs and watch tower on the old road connecting Transylvania and Țara Românească. The tower is 20 m high and has a 13 m diameter and a circular shape. The access to the tower is situate to the North at 2 m elevation and the access was provided by a stairs.

Prislop Monastery - The monastery location was established at the beginning of the XV century by Nicodim of Tismana and in 1580 it was restored by lady Zamfira daughter of Moise Vodă (1529 - 1530), the King of Țara Românească. It was painted previously by Simion of Pitești.

“Adormirea Maicii Domnului” church - Strei village. In the XIII century there were certified the noble court and the court church made of stone. The painting which is dated in the XIV century is very valuable and was carried out by Grozie. The painting fragments are preserved on the outer walls too.

“Sf. Gheorghe” church - Streisângeorgiu village: Previously there had existed a wooden construction (XI century), the present church (built in the XII century) was made of stone in a Roman style. It was repaired in 1409 and during the XVIII century there were made some additions. There are three painting layers: 1313 - 1314; 1408; 1743.

29

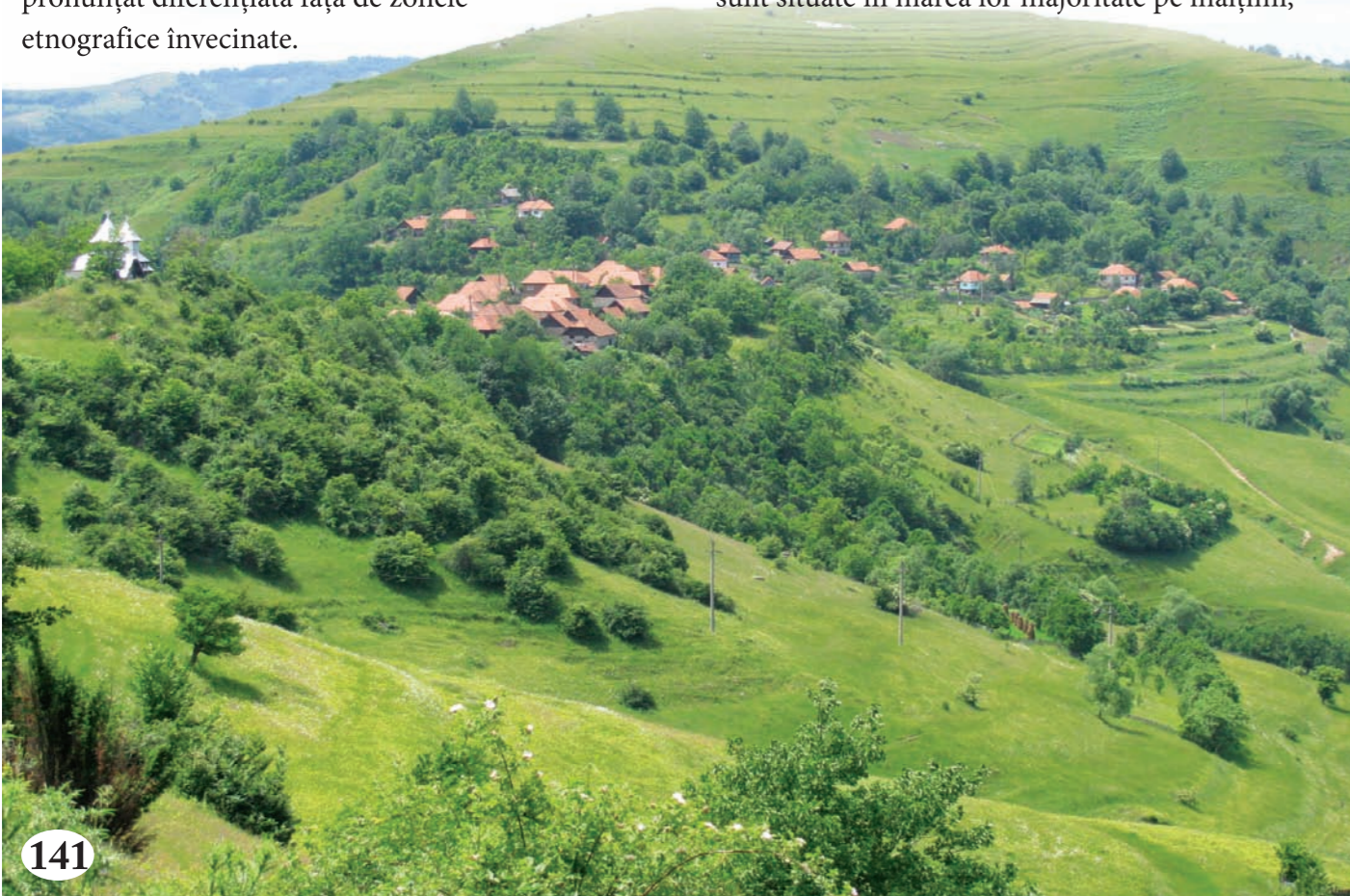
Ținutul , Pădurenilor

ȚINUTUL PĂDURENILOR

Ținutul Pădurenilor este un platou înalt ce se întinde în estul Munților Poiana Ruscă, așezat între depresiunea Țara Hațegului la sud și Valea Mureșului la nord, la apus fiind înălțimile nelocuite ale Munților Poiana Ruscă.

Din punct de vedere etnografic - după părerea cunoscutului etnograf Rusalin Ișfănoni - Ținutul Pădurenilor are un caracter distinct, "granițe" precis delimitate și o personalitate pronunțat diferențiată față de zonele etnografice învecinate.

141

90

Elena Secoșan, care a cercetat mulți ani zona, spunea despre Pădurenii Hunedoarei că "sunt o comoară etnografică unică, o arhivă de documente vii...", iar renumitul etnograf Romulus Vuia afirma că "în această regiune izolată de păduri și în urma condițiilor geografice cu totul speciale s-a dezvoltat una dintre cele mai originale și profund arhaice civilizații populare din țara noastră".

Cele peste 30 de sate care compun ținutul sunt situate în marea lor majoritate pe înălțimi,

PĂDURENI COUNTRYSIDE

Pădureni countryside is a high plateau to the East of Poiana Ruscă Mountains between the depression of Țara Hațegului to the South and Valea Mureșului to the North and to the West there are the heights which are not inhabited.

From ethnographic point of view, the famous ethnographer Rusalin Ișfănoni said that the Pădureni countryside constitutes a "unique ethnographic treasure, an archive of living documents" ... and the famous ethnographer Romulus Vuia stated that "in this isolated region of forests and with special geographic conditions, there was developed one of the most original and deep archaic popular civilizations of our country".

142

91

The 30 village which constitute the countryside are mostly located on top of the mountains, as the deep afforested valleys hardly allowed to settle there. This countryside provided several of the most specific examples of villages situated on the mountain crests and which although settled at 1.200 m elevation, still remain grouped together.

A suggestive presentation of the ethnographic background the Pădureni villages was completed by Rusalin Ișfănoni: "up there, on the peaks, there is the village surrounded by vegetable gardens and orchards; going down there are the fields of cereals arranged in terraces looking like some

văile adânci și încă împădurite în parte, îngăduind rareori întemeierea de sate. În acest ținut se află unele din cele mai tipice exemple de sate de culme din țara noastră care, deși situate la altitudini ce merg până la 1200 m, sunt sate de tip adunat.

O sugestivă prezentare a peisajului etnografic a satului pădurenesc o face tot Rusalin Ișfănoni: “sus de tot, pe culme, se află satul, înconjurat de grădini pentru legume și ogrăzi cu pomi fructiferi; puțin mai jos se desfășoară brăul holdelor de cereale, dispuse în terase asemănătoare unor trepte uriașe; sub aceste holde, un alt brâu, cel al fânețelor, apoi, cel al pășunilor și, în sfârșit, jos, la piciorul dealului pădurea”.

Ocupațiile principale ale pădurenilor au fost și în mare parte au rămas, creșterea vitelor și agricultura. Agricultura se face în condiții grele, ogoarele fiind așezate în terase, această agricultură montană, în trepte alcătuind o altă notă caracteristică a peisajului de aici. Cerealele cultivate în zonă sunt grâul de primăvară, mai rar cel de toamnă, secara, orzul și mai puțin porumbul. Ca legume se cultivă cartoful, fasolea, varza, usturoiul, ceapa, morcovul etc. Pădurenii creșteau vite mari, oi, cai, porci. În anul 1960, în Bătrâna erau 6000 de oi și 100 perechi de boi, fiecare familie avea 50-100 oi. Fiecare familie din satul Feregi, avea în aceeași perioadă, în medie, 8-10 vite mari, 6-10 porci și 80 de oi. Cei din Cerișor aveau în anul 1980 peste 40 perechi de boi.

O ocupație importantă până în urmă cu câțiva ani a fost mineritul care, după anul 1950 a cunoscut o puternică dezvoltare, astfel că o mare

parte dintre pădurenii, erau în același timp, mineri, agricultori și crescători de vite. De fapt mineritul în Ținutul Pădurenilor va cunoaște o perioadă de avânt, după deschiderea furnalelor de la Toplița (1781) și Govăjdie (1806).

Alte ocupații ale Pădurenilor erau pomicultura, lucrul la pădure, bocșeritul, cărăușia, vânatoarea, pescuitul, albinăritul, culesul din pădure. De asemenea, pădurenii duceau șindrila, cu carul cu boi, la Lugoj și în alte centre de unde

huge benches; beneath these fields there is the hay land belt then the pasture lands and finally, at the bottom, the forests”.

The main jobs of the locals (Pădurenii) have been and still are the cattle breeding and farming. Farming is carried out under difficult conditions as the fields are disposed on terraces and this type of farming works is specific for the mountaineering areas. The cereals grown here are the spring wheat and more rarely the falls wheat,

rye and barley and less the corn. As for the vegetables, there are grown potatoes, beans, cabbages, garlic, onions, carrots, etc. The “Pădurenii” (locals) were breeding cattle, pigs, horses and sheep. In 1960, in Bătrâna village there existed 6.000 sheep and 100 pairs of oxen, each family had 50-100 sheep. Each family of Feregi village had 8-10 cows, 6-10 pigs and 80 sheep. In 1980, the peasants of Cerișor had more than 40 pairs of oxen.

Mining has been a significant job until recently and after 1950 mining developed very much so that some of the locals worked as miners and at the same time as farmers or animal breeders at their home. Actually mining activity within Pădurenii countryside will develop after the opening of the furnaces of Toplița (1781) and Govăjdia (1806).

Other jobs practised by the Pădurenii were the fruit tree growing, forestry works, hunting, fishing, bee keeping, berry pickup. Also the Pădurenii transported the shingles with the cart to Lugoj and other localities wherefrom they brought cereals or other products.

“Pădurenii” were very inventive and they constructed different popular technical installations for the processing of farming and animal products; such installation operated by water force were running in the valleys. Thus, by the mid of the XX century, in the Pădurenii countryside there existed the following installations: 44 mills, 14 whirlpool, 7 felting machines, 1 carding comb and 1 saw mill.

aduceau cereale sau alte produse.

Pentru prelucrarea unor produse agricole și animaliere, pădurenii au fost deosebit de ingenioși prin construirea unor instalații tehnice populare, care fiind acționate de apă, funcționau doar pe văi. Astfel la mijlocul sec. XX, în Ținutul Pădurenilor se înregistrează următoarele instalații: 44 de mori, 8 dube, 14 vâltori, 7 pive, 1 darac și 1 joagăr. Din păcate la ora actuală, doar câteva dintre aceste instalații mai sunt în stare de funcționare.

Gospodăria pădurească tradițională se compunea din casă, șură - care cuprindea și grajdul-cocina, un șopron pentru car, sanie și alte unelte. Gospodăriile erau împrejmuite cu: garduri de nuiele acoperite cu paie, garduri din răzlogi și garduri din speteze (scânduri). De remarcat faptul că șura era așezată la drum, iar casa în fundul curții.

Arhitectura tradițională a păstrat formele vechi ale caselor din cununi orizontale de bârne, cu acoperișuri înalte de paie, specifice frontului apusean al Carpaților. Cel mai vechi tip de locuință era cu o încăpere, o cămară și un târnaț, sistemul de încălzire constituindu-l vatra liberă cu "căloni". Al doilea tip de locuință este cel cu două încăperi, cu o cămară și târnaț, pe care îl mai întâlnim și astăzi.

În afară de tipul de locuință numai cu parter, apare în zonă și tipul mai recent de casă cu etaj. Aceste case sunt asemănătoare cu cele mai evoluat din Țara Hațegului, adică la etaj au două încăperi, ca și la parter, având însă de cele mai multe ori prispa parțială. Astăzi, vechea imagine a satului pădurenesc alcătuit din case de lemn cu

mari acoperișuri ca niște căciuli de paie, suite pe culme și înconjurate de terasele agricole înalte, s-a schimbat, locul paielor luându-l aproape în exclusivitate țigla. Au mai rămas aici, colo, doar acoperișurile de paie ale șurilor mari.

Portul popular apare la femeile din Pădureni într-o formă de o covârșitoare personalitate, care impresionează prin silueta dreaptă, sculpturală, prin cămașa robustă, prin ceapsă și prin podoabele de chei și inele prinse pe lanțuri.

Unfortunately, only some of these installations have been preserved so far and are still running.

The "Pădureni" traditional household consisted of a house, a shed comprising the stable, too, a shed for the cart, sleigh and other tools. The houses were surrounded by wattle fences covered with straws, board fences. It is to be noted that the shed was situated near the street and the house at the back side of the yard.

The traditional architecture preserved the old shapes of the houses made of horizontal

bunch of beams with high straw roofs specific for the Western side of Carpathian zones. The oldest house type is the one room house with a pantry and veranda, and the heating system consist of a free fire place with "căloni". The second type of dwelling was the two room house with a pantry and veranda which is still found today.

Besides the type of house only with ground floor, there have occurred recently in the area the one storey houses. These houses are much similar to the most advanced of Țara Hațegului, that is two rooms on the first floor and two on the ground floor and most often the veranda is a partial one. Today, the old picture of the "Pădureni" villages constituted of wooden houses with big roofs like straw hats raised on the peaks and surrounded by the terraced farming lands changed, the straws have been replaced by the tiles almost exclusively. The big sheds are at places covered with straw roofs.

The traditional costume of the women from Pădureni shows much personality and the women wearing it have a robust sculptural silhouette, the solid shirt and the ornaments of keys and rings put on chains.

The women costumes which observe the Transylvanian types with two peasants skirts consist of the head cover, blouse, sleeveless fur coat, belt, ornaments and shoes. The woman's costume is different for young girls, wives and old ladies. The girls used to wear a red scarf on their head, while the wives or widows used to wear white scarves. On the celebration days, the wives

Costumul femeiesc, care se înscrie în tipologia costumului de Transilvania, cu două catrințe (oprege), se compune din îmbrăcămintea capului, cămașă, pieptar, două oprege, brâu, brăciră, podoabe, încălțăminte. Portul femeiesc era diferențiat pentru fete, neveste și femei în vârstă. Fetele umblau cu capul descoperit sau purtau batic roșu, iar femeile măritate sau văduve purtau un batic alb (cârpă albă). În zilele de sărbătoare, nevestele purtau pe cap ceapsa de care era prinsă în concii, cârpa lungă. Cămașa din pânză de casă, era întotdeauna lungă până la glezne și se diferenția după vârstă. Fetele și nevestele tinere purtau cămăși care aveau pe mâneci, pe guler și pe piept cusături (broderii) cusute cu arnici de culoare roșie. Femeile trecute de prima tinerețe purtau cămăși cusute cu arnici negru și vânăt. Peste cămașă, pădurencele purtau un pieptar deschis, acoperit aproape în întregime cu broderie de lănică și mătase roșie, violetă și albastră.

Ceea ce dă o personalitate aparte costumului pădurenței este modul de împodobire a mijlocului. “brăul în bâte”, care reprezintă un sistem de țesut de străveche tradiție, se încinge primul. Peste brâu, se înfășoară “brăcira” îngustă, iar peste aceasta, “balții” (un cordon din fâșii de piele cu ținte de cositor). La șoldul stâng se prind “cheile pe chici” (cinci chei de alamă și cinci inele prinse pe bucăți de piele). Peste balți se pune un lanț cu inele, sub care se încinge lanțul cu chei, iar mai jos, alte trei lanțuri simple, numite în grai local zale.

Etnograful Rusalin Ișfănoni, făcând o statistică a pieselor ce compun aceste podoabe a

constatat că numărul lor trece de 1000, iar greutatea depășește 1 kg.

Felul în care își încing mijlocul femeile din Ținutul Pădurenilor este unul dintre cele mai complicate și în același timp mai interesante, nu numai din țara noastră, ci, poate din întreaga Europă (Elena Secoșan).

Costumul bărbătesc se compune din căciulă sau pălărie, cămașă cu guler înalt, cioareci, chimir, laibăr, șubă, opinci sau bocanci. Cămășile erau lungi, la început sec. XX pânza fiind din cânepă, apoi din cânepă și bumbac, iar din a doua jumătate a sec. XX doar din bumbac. Cămășile erau brodate cu bumbac, apoi cu mătase la guler, pe piept și pumnași. Această broderie alb pe alb, punctată cu nasturi policromi din sticlă, imprimă cămășii pădurenești o notă de rafinament și optimism.

Ceea ce particulariza portul bărbătesc era pălăria, laibărul, tolobonii, opincile cu gurgui. Iarna, pădurenii purtau cioareci, laibăr sau pieptar înfundat și șubă. Femeile mai în vârstă și nevestele purtau șuba "laie" (neagră). Mirele și mireasa purtau șuba albă, ca de altfel și la sărbători. Șuba înfundată "burcă" se îmbrăca doar iarna.

Pădurenii au creat o artă populară originală prin prelucrarea artistică a metalelor neferoase, prin turnarea arhaică a metalului topit - bronz, alamă, cositor - în tipare de pământ sau de piatră concepute de ei înșiși.

De asemenea, pădurenii sunt recunoscuți în prelucrarea artistică a lemnului, majoritatea acestor obiecte utilitare sau ceremoniale, fiind legate în cositor, prin turnarea metalului topit în

used to wear a richly embroidery bonnet and it was fixed on the loop of hair. The blouse was made of home woven cloth and it was always a long to heal blouse; these blouses were different depending on the woman's age. The girls and young wives used to wear blouses with seam sleeves, collar and embroidery on the shirtfront and were red coloured. The adult women used to wear dark blue and black seam blouses. The "Pădureni" women used to wear an unbuttoned sleeveless coat made of wool and red, violet and blue silk.

The belt was specifically decorated and it gave the personality of the Pădureni women style. The "brăul în bâte" (a belt decorated with some sticks) represented a very old traditional tissue. A thinnest belt was worn over the big belt, called "brăcira" and over it there were several "bălții" (leather pieces with tin buttons forming a ribbon). The "cheile pe chici" (five brass keys and five rings placed on the leather pieces) were worn on the left hip. A ring chain is put over the "bălții" and beneath it there is fixed the key chain and a little bit lower other three simple chains locally called links.

Rusalin Ișfănoni, the ethnographer made a statistics of the pieces constituting these ornaments and noticed there more than 1000 pieces and they weighed more than 1 kg.

The way in which the women of Pădureni countryside girded their waist line is one of the most complicated and interesting ones at the same time, not only in our country but also in the whole Europe (Elena Secoșan).

The man costume consists of cap or hat, high collar shirt, tight trousers, wide belt, waistcoat, long coat, boots or traditional peasant sandals. The shirts were long and at the beginning of the XX century they were made of hemp, then of hemp and cotton and in the second half of the XX century they were made only of cotton. The shirts were decorated with rich embroidery made with cotton threads, then the collar, the shirtfront and the cuffs were decorated with silk. This white embroidery on a white background was spotted by colourful buttons made of glass and thus the shirts showed much refinement and optimism.

A particular feature of the man costume is the hat, waistcoat, and the peasant's sandals. In winter the men of Pădureni countryside used to wear tight white trousers, waistcoat, buttoned sleeveless coats and long coats. The older women and the wives used to wear long black coats called "laie". The bride and the groom used to wear white long coats likewise on the celebration days. The buttoned long coat called "burcă" was part of the winter costume.

The locals of Pădureni countryside created an original popular art by the artistic processing of the non-ferrous metals, by means of the archaic moulding of melted metal - bronze, brass and tin - in earth or stone moulds designed by themselves.

Also, the Pădureni countryside is famous for the artistic wood processing, and melted metal was poured in the wood surface cracks; distaff, whip handles, knife cases, whistles, wedding hammers, "best lady stick" and the "midwife stick", etc.

crestăturile realizate pe suprafața lemnului: furci de tors, fuse, codoriști de bici, dudă de ace, teci pentru cuțite, fluiere, carabele cimpoiilor, ciocanele de nuntă, “bătul de nașă” și “bătul de moașă”etc.

Arta populară pădurenească este întregită și cu alte creații specifice zonei: pricoițe, straițe și desagi cu o cromatică interesantă și cu motive geometrice, lăzile de zestre, podișoarele, fogașele și căucele. Între piesele de lemn create de meșterii localnici, se disting troițele (rugile) ridicate în curtea celor mai multe gospodării, în amintirea celor dispăruți sau troițele așezate la răspântiile de drumuri și hotare.

Folclorul este deosebit de bogat în Ținutul Pădurenilor. Dansurile specifice zonei sunt: “jocul de doi”, “brâul”, “spicul de grâu” și “ardeleana”. Cu excepția “jocului de doi” care este de perechi, celelalte trei se joacă în grup. De altfel se pare că dansul popular a fost și a rămas, marea pasiune a pădurenilor. După o statistică făcută de același Rusalin Ișfănoni, pădurenii participau la joc cam 90 de zile dintr-un an: la șezători, în toate duminicile (exceptând posturile), la nunți, nedei sau când plecau feciorii în armată.

Dintre acestea, jocul duminical era obiceiul tradițional cel mai frecventat de tineri. De asemenea, nedeia este printre cele mai mari sărbători din acest ținut. Nedeile se țineau eșalonat, în duminicile lunilor de vară în fiecare sat: prima era cea de la Sohodol, în duminica de Ispas, iar ultima în duminica din preajma zilei de 6 august (Schimbarea la Față - Ziua Soarelui - Probejenia), la Runcu Mare.

Numeroase sunt obiceiurile și tradițiile legate de sărbătorile calendarului creștin - ortodox sau sărbătorile tradiționale, precreeștine. Un adevărat tezaur pentru cultura populară românească îl constituie obiceiurile de familie: nașterea, nunta și înmormântarea, care la pădureni se manifestă într-un registru impresionant. Nunta în Ținutul Pădurenilor dura 2-3 zile, după un ceremonial complex. De remarcat este faptul că la nunțile tradiționale nu lipseau fluiorul sau cimpoiul. Un cimpoier primea ca plată din partea nuntașilor un colac, o coșarcă (“spene”) și un litru de vinars! (Inf. Paveloni Gheorghe, cimpoier, Feregi, 1980).

100

The Pădureni popular art is completed by other specific creations of the zone: handbags, blankets, carpets with interesting colours and geometric shapes, the bottom drawers, scoops etc. Among the wooden items made by the local artisans, it is worth mentioning the crucifix erected in several household yards in memoriam of those who died or the roadside crucifix placed at the road crossing or borders.

The folklore is particularly rich. The dances specific for the Pădureni countryside are: “jocul de doi” (couple dance), “brâul”, “spic de grâu” and “Ardeleana”. Except for the “jocul de doi” the other three dances are group dances. It seems that dancing has been and still is one of the greatest joys of the Pădureni countryside locals. Based on a statistics made by the same Rusalin Ișfănoni, there were about 90 days of celebration when Pădureni locals went to dance; all the Sundays except for the maigre day periods and on the occasion of evening sitting of village women, at the weddings, pastoral feasts or when the young men went to the army.

The Sunday dance was the most frequent traditional habit of young people. Also, the pastoral feast is among the most important celebrations of this country. The pastoral feasts were scheduled throughout the summer Sundays in each village: first feast was organized at Sohodol village, on the Ispas Sunday and the last was organized at Runcu Mare on a Sunday close to the 6th of August (Day of the Sun).

There are numerous habits and traditions related to the Christian Orthodox or pre-Christian celebrations. The family traditions are very rich and very significant for the Romanian popular culture; birth, wedding and funerals were impressive events in the Pădureni countryside. The wedding celebration lasted 2-3 days in the Pădureni countryside and involved a very complex ritual. It is to be noted that on the occasion of the traditional weddings the whistle played a major role as well as the bagpipe. A bagpipe player was paid by the wedding

101

Înmormântarea implica o suită de acte rituale, astfel că numai la priveghi se practicau peste 20 de jocuri. Cu totul special este ritualul de înmormântare pentru tineri, indiferent dacă au fost sau nu căsătoriți, prin ceremonialul legat de “cântecul bradului”.

Chiar dacă o bună parte din această zestre excepțională pentru cultura populară românească, nu se mai păstrează în formele ei tradiționale, totuși în multe sate din Ținutul Pădurenilor vom regăsi încă aspecte care au dat atâta originalitate acestei zone.

La inițiativa regretatului rapsod al pădurenilor, Drăgan Muntean, în fiecare an, în ultima duminică a lunii august, în satul Poienița Voinii, comuna Bunila, se desfășoară “Festivalul Pădurenilor”, care adună sute de pădureni, mulți dintre aceștia urcând pe scena în aer liber, ca artiști. Aproape în fiecare an sunt prezenti la Poienița Voinii rapsozi, grupuri vocale și dansatori din satele Bunila, Feregi, Ruda, Ghelari, Ciulpăz, Bătrâna, Meria, Lunca Cernii, Dăbâca, Hășdău, Toplița, Lelese. Tot aici la Poienița Voinii, miile de participanți la festival pot vizita muzeul etnografic pădurenesc amenajat de Drăgan Muntean, încă din timpul vieții, în casa în care s-a născut.

Deși numărul bisericilor - monument istoric - din Ținutul Pădurenilor este mai mic față de alte zone ale județului, totuși și aici sunt câteva biserici cu o deosebită valoare arhitecturală și artistică.

Biserica de lemn “Sf. Nicolae” - satul Vălari, comuna Toplița: Este considerată cea mai veche biserică din Ținutul Pădurenilor (sec. XVI), impresionând prin armonia proporțiilor, prin clopotnița suplă, cu foișor simplu și coif. Interiorul nu a fost pictat, în sec. XVIII-XIX fiind împodobită cu xilogravuri și icoane pe hârtie.

Biserica de lemn “Adormirea Maicii Domnului” - satul Alun, comuna Bunila: Moștenitoare a unei biserici mai vechi, de la care a preluat forma arhaică dar și câteva bârne, biserica din Alun a fost ridicată în sec. XVII. Fragmente de pictură se păstrează în naos și altar, între pictori fiind Ion zugrav din Ardeu.

102

participants with a sponge cake, a liter of plum or other fruit brandy and a hamper (called “spene”) (Information from Paveloni Gheorghe - Bagpipe player, Feregi village 1980).

The funeral ceremonial involved a series of rituals so that more than 20 games were played during the death watch nights. There was also a very special ritual involved when young people died regardless they were married or not. This is the ritual of the “cântecul bradului” (The fir tree song).

Even if a significant part of this exceptional heritage of the popular art has not been preserved any longer, there are anyway many villages of the Pădureni countryside where they are preserved and give the originality of the zone.

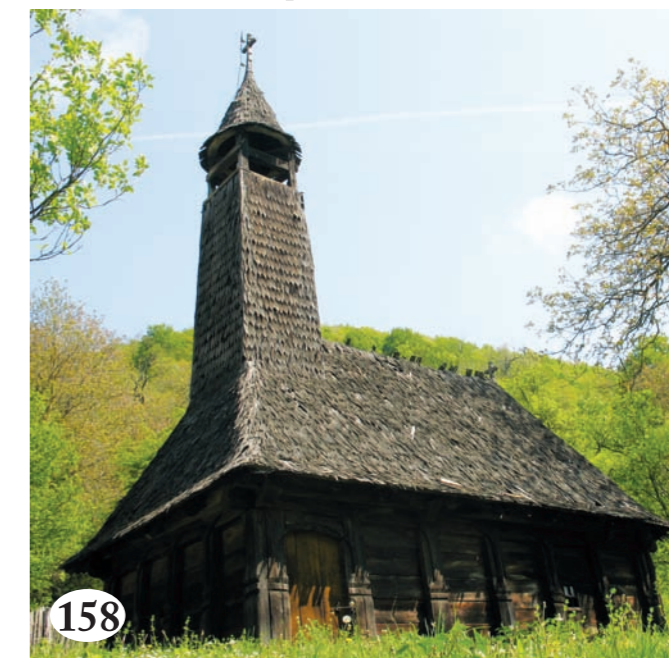
At the initiative of Drăgan Munteanu, the rhapsodist of Pădureni countryside, every year, at Poienița Voinii village which is part of Bunila commune, on the last Sunday of August, there is organized the Festival of Pădureni countryside locals. Many of the participants sing and go on the stage. Every year there are many other rhapsodists, vocal bands and dancers from Bunila, Feregi, Ruda, Ghelari, Ciulpăz, Bătrâna, Meria, Lunca Cernii, Dăbâca, Hașdău, Toplița and Lelese villages participating at this festival. It is also in Poienița Voinii that thousands of participants at the festival can visit the ethnographic museum arranged by the same Drăgan Munteanu while he was alive, in the house where he was born.

Although there are fewer historical monument churches in Pădureni countryside,

there are however some churches which architecture and artistic value is significant.

“Sf. Nicolae” wooden church - Vălari village, Toplița commune. It is considered the oldest church of the Pădureni countryside (XVI century) and it is impressive due to its harmony of proportions, supple steeple with simple watch tower and helmet. The inside walls were not painted and during the XVIII and XIX centuries they were decorated with paper icons and wood cuts.

“Adormirea Maicii Domnului” wooden church - Alun village, Bunila commune. The archaic shape is the inheritance of an older church as well as some of the beams; Alun church was erected in the XVII century. There were preserved some fragments of the painting in the nave and altar and one of the painters who carried out the

103

Biserica de lemn "Sf. Nicolae" - Bătrâna: A fost înălțată la sfârșitul sec. XVIII. Clopotnița, îmbrăcată în tablă zincată, ca și acoperișul, se termină cu doi bulbi, de factură barocă. Nu a fost pictată, dar pe peretele nordic al naosului s-au păstrat trei icoane împărătești de certă valoare.

Biserica "Sf. Arhangheli" - Ghelari: Construită din piatră, în sec. XVII, a fost pictată în anul 1770 de către Popa Simion zugravul și Nicolae din Pitești. Din același an datează mai multe icoane pictate pe lemn.

104

Biserica de lemn "Duminica Tuturor Sfinților" - satul Muncelu Mare, comuna Vețel: Datează din anul 1762, fiind construită din bârne de stejar, pe o fundație de zidărie "uscată" de piatră brută. Intrarea este pe partea de vest a navei, unde este și un mic târnaț. Nu este pictată în interior, dar cătușeala de scânduri a fost împodobită cu valoroase xilogravuri, care aparțin artistului Pop Gheorghe, lucrările încadrându-se cronologic între anii 1805-1824.

Biserica de lemn "Pogorârea Sf. Duh" - satul Boia Bârzii, comuna Vețel: Așezată la marginea satului, a fost construită în sec. XVIII. Prezintă un plan dreptunghiular, cu altarul poligonal cu cinci laturi și cu partea dinspre apus cu trei laturi. Acoperișul este din șiță iar clopotnița este acoperită cu tablă.

painting was Ioan the Painter of Ardeu.

"Sf. Nicolae" wooden church - Bătrâna: It was erected by the end of the XVIII. The steeple covered with zinc coated sheet like the roof terminates with two baroque style bulbs. It was not painted but there are three valuable imperial icons on the North wall.

"Sf. Arhangheli" church - Ghelari: Made of stones in the XVII century it was painted in 1770 by Popa Simion the painter, and Nicolae of Pitești. Several wooden icons dated from the same period.

105

"Duminica Tuturor Sfinților" wooden church - Muncelu Mare village, Vețel commune. Dated back in the year 1762 the church was made of oak wood beams placed on a masonry foundation made of "dried" coarse stone. The entrance is to the West side of the nave where there is also a small veranda. It is not painted inside, but the board casing was decorated with valuable wood cuts carried out by Pop Gheorghe the artisan, and the works were made between 1805-1824.

Alte obiective din Ținutul Pădurenilor înscrise în Lista Monumentelor Istorice 2004:

Furnalul (ruine) de la Toplița: Acest furnal, unde au lucrat mulți pădureni a funcționat în perioada 1781-1837, fiind primul cuptor înalt din Ținutul Hunedoarei. În anul 1837, în urma unui incendiu furnalul își va încheia existența. Din furnalul de odinioară se mai păstrează doar ruinele.

Furnalul de la Govâjdie (comuna Ghelari): A fost construit în perioada 1806-1813, la confluența pâraielor Nădrap și Runc. În anul 1841, a fost construită o cale ferată îngustă, cu șine din fontă turnate la Govâjdie.

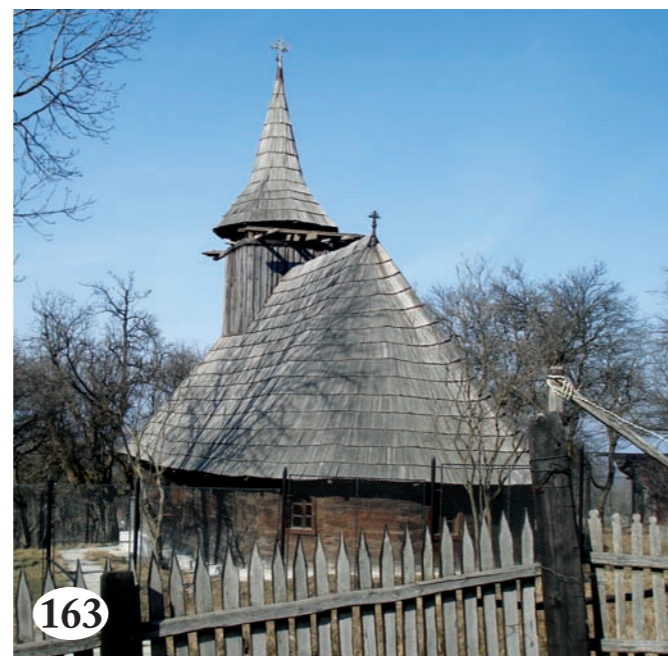
Furnalul a funcționat până la începutul secolului XX, când au fost construite uzinele de la Hunedoara.

161

162

163

106

“Pogorârea Sf. Duh” church - Boia Bârzii village, Vețel commune. It is situated at the village boundary and was built in the XVIII century. It has a rectangular shape with a polygonal five side altar and to the West with three sides. The roof was made of clapboard and the steeple was covered with sheet.

Other objectives of the Pădureni countryside stipulated by the 2004 List of Historical Monuments:

The furnace (ruins) of Toplița: This furnace was built between 1806-1813 at the confluence of the Nădrap and Runc streams. In 1841, at the furnace entrance there was mounted a narrow railway with white iron rails cast at Govâjdie. The furnace functioned up to the beginning of the XX century when the steel plant of Hunedoara was built.

164

107

